

ALMA MATER

CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

God. IV.

Zagreb, 1. lipnja 1941.

Broj 10

Dr. Vladimir Bazala: NJEMAČKA — DANAS

Putopis, koji je vrijeme preteklo.

Sredinom mjeseca prosinca prošle godine primio sam preko Njemačkog konzulata u Zagrebu ljubazan poziv Inozemnog ureda docenata njemačkih sveučilišta i visokih škola (Auslandsamt der Dozentenschaft der deutschen Universitäten und Hochschulen) u Berlinu i u Frankfurtu na Majni, da u ožujku o. g. posjetim, proputujem i proučim današnju Njemačku, kao gost ovoga ureda. Istodobno primio sam pozive g. prof. dra P. Diepgena, predstojnika zavoda za povijest medicine na sveučilištu u Berlinu i Berlinskog društva za povijest medicine, prirodnih nauka i tehnike, da tamo održim dva predavanja iz naše povijesti medicine, jedno u sveučilišnom zavodu za povijest medicine, a drugo u rečenom društvu. Malo kasnije stigao je i poziv predstojnika zavoda za povijest medicine u Frankfurtu na Majni, g. docenta dra W. Artelta, koji me je obvezao na jedno predavanje u tamošnjem liječničkom društvu.

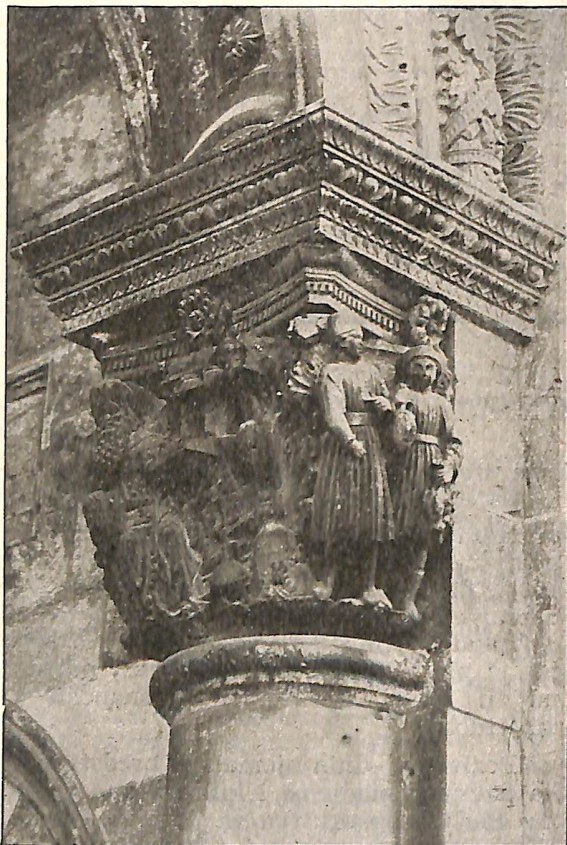
Ne moram posebno naglašavati, koliko su ovi pozivi za mene bili časni. G. prof. Diepgena poznaju ne samo naši medicinski historičari s njegovih zamašnjih, savjesnih, naučnih radova, publikacija i udžbenika, kao jednog od prvih, današnjih, svjetskih kapaciteta na polju povijesti medicine, nego i mnogi drugi naši kultur-

ni radnici i to sa XI. međunarodnog kongresa za povijest medicine u Zagrebu god. 1938., kao jednoga od najjačih predstavnika ove nauke i glavnog izvjestitelja teme o fizikalnom mišljenju u medicini, o kojoj je predavao na našoj sjednici, održanoj u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti.¹

Pozive uglednih njemačkih predstavnika povijesti medicine i kulture kao i poziv Berlinskog društva za povijest medicine, prirodnih nauka i tehnike smatrao sam znakom, da u Velikoj Njemačkoj znadu cijeniti moj mali, prilikama primjereni i čedni, ali požrtvovni rad na naučnom polju, naročito na polju povijesti medicine, što nisam uvijek osjetio od strane naših navodnih medicinskih učenjaka, a poziv Auslandsamta bio je znak pažnje prema mome poštovanju i ushićenju za njemačku kulturu, nauku i savremeni svjetovni nazor, što me je uvijek dovodilo na put iskrene suradnje s njemačkim naučnim radnicima. Bio sam počašćen i time, što mi je dana prilika, da u pomanjkanju predstavnika povijesti medicine na medicinskom fakultetu Hrvatskoga sveučilišta

¹ Kratak, od autora u obliku članka izrađeni izvadak iz toga predavanja štampan je u Alma Mater Croatica II., 5., 126—127., Zagreb 1939.

u Zagrebu² mogu reprezentirati hrvatski dio ove nauke u inozemstvu kao osoba, baš tako kao što to činim i u Stalnom odboru međunarodnog društva za povijest medicine.³ Znao sam ujedno, da će moj posjet Njemačkoj pridonijeti uspostavi naučnih veza između hrvatskih i njemačkih naučnih radnika, ustanova, zavoda i osta-

Eskulapov stup na kneževom dvoru u Dubrovniku.

lih naučnih krugova. K tome mi je bila time dana prilika i ispunjena živa, već

² *Alma mater croatica* II., 1., 19—24., i 2., 49—56., 1938; II., 6., 179—181., 1939. — *Lij. vjes.* L III., 4., 446—451, 1931; LXII., 8., 415, 1940; LXIII., 2., 134. i 3., 200., Zagreb 1941.

Stoga uzroka nije, na žalost, do sada, uspelo oživotvoriti niti zavod za povijest medicine, premda je za nj osnovana posebna zaklada g. Vladimira Premru-a, kojom za Hrv. sveučilišno društvo upravljaju g. prof. dr. E. Miloslavić i g. dr. Vladimir Bazala (*Alma Mater Croatica* III., 3., 87—88 i 96, 1939; III., 8., 314—315, 1940; IV., 1., 37—38, 1940), ali postoji opravdana nada, da će to ipak biti moguće skoro učiniti.

³ *Alma mater croatica* II., 9., 226—239., Zagreb 1939; *Archives de la Société internationale d'Histoire de la Médecine* 6., 13—32., Paris 1939.

davna želja, da ponovo dođem u Njemačku, gdje sam oduvijek podržavao žive prijateljske i naučne veze, gdje sam svojedobno proboravio lijepe godine prve dječake mladosti, a kasnije stekao svoju stručnu naobrazbu i gdje sam imao i opet mnogo toga vidjeti i naučiti, naročito na polju zdravstva i medicine, osobito povijesti medicine, uvjeren da će doći vrijeme kad ću iskustva, stečena u Njemačkoj moći iskoristiti u domovini.

Što se tiče mojih predavanja to sam najavio upravo takova, u kojima ću moći pridonijeti stvarnom upoznavanju hrvatske kulture, napose hrvatske medicinske kulture u Njemačkoj, dakle: opći prikaz razvitka medicine u hrvatskim krajevima, zatim razvitak i stanje medicine u Starom Dubrovniku u bivšoj Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini i napokon ulogu naših liječnika, koliko u stvaranju opće kulture, u velikom svijetu ili kod kuće, toliko i veze pomoću naših liječnika s inozemstvom, u koliko su oni u vanjskom svijetu zaigrali veću ulogu. Smatrao sam potrebnim da prikažem baš ove posve hrvatske kulturne teme, jer sam računao da će za razliku od velikog dijela ostalog tadašnjeg naučnog i političkog svijeta, koji je Hrvate smatrao, a možda i danas još hoće smatrati tekar dijelom jedne veće cjeline i koji za čisto hrvatske probleme općenito — ne govorim o pojedinačnim primjerima dobrih poznavaca prilika — nije imao, a možda ni danas još nema suviše velikog smisla, u Njemačkoj za njih biti interes i zauzimanje baš radi toga, jer uvijek objektivni duh njemačke nauke upravo zahtijeva i traži, a s naše strane mu je — priznajmo — do sada tako rijetko i tekar in dosis refractis — svaka čast rijetkim izuzetcima — dan u javnim objavama prikaz razvitka naše kulture i povijesti naših nauka, u obliku, koji bi nas mogao afirmirati kako to zaslužujemo po svojoj kulturi, tradiciji i svojim djelima. Jer, nema sumnje u to, da širok svijet nije imao o nama pravoga pogleda. Ta, još nedavno je Curzio Malaparte u svom predavanju u Institutu talijanske kulture u Zagrebu priznao, da je hrvatski narod za hvaljujući ignoranciji Evrope u pitanjima geografije ili vrlo malo poznat ili krivo poznat, dapače i u samoj Italiji smatran kao narod niske civilizacije, koji pripada više istočnjačkom području Evrope, dok je i po njegovom mišljenju više nego sigurno da ga se ima smatrati onim što jest, t. j.

narodom katoličkim, kulturnim i visoko civiliziranim. Po njegovom sudu sigurno su tome bile krive slabe mogućnosti Hrvata, da s pomoću propagande istaknu ono, što je njihovo (Hrvatski narod 10. V. 1941. str. 9). Istina, priznavala su se junaštva i vojničke vrline naroda, koji je branio Evropu od Turaka, prolijevao krv u 30-godišnjem ratu, u Napoleonovim vojnama, sve do hladnih poljana Moskve kao i u svjetskom ratu, ali to sve zajedno nije moglo dati biljeg kulturne vrijednosti koji taj narod de facto ima i može pokazati. Prikaz, dakle, kulturne snage hrvat-

boravak u Njemačkoj odvijao se izvanredno ugodno, jer mi je berlinski Auslandsamt već u Zagreb poslao potpunu vazdušnu kartu sa svim uputama za putovanje, a njemačkom konzulu u Zagrebu g. Dopfelu zahvaljujem još za posebnu brigu oko poziva te oko njemačkog vizuma i »Passbelegscheina« kao i za ostale ljubazno mi dane upute. Proputovao sam Beč, Berlin, Leipzig, Frankfurt na Majni i München.

Vrativši se natrag htio sam opisati svoj put u obliku putopisa i ujedno prikazati Njemačku — danas, u jeku rata, te istaknuti razliku prema našim krajevima, koji

Karantena u Dubrovniku.

skog naroda činio mi se prikladan za afirmaciju narodnih težnja, te sam bio ponosan, da k tomu mogu pridonijeti makar i mali prilog, jer je to ujedno i jedino polje, na kojem mogu i ja dati svoj obol. I nisam se prevario, već s veseljem mogu reći, da su moja predavanja primljena s vidljivim odobravanjem.

Za razliku od tadašnjih političkih i redarstvenih vlasti, koje su nastojale moj put onemogućiti (putnicu sam primio tekar dan prije moga odlaska i to tekar na energičnu intervenciju predstavnika njemačkih vlasti), naše je novinstvo momentu dalo širok publicitet i simpatične komentare. (»Novosti« 20. XII. 1940. i 13. III. 1941., »Alma Mater Croatica« IV., 7., 288., 941., »Morgenblatt« 12. III. 1941., »Večer« 19. III. 1941. i t. d.). Moj put i

su do onda bili pošteđeni od rata. Čitatelji toga putopisa saznali bi iz njega, valjda, kako izgleda jedna država u ratu, što radi i kako se vlada civilno pučanstvo, što su to napadaji iz zraka, zamračenje itd. Ali vrijeme je preteklo moj putopis. Nekoliko dana iza moga povratka, posjetiše nas četiri jahača Apokalipse, pa i ako je preko moga rodnoga grada Zagreba prohujao, valjda, samo rep jednoga od ove četvorice, te on nije ni osjetio pravoga rata, a brzo napredovanje slavne i nepobjedive njemačke armade doneslo ne samo skori mir nego i toliko žuđenu slobodu, ipak je postalo bespredmetno opisivati sve ono, što sam u zaraćenoj Njemačkoj vidio, a što su čitatelji malo kasnije nego ja doživjeli i proživjeli, sigurno, još mnogo življe i naravnije, nego li bi ja to mogao opisati iz

svoga sjećanja o boravku u Njemačkoj. Tako ovaj putopis može biti samo kratak izvještaj o mome boravku i radu u Njemačkoj.

Ipak treba i o tom reći nekoliko opaski, koje stoje neovisno o proteklom vremenu i koje nije vrijeme preteklo. Prije svega: Njemačka u ratu imponira svojim radom i disciplinom u pozadini. Jer, nema sumnje o tom, da pozadina ima i skućenije zahtjeve i skućenije potrebe i skućenije mogućnosti i udobnosti, nego u doba mira, a to sve zato, da se racionalnom podiobom sredstava osigura budućnost pod geslom: »Sparen im Krige, Beitrag zum Siege«. Provedba toga plana toliko je izračunana i točna, da ni sama ne pada teško, a duh, kojim se provodi kao i onaj kojim se naloženo sluša i koji se pokorava, toliko je veličajan, da zadivljuje. Ne treba ni govoriti, da tu nema mjesta korupciji, izigravanju naredaba, sabotazi i sličnim pojavama, koje smo do nedavna u »Jugoistočnoj Evropi« doživljavali i opažali, a koje su — čini se — u Njemačkoj uopće nepoznate i nemoguće. Racionirano je gotovo sve što je potrebno za život. Na karte se dobivaju živežne namirnice isto tako kao i odijela i obuća, ali i pisali strojevi i automobili. No, to nije najvažnije, već to, da je to racionirano tako, da se sve dobiva u dovoljnoj količini i da je racionirano za sve jednako, pa jelo na karte dobije jednako radnik u svojoj radničkoj kantini, kao što smo ga i mi dobili na svečanim banketima, gdje na elegantnim pozivnicama piše: »Molim sobom ponesti kartice za 30 g. masti i 100 g. kruha«. Bolesnici dobivaju veću količinu karata. K tome funkcionira raspodjela hrane s planskim dovozom u krajeve gdje je treba. Radi toga danas u Njemačkoj ništa ne manjka i svega ima, a šećer i mnoge druge namirnice kao i odlične ribe sa sjevera (Zander, Kabeljau), rajnsko i moselsko vino, obligatna bavorska piva i mnogo drugo nalazi se i dobiva se u tolikoj mjeri i toliko odlično, da to uopće nije racionirano. Takovo je racioniranje započelo odmah na početku rata, a ne tekar onda, kad se osjetila oskudica. Zato u Njemačkoj ne jedu loši kukuruzni kruh i lošu hranu, a nisu ostali ni bez brašna kao mi, u agrarnoj zemlji, pred sam Božić prošle godine u Zagrebu.

Motorizirani promet je slab, taksija je malo, autobusa također, šoferi, kola i pogonsko gorivo služe vojsci, ali promet ipak ne zapinje. Imponiraju podzemne željez-

nice, od kojih su neke u gradnji (München), a neke se pregrađuju i moderniziraju ili su već modernizirane (Beč), dok pred svima predvode u svojoj brzini, udobnosti i prometnosti obje berlinske: U-Bahn i S-Bahn, koje imaju i neke nove, prostrane i zračne kolodvore. One su ujedno glavni spoj berlinskoga centra s vrlo udaljenom i razgranjenom periferijom i okolicom ovoga 5-milijunskoga grada, pa služe stotinama tisuća ljudi kao najbolje prevozno sredstvo od stana u okolini ili na periferiji do mjesta rada, zaposlenja i dužnosti u gradu. Berlinske podzemne željeznice su danas najbolje u Evropi. Upravo je interesantno gledati, kako je Berlin ovisan o svojem S-Bahnu: kad iza noćnog zračnog napadaja treba najprije sve pruge dobro pregledati, pa S-Bahn zakasni čas svoga početka kretanja, zakasni periferija i okolica grada u središte, zakasni i gotovo zapne život u gradu, dobrim dijelom jutra, no brzinom i odličnom mrežom S-Bahna on se isto tako brzo normalizira. Gledajući to sve, mislio sam često na američke nebudere, koji su lijepi, veliki i udobni, ali su ovisni o svome — liftu, jer kad taj zapne ili se pokvari ne možeš ni kući niti iz kuće, ako ih nema nekoliko, a ipak on toliko valjano služi, te se bez njega ni ne može biti.

Za putnika je teško i to da nema nosača ni slične pomoći, a putuje se mnogo; sobe u hotelima i pensionima dane i dane unaprijed zaposjednute, kolodvori i vlakovi su puni, promet je velik, željeznice udobne i točne, te mislim, da se uopće ne bi moglo reći da se na tom polju osjeća utjecaj rata. Ni izgled ulice nije promijenjen, a primijetio sam i to, da je kod nas u isto doba, dakle, »prije rata« bilo kud i kamo više vojnika i časnika na ulicama, nego li u toliko ratom zaokupljenoj Njemačkoj. Kavanski život i život u gostionicama je vrlo živ; tu se s pažnjom čitaju novine i odlični tjednici (Das Reich) ili slušaju govori i vijesti na radio-zvučnike, ali nema redarstvenoga sata i kretanje po noći je neprestano dopušteno, kako ćemo to i mi u Zagrebu, možda, opet skoro doživjeti. U Beču se, kao i prije ide u kavane (Arkaden, Fenstergucker), u Berlinu u gostionice (Heidelberger ili Lutter und Wegner, — stara sada 130 godina, u koju su zalazili Hoffmann, Devrient, Matkowsky i koju rese slikarije iz priča, pjesama, anegdota iz umjetničkoga života, slikane od prof. Hansa Baluschecka), a u Münchenu

svoga sjećanja o boravku u Njemačkoj. Tako ovaj putopis može biti samo kratak izvještaj o mome boravku i radu u Njemačkoj.

Ipak treba i o tom reći nekoliko opaski, koje stoje neovisno o proteklom vremenu i koje nije vrijeme preteklo. Prije svega: Njemačka u ratu imponira svojim radom i disciplinom u pozadini. Jer, nema sumnje o tom, da pozadina ima i skućenije zahtjeve i skućenije potrebe i skućenije mogućnosti i udobnosti, nego u doba mira, a to sve zato, da se racionalnom podiobom sredstava osigura budućnost pod geslom: »Sparen im Krige, Beitrag zum Siege«. Provedba toga plana toliko je izračunana i točna, da ni sama ne pada teško, a duh, kojim se provodi kao i onaj kojim se naloženo sluša i koji se pokorava, toliko je veličajan, da zadivljuje. Ne treba ni govoriti, da tu nema mjesta korupciji, izigravanju naredaba, sabotazi i sličnim pojavama, koje smo do nedavna u »Jugoistočnoj Evropi« doživljavali i opažali, a koje su — čini se — u Njemačkoj uopće nepoznate i nemoguće. Racionirano je gotovo sve što je potrebno za život. Na karte se dobivaju živežne namirnice isto tako kao i odijela i obuća, ali i pisaci strojevi i automobili. No, to nije najvažnije, već to, da je to racionirano tako, da se sve dobiva u dovoljnoj količini i da je racionirano za sve jednako, pa jelo na karte dobije jednako radnik u svojoj radničkoj kantini, kao što smo ga i mi dobili na svečanim banketima, gdje na elegantnim pozivnicama piše: »Molim sobom ponesti kartice za 30 g. masti i 100 g. kruha«. Bolesnici dobivaju veću količinu karata. K tome funkcionira raspodjela hrane s planskim dovozom u krajeve gdje je treba. Radi toga danas u Njemačkoj ništa ne manjka i svega ima, a šećer i mnoge druge namirnice kao i odlične ribe sa sjevera (Zander, Kabeljau), rajnsko i moselsko vino, obligatna bavorska piva i mnogo drugo nalazi se i dobiva se u tolikoj mjeri i toliko odlično, da to uopće nije racionirano. Takovo je racioniranje započelo odmah na početku rata, a ne tekar onda, kad se osjetila oskudica. Zato u Njemačkoj ne jedu loši kukuruzni kruh i lošu hranu, a nisu ostali ni bez brašna kao mi, u agrarnoj zemlji, pred sam Božić prošle godine u Zagrebu.

Motorizirani promet je slab, taksija je malo, autobusa također, šoferi, kola i pogonsko gorivo služe vojsci, ali promet ipak ne zapinje. Imponiraju podzemne željez-

nice, od kojih su neke u gradnji (München), a neke se pregrađuju i moderniziraju ili su već modernizirane (Beč), dok pred svima predvode u svojoj brzini, udobnosti i prometnosti obje berlinske: U-Bahn i S-Bahn, koje imaju i neke nove, prostrane i zračne kolodvore. One su ujedno glavni spoj berlinskoga centra s vrlo udaljenom i razgranjenom periferijom i okolicom ovoga 5-milijunskoga grada, pa služe stotinama tisuća ljudi kao najbolje prevozno sredstvo od stana u oklici ili na periferiji do mjesta rada, zaposlenja i dužnosti u gradu. Berlinske podzemne željeznice su danas najbolje u Evropi. Upravo je interesantno gledati, kako je Berlin ovisan o svojem S-Bahnu: kad iza noćnog zračnog napadaja treba najprije sve pruge dobro pregledati, pa S-Bahn zakasni čas svoga početka kretanja, zakasni periferija i okolica grada u središte, zakasni i gotovo zapne život u gradu, dobrim dijelom jutra, no brzinom i odličnom mrežom S-Bahna on se isto tako brzo normalizira. Gledajući to sve, mislio sam često na američke nebodere, koji su lijepi, veliki i udobni, ali su ovisni o svome — liftu, jer kad taj zapne ili se pokvari ne možeš ni kući niti iz kuće, ako ih nema nekoliko, a ipak on toliko valjano služi, te se bez njega ni ne može biti.

Za putnika je teško i to da nema nosača ni slične pomoći, a putuje se mnogo; sobe u hotelima i pensionima dane i dane unaprijed zaposjednute, kolodvori i vlakovi su puni, promet je velik, željeznice udobne i točne, te mislim, da se uopće ne bi moglo reći da se na tom polju osjeća utjecaj rata. Ni izgled ulice nije promijenjen, a primijetio sam i to, da je kod nas u isto doba, dakle, »prije rata« bilo kud i kamo više vojnika i časnika na ulicama, nego li u toliko ratom zaokupljenoj Njemačkoj. Kavanski život i život u gostionicama je vrlo živ; tu se s pažnjom čitaju novine i odlični tjednici (Das Reich) ili slušaju govori i vijesti na radio-zvučnike, ali nema redarstvenoga sata i kretanje po noći je neprestano dopušteno, kako ćemo to i mi u Zagrebu, možda, opet skoro doživjeti. U Beču se, kao i prije ide u kavane (Arkaden, Fenstergucker), u Berlinu u gostionice (Heidelberger ili Lutter und Wegner, — stara sada 130 godina, u koju su zalazili Hoffmann, Devrient, Matkowsky i koju rese slikarije iz priča, pjesama, anegdota iz umjetničkoga života, slikane od prof. Hansa Baluschecka), a u Münchenu

u pivane ili kako se to ondje odavna zove »Bierbräuhaus«, pivovara, gdje se piva pije iz dobro poznatih glinenih čaša i vrčeva. Svi gradovi zadržali su svoje osebine: Beč je trgovački i prometni centar prvoga reda, a ima i neku političku funkciju, Berlin je duša i srce Reicha, Leipzig je grad velesajma i knjižarstva, Frankfurt na Majni grad trgovine i trgovaca, München grad umjetnosti i nacional-socijalističke stranke. Ipak sam u razvitku gradova opazio neku razliku od prošlih godina i to — dakako — razliku na bolje. Osobito se lijepo razvija Beč u smislu velikog i neizmjerljivo važnog trgovačkog i prometnog centra srednje Evrope s osobitom zadaćom za Istočnu i Jugoistočnu Evropu. Danas rijetko tko iz ovih krajeva ide u zapadnu ili u sjevernu Njemačku po trgovačkom ili privrednom poslu, već dolazi redovno do Beča kamo stižu poslovni prijatelji iz Njemačke, a u isti čas stižu i razni drugi prijatelji iz raznih krajeva Istočne i Jugoistočne Evrope. Tu je moguća ne samo trgovačka i privredna izmjena, nego i izmjena misli i planova za zajednički rad. Izrazit trgovački položaj Beča na Dunavu, na križanju željezničkih puteva i avionskih linija čini Beč tim, što on treba da bude — trgovačko središte Njemačke. Nestalo je pomalo francijozefinske parade, španjolskog ceremonijala i udvornosti, bečke šale i komoditeta, nestalo je stare romantike, a novi red i poredak donose nove zadaće i uloge i — dakako — novi prosperitet. Nije bez interesa promatrati, da je Reichsstadthalter u Beču — vođa njemačkoga športa i omladine, poznati Baldur von Schirach, (veliki prijatelj Hrvata), koji unosi u ovaj grad historijske natine novi duh njemačke mladeži i poleta.

Izgradnja gradova vrši se po planu i po principima nacional-socijalističke Njemačke, a pod nadzorom i po željama samoga Führera. Naiprije je naloženo da se izgrade četiri velika grada: Berlin kao glavni grad, Nürnberg kao grad stranačkog zasjedanja, München kao grad, u kojem je nacionalsocijalistički pokret imao svoju polaznu točku i Hamburg kao najveći njemački lučki grad. Uz to su učinjene osnove za čitav niz manjih gradova i velikih zapadnih industrijskih središta. I usprkos rata svagdje se već započelo s izvođenjem tih osnova. U tom pogledu je upravo jedinstveno lijepa široka aleja, odnosno prometna žila grada Berlina tzv.

Ost-West-Achse, koja spaja trg pred nekadašnjim carskim dvorom — preko »Unter den Linden« (gdje su sada zasađene nove lipe), Brandenburških vrata, Charlottenburger Chaussee (gdje je sada postavljen kip pobjede), Berliner i Bismarck-Strasse te Kaiser Damma (u čijoj se sredini nalazi Adolf Hitler-Platz) — s predgrađem Spandau. Sada se još izgrađuje »Nord-Süd-Achse«, koja će ići uporedo s Hermann Göring-Strasse na mjestu nekadašnje Sieges-Alle i zahtijeva plansko uklanjanje i novo izgrađivanje velikih stanbenih četvrti te uklanjanje nekih starih kolodvora. Isto je tako predviđena izgradnja novoga, Berlinu danas već potrebnog, velikog kolodvora i uzletišta u predgrađu Tempelhof.

Ne će biti neinteresantno ako spomenem i radove u Frankfurtu na Majni, koji idu za tim da u sredini Frankfurta, u starom trgovačkom središtu, gdje su se male kućice gradile jedna do druge, dapače jedna na drugu, ispunjavajući sva dvorišta i sve slobodne prostore i gdje se već odavna osjećalo pomanjkanje zraka i svijetla, učine na interesantan način, izbacivanjem jezgre (Auskernung) pojedinih stanbenih četvrti, dakle rušenjem i uklanjanjem u dvorišnim prostorima sagrađenih kuća, nove higijenske, zračne i sunčane prilike, a uzdrže arhitektonski izgled ulica ovoga jedinstvenog, starog grada. Uz to se provode radovi oko otkrivanja (Freilegungsarbeiten) zagrađenih i često neukusno pregrađenih starih zgrada, pa je tako otkrit refektorij i južni dio vrlo lijepog karmelitskog samostana, Saalhof-kapela i mnoge druge interesantne građevine. Bilo mi je osobito drago, da sam sve te radnje mogao pregledati s glavnim izvoditeljem i osnivačem ovih radova, građevnim savjetnikom g. Derlamom, koji je o tom napisao nekoliko članaka i vrlo interesantnih naučnih djela, koja su vjerojatno poznata našim arhitektima i gradskim građevnim inženjerima.

Nigdje nisam vidio ili osjetio većih tragova rata, ali me put nije vodio kroz sjeverozapadnu Njemačku, koja se nalazi bliže pravom ratnom području. U Berlinu su u doba mog tamošnjeg boravka stajala na svom mjestu netaknuta brandenburška vrata, kao i katedrala, koje je engleska propaganda već nekoliko puta razorila, ali iz kasnijih izvještaja razabirem, da su ipak oštećene i neke važne zgrade u središtu. U Frankfurtu na Majni sam vidio poslje-

dice luđačkog napadaja iz zraka na bolnicu (žestoko je oštećen fiziološki zavod i dio anatomskoga zavoda usred kliničke četvrti). U Münchenu se popravljaju neznatna šteta na galeriji rezidencije i na opernom trgu kao i na staroj vijećnici dok je simpatična gostionica Bauerngügel već potpuno restaurirana i funkcionira. I u drugim gradovima napadani su od vremena do vremena nevojnički i za rat potpuno neodlučni objekti te bolnice, dječji azili i sirotišta, što nipošto ne govori za kulturno vođenje rata sa strane Engleske, koja u ostalom i na frontama napada najrađe ustanove crvenoga križa.

Nigdje nema toliko kulturnih središta kao u Njemačkoj i nigdje se kulturna, povijesna tradicija i pod ratnim okolnostima ne uzdržava, a prema mogućnostima još i proširuje, koliko u Njemačkoj.

Kazališta igraju kao i za vrijeme mira, a Bromberg, Prag i Strassburg dobili su i nova kazališta. Usprkos nekih poteškoća, koje proizlaze iz vojne dužnosti umjetnika i drugih zapreka rata, provedene su sve priredbe besprijekorno. Žalim, što nisam mogao posjetiti državnu operu u Berlinu, jer je ona bila u to doba na svojem uspješnom gostovanju u Rimu (rado bih bio vidio danas vodeću dirigentsku zvijezdu, mladog Herberta Karajana, koji dirigira na pamet). Odlična je Münchenska opera pod ravnateljem Klemensom Krausom, gdje je danas već slavna naša sugrađanka Đurđica Milinković. U kazalište polaze i mnogi vojnici na dopustu, a mnoge se priredbe upravo daju za vojnike. Mnogo je interesa i za klasične komade (u Staatstheateru u Berlinu vidio sam odličnu izvedbu Grillparzerovog: König Ottokars Glück und Ende).

Naročito se mora istaći rad putujućih kazališta i provincijskih pozornica, koje posreduju u nekih 1000 malih gradova redovite kazališne priredbe, što sve govori za izvanredno veliki interes Nijemaca za kazališnu umjetnost. Velike su uspjehe postigla i kazališta na frontama. I kazališni posjeti u inozemstvu provodili su se i provode se za vrijeme rata u većoj mjeri nego ikada. Vrsnoću ovih kazališta mogli smo i sami prosuditi po odličnim gostovanjima frankfurtske i dresdenske opere u Zagrebu, a isto tako govore o tom i uspjesi berlinske opere nedavno u Rimu i Budimpešti. Naši umjetnici uživaju velik ugled, naročito Gotovac i Matačić.

Glazbeni život gradova se i kraj rata provodi po planu, pa se dapače i znatno povećava. Osobito je povećan broj posjetilaca na večerima komorne glazbe, priredbama solista i večerima pjesama.

Muzeji su usprkos mjera, kojima se umjetničke vrijednosti čuvaju od napadaja iz zraka, te su sklonjeni i pohranjeni najljepši i najvredniji objekti, vrlo posjećeni. Izložbe su u pojedinim izlaganjima djela savremenih umjetnika, a naročito onih umjetnika, koji su u ratu, doživjele velik porast i uspjeh. I davanje nagrada za djela likovne umjetnosti nastavljeno je za vrijeme rata. Nisu izostala ni gostovanja stranih umjetnika, pa je tako za moje vrijeme u Berlinu bila priređena odlična izložba bugarskih umjetnika. Njemački umjetnici imaju u Berlinu vlastiti dom sa elegantnom restauracijom.

Pučke knjižnice posjećuje velik broj posjetilaca, a da i ne govorim o velikom radu raznih državnih i gradskih knjižnica kao i knjižnica raznih naučnih ustanova i zavoda, kakovih imade malo gdje u Evropi i gdje se nalazi sabran materijal za svaki, pa i najveći i najteži naučni rad. Pučkih knjižnica ima danas, koliko sam negdje vidio, oko 16.000, te se taj broj od godine 1939. u mnogim krajevima gotovo podvostručio. Postoji namjera, da se u svim općinama s preko 500 stanovnika uredi po jedna knjižnica, što govori za velik interes i najširjih narodnih slojeva za knjigu i naobrazbu.

Kulturna volja zajednice njemačkih samostalnih i uzadruženih općina nalazi svoj bitni izraz u davanju pučkih nagrada za njemačko pjesništvo, koje su i ove godine podijeljene dvim mladim autorima.

No sigurno je najjasniji znak neobične snage Njemačke u sadašnjem ratu da se predavanja na sveučilištima i visokim školama ne nastavljaju samo u punom opsegu, nego su u mnogom pogledu i znatno pojačana. Do proljeća ove godine bili su uvedeni tzv. trimestri, jer je izobražavanje nužno potrebnog podmlatka za razna akademska zvanja zahtijevalo da se brojnim studentima u vojsci pomogne svršiti veći dio studija u kraće vrijeme. Zato su se upotrebljavali dopusti i praznici, a priređivali su se i posebni tečajevi. Sve je to stavljalno velike zahtjeve i na studente i na profesore, ali je toliko pomoglo, da je akademski život danas već potpuno normaliziran, te se od ljetnog semestra o. g. uvode opet semestri po »mirnodobskom« običaju.

Uz velike zahtjeve oko nastave dolaze još i naročiti zahtjevi, koje rat stavlja za slobodu i veličinu Njemačke na istraživače i naučne radnike, profesore, docente, asistente i ostale znanstvene pomoćne sile sveučilišta i visokih škola. To su zadaće, koje je tim teže ispuniti, što su brojni profesori, docenti i asistenti u ratnoj službi. Naročito se pojedinim strukama iz područja prirodnih nauka danas daju najveće i najvažnije zadaće, ali isto tako rade i liječnici, koji uz poduku i istraživanja imaju snositi još i ogroman teret vrlo proširenog i danas dvostruko potrebnog liječničkog rada, a uz to moraju biti bez većine asistenata i pomagača, koji im inače stoje uz bok. Svi ovi rade osobito predanošću svoj rad, a dnevno radno vrijeme od 14—15 sati nije ovdje kao ni u drugom radu ništa rijetko, jer znanstveni rad donosi sobom, da onaj koji mu se je posvetio, ne pita za radno vrijeme, nego se od ranog jutra do kasno u noć bori za probleme, čije rješenje si je postavio za cilj. Isto što vrijedi za prirodoslovne nauke to vrijedi, dakako, i za duhovne znanosti, jer nigdje nije rad oko nauke zapeo i svi radovi oko istraživanja i unapređenja nauke drže se na istom visokom stupnju, koji je i do sada njemačka nauka zauzimala. Upravo je dirljivo vidjeti predani rad njemačkih naučnih ustanova, koji je upravo nevjerojatan kraj današnjih ratnih prilika.

Mnogo se drži do čistoće jezika: njemački se izrazi uvode svuda umjesto međunarodnih, dapače se i u školama pazi na to, da se ne govori: present, perfekt itd. nego Gegenwart, Vergangenheit itd. Mjeseci se rado zovu njemačkim imenima. U školi i u običnom životu mnogo se služe goticom.

Velika se briga, s pravom, posvećuje strancima. U tu svrhu postoje razne ustanove, koje služe za inozemnu službu. »Deutscher Ausländer-Dienst« je njemačka korespondencija, koja izlazi nedjeljno i donosi izvještaje o sveukupnom radu u Njemačkoj, koji može stranca zanimati. Tko je prvi put dobio korespondenciju ili barem pokusni primjerak, primio je i brošuru o zadacima i o radu »Ausländerdiensta«.

Za nas je svakako od najveće važnosti poznavati organizaciju i rad »Inozemnog ureda docenata sveučilišta i visokih škola« (Auslandsamt der Dozentenschaft deutscher Universitäten und Hochschulen), ustanove koja se brine oko poziva i gos-

tovanja stranih naučnih radnika u Njemačkoj i njemačkih učenjaka u inozemstvu. Ured radi u vezi sa ministarstvom vanjskih poslova i ministarstvom propagande, te nailazi na veliku potporu vlasti i naučnih krugova. Bilo mi je osobito drago, da sam pod vodstvom funkcionara ureda imao prilike proučiti rad ureda i uvidjeti važnost njegovu za unapređenje međusobne suradnje naučnih radnika. U tom smislu mnogo su mi pomogli i u sve me uputili u Berlinu: predstojnik g. docent dr. Hans Baatz, gđice dr. Pischel, Böters, Frühlinghaus, docent dr. Edith Heischkel; u Leipzigu: gđa Maria Garbers i gđica dr. Susana Pertz, u zastupanju g. docenta dr. phil. Karla Garbersa, predstojnika ureda, koji je bio poslovno zapriječen u Berlinu; u Frankfurtu na Majni: predstojnik g. docent dr. Walter Artelt; u Münchenu: g. docent dr. Schröder, kojima svima zahvaljujem na ukazanoj mi pomoći.

Uvjeren sam, da će i kod nas — čim prilike budu iole prikladne — biti moguće organizirati ovakovu organizaciju, koliko mislim, najzgodnije u okviru Hrvatskog sveučilišnog društva, koje je već provelo nekoliko lijepih i korisnih akcija i u kojemu se nadam naići na interes i odazov za ovo pitanje. I ako će naš djelokrug biti manji, — razumije se — nego slični djelokrug njemačkih kulturnih i sveučilišnih centara, a i veze naše trebat će posređeno i tako rekući od početka organizirati dok dostignu neki veći stepen, ipak se nadam sličnom organizacijom kao i u Njemačkoj pridonijeti velik dio mogućnosti izdašne izmjene naučnih radnika, na korist nauka i hrvatskih kao i njemačkih.

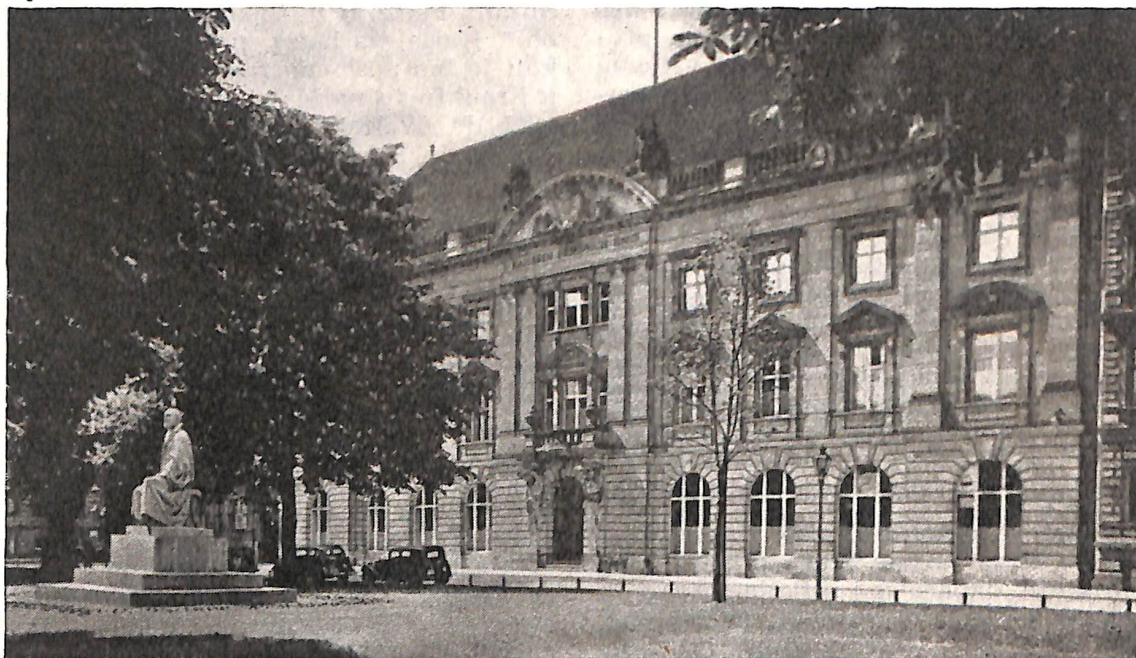
U svakom sveučilišnom gradu i kulturnom centru postoji u Njemačkoj ovakova organizacija, većinom pod vodstvom mladih i poletnih docenata, koji sve svoje slobodno vrijeme provode u požrtvornom radu oko napredka naučne i kulturne suradnje. Uredi imaju već danas veze sa cijelom Evropom. G. docent dr. Baatz u Berlinu nalazio se je za moje vrijeme upravo između putovanja po Španiji i putovanja po Finskoj u svrhu organizacija, te je bilo interesantno i poučno slušati njegova razlaganja, a ja mu posebno zahvaljujem, što je imao dobrotu posvetiti meni i momu interesu nekoliko dragocjenih časaka. Razmotrio sam i rad ureda u Frankfurtu na Majni u društvu predstojnika ureda g. docenta dr. W. Artelta, s kojim su me ovaj put vezale ne samo prijateljske, nego i na-

učne veze kao s predstavnikom povijesti medicine.

Osim toga se strancima omogućuje posjećivati tečajeve za unapređenje nauka, koje za medicinske struke priređuju u Berlinu berlinska akademija za liječničko usavršavanje (Berliner Akademie für ärztliche Fortbildung, Kaiserin Friedrich-Haus, Robert Koch-Platz 7, u blizini bolnice Charité). To je središte sveukupnog liječničkog unaprednog rada. Mnogi od naših liječnika i naučnih radnika mlađe kategorije ondje su usavršavali svoje znanje (Breitenfeld, Riessner, Smokvina, Manzoni

ginalna tema, kod kuće jedva poznata, a u inozemstvu gotovo posve nepoznata, naišlo na najveći interes.

Organizaciju njemačke nastave provodi državno ministarstvo za nauku, odgoj i narodnu prosvjetu (Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung), kome je na čelu ministar g. Rust. Rektor berlinskog sveučilišta cara Friedricha Wilhelma je prof. dr. Hoppe, a dekana medicinskoga fakulteta g. prof. dra Kreuza imao sam priliku upoznati i vidjeti na proslavi g. prof. dr. Waltera Stöckela — u uniformi sanitetskog časnika, uvidjev-

Berlinska akademija za liječničko usavršavanje.

i dr.). Do nedavne smrti vodio je akademiju prof. Adam, a sada dr. Pütz upravlja tečajevima kao Leiter des Fortbildungswesens.

U istoj zgradi nalazi se lijepa i bogata učionica za pouku studenata s lijepim modelima i mulažama, velik muzej za povijest medicine, koji pripada zavodu za povijest medicine berlinskoga sveučilišta, te velika i mala predavaonica, od kojih mala služi i za studentska predavanja, a velika za priredbe naučnih društava. U toj velikoj predavaonici imao sam čast, u priredbi Berlinskog društva za povijest medicine, prirodnih nauka i tehnike, održati svoje predavanje o medicini u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini, koje je kao ori-

ši, da se ni dekan medicinskog fakulteta ne kloni službe za dobro domovine, što mi je — otvoreno priznajem — izvredno imponiralo.

Zdravstvena služba nalazi se u Njemačkoj pod upravom ministarstva unutrašnjih poslova (ministar g. Friek), a vodi je državni zdravstveni vođa (Reichsärztführer und Reichsgesundheitsführer) g. dr. Leonardo Conti, čija je majka uvažena primalja i voditeljica primaljske struke (Hebammenführerin), gđa Nana Conti. Zamjenik vođe je g. dr. Blome.

Imao sam čast odazvati se pozivu predsjednika državnog zdravstvenog zavoda (Reichsgesundheitsamt) g. prof. dr. Hans Reitera, koji mi je dao mnoge korisne

upute o uređenju zdravstva u Njemačkoj i koji je jednako poznat kao odličan higijeničar i socijalni medicinar, kao i naučni pisac. On se nalazi upravo usred velikog posla: izdanja zbirke svih njemačkih zdravstvenih zakona u 3 sveska, od kojih je izašao u prvom svesku cijeli zakonik o zaštiti rase i unapređenju zdravlja, a drugi svezak, koji sadrži zakone o zdravstvenoj službi, nalazi se u štampi. Prvi primjerak toga sveska, koji je isti dan izašao kad sam bio kod njega u posjetu, poklonio mi je s posvetom. To je zbirka svih zakona, koji se odnose na liječnike i pomoćno liječničko osoblje, te cjelokupnu zdravstvenu organizaciju, a sastavili su je Reiter, Möllers i Hallbauer. Prof. Reiter proslavio je 26. veljače o. g. 60-godišnjicu svoga života u neobično dobrom raspoloženju i životnoj svježini, koja pristaje odličnom organizatoru, naučnom radniku i tako uvaženoj ličnosti njemačkoga zdravstvenoga života. On pozna mnoge naše krajeve iz vremena svoje vojne službe u svjetskom ratu.

Za nas ima interesa i poznavanje rada inozemnog znanstvenog fakulteta (Auslandswissenschaftliche Fakultät), kome je danas na čelu dekan g. prof. dr. von Löschen, inače velik prijatelj Hrvata, za koga je poznato, da je na svoj vlastiti trošak dao stampati memorandum, koji je poglavnik g. dr. Ante Pavelić po g. dr. Mladenu Lorkoviću poslao Führeru da tako obavijesti njemačku javnost o hrvatskim zahtjevima i o hrvatskim prilikama.

Moj boravak u Njemačkoj omogućio mi je da dođem u kontakt i sa mnogim drugim viđenijim ličnostima zdravstva i medicinske nauke, ali mi sve to nije moguće spominjati. Osobito prilikom u čast mi od strane Auslandsamta i Berlinskog društva za povijest medicine, prirodnih nauka i tehnike priređene večere u hotelu Esplanade (13. III. 1941.) upoznao sam mnoge ličnosti berlinskoga javnog života. Priređivačima zahvaljujem i ovom prilikom ne samo za danu mi mogućnost da upoznam sve te ličnosti nego i na ljubaznim riječima, kojima su popratili moj boravak u Berlinu, a ja se nadam, da ću moći u skoro vrijeme započeti odnosno nastaviti radom u smislu naših tadašnjih dogovora. I ako ne mogu spomenuti sve, ipak se rado sjećam ljubaznog susreta sa tajnim savjetnikom g. prof. dr. Lockemannom, nestorom njemačkih historičara medicine i prirodnih nauka, g. prof. dr. ing. Mattschos-

som, ravnateljem prirodoslovnoga odjela u društvu njemačkih inženjera i predsjednikom Njemačkog društva za povijest medicine, prirodnih nauka i tehnike, g. dr. Mählmannom, koga poznajem još iz Zagreba, od vremena njegovih posjeta kao predstavnika poznate tvrtke »Riedel«, g. dr. med. v. Stuckradom, predsjednikom berlinskog ginekološkog društva, g. konsulom Myliusom, legacionim savjetnikom g. Rothom i g. Dotti-jem i drugima.

U ugodnom društvu g. prof. Diepgena i njegove gđe supruge sastao sam sadašnjeg berlinskog profesora sudske medicine

Prof. dr. Hans Reiter.

g. dr. Müller-Hessa, prije u Bonnu, rodom iz Zemuna, čiji obilni rad dokazuje 4.200 godišnjih obdukcija, 1500 slučajeva forenzičke psihijatrije i 7000 slučajeva krvnih proba godišnje. On pozna naše prilike i g. prof. sudske medicine u Zagrebu dra E. Miloslavića. Odlično govori hrvatski.

U Berlinu sam sastao i g. dr. ing. Vilka Riegera, koji je ondje bio prije na usavršavanju svoga studija i napisao odličnu disertaciju »Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen in den kroatischen Ländern« (o tom je u Alma Mater Croatica III., 1., 10—12., 1939. izvjestio g. H. Wolf), zatim knjigu »Zadružni sistemi« (Zagreb, 1941), a u Alma Mater Croatica napisao članak o đačkim prilikama u Njemačkoj (»Organizacija njemačkih sveučilištaraca«

IV., 5/6., 199—203, Zagreb, 1941.). On je u Berlinu bio vrlo aktivan hrvatski političar, pa ga ide zasluga, što su njemačke vlasti bile pravovremeno i dobro upućene koliko u hrvatske prilike, naročito u prijateljske osjećaje Hrvata prema Nijemcima, toliko i u težnje i želje Hrvata za budućnost. I njegov naučni rad tome je mnogo pridonio, jer i njegova prije spomenuta rasprava o zadrugama na njemačkom jeziku ima karakter političko-propagandne knjige. U njoj je po prvi put izašla u Njemačkoj karta hrvatskih historijskih pokrajina. Njegove veze s ministarstvom vanjskih poslova i ministarstvom propagande, kao i s predstavnicima nacionalsocijalističke stranke (naročito s odličnim prijateljem Hrvata g. Heinrichom Himmlerom) omogućile su mu veliku djelatnost.

U Berlinu sam primljen za člana Njemačkog društva za povijest medicine, prirodnih nauka i tehnike. Ovo je društvo osnovano godine 1901., a od god. 1902. izdaje svoje »Mitteilungen zur Geschichte der Medizin, Naturwissenschaften und Technik«, pod redakcijom gg. Diepgena, Zaunicka, Sigerista i t. d. Danas sačinjavaju njegovu upravu: predsjednik prije spomenuti g. prof. dr. Mattschoss, podpredsjednik g. prof. dr. Diepgen, vrlo zaslužna tajnica gđa docent dr. Edith Heischkel i blagajnik g. dr. Wolf Blanckertz.

Bilo mi je osobito drago što je u isto vrijeme, dok sam boravio u Berlinu, dne 14. III. 1941. proslavio svoju 70-godišnjicu života i neobično marljiva rada veliki njemački rodoljub, redovni profesor ginekologije berlinskoga sveučilišta g. dr. Walter Stöckel, te sam i k toj proslavi bio pozvan i prisustvovao. Bila je to za mene ne samo čast, nego i veoma ugodna prilika, da ponovo izrazim svoje veliko poštovanje ovom nadasve vrijednom i poštovanom ginekologu, pedagogu, učitelju i naučnom radniku. Tom prilikom on je primio iz ruku rektora g. prof. dra Hoppe-a, a u prisustvu g. ministra Göbbelsa Goethe-medalju, koju mu je podijelio Führer i koja je najveće odlikovanje u njemačkoj nauci. Ne želim opisivati samu proslavu, već u kratko istaknuti utisak, koji je na sve prisutne učinio govor prof. Stöckela na banketu, na večer u Kaiserhofu, kad je s neobično toplim riječima zahvalio svojim suradnicima na suradnji i prikazao vrijednost svoje medicinske, ginekološke škole. Koliko je

tu bilo samosvijesti, toliko je bilo i čednosti i velike ljubavi za nauku i nastavu. Na banketu bili su prisutni gotovo svi njegovi učenici, razdragani toplim riječima simpatičnoga i otmjenoga učitelja. Mislio sam tom prigodom na riječi Ludolfa Krehla: »Man sehe Gesicht und Erscheinung grosser Aerzte an, und man wird erkennen, wie der Beruf den Menschen adelt« (Der Arzt. 1937, str. 14). Sjetio sam se i na upute, koje su nekada davali početnicima medicinarima, kad su ih upućivali kako-vog učitelja moraju tražiti: taj mora biti i kao liječnik i kao učitelj na visini, sposoban i radin, a prema učenicima ljubazan i strpljiv.⁴ Prof. Stöckela je zaista zvanje oplemenilo, ali je i on oplemenio i oplodio ginekološku nauku, kao nitko prije njega, a velikom broju njegovih odličnih učenika, koji danas rade na najpoznatijim ginekološkim katedrama po cijeloj Njemačkoj, treba biti zaista zavidan, što su našli ovakovoga učitelja. Mislio sam na to sve tim prije što u svojoj ginekološkoj izobrazbi, na žalost, ništa od toga nisam doživio, jer masonsko-pravoslavno licemjerstvo i zloba duše, autodidaktičnost, nenaučnost, želja za vlašću, uništavanje i kočenje svakog plemenitog i naučnog rada, a podupiranje samo masonskih mediokriteta, pravoslavnica i ličnih simpatija, ne čini pravog učitelja.⁵ G. prof. Stöckelu, komu dugujem veliku hvalu već od prije za pomoć, koju mi je pružio prigodom izdavanja drugog izdanja moje »Ginekologije«, kako sam to u predgovoru knjige istaknuo, kao i g. prof. Caffieru, današnjem nadliječniku Stöckelove ginekološke klinike u Berlinu, zahvaljujem i ovom prilikom na pozivu i omogućenju da prisustvujem priredbama ovog svečanog dana, koji će mi ostati u trajnoj uspomeni.

U Berlinu sam posjetio i prof. dr. Ericha Pietscha, poznatog historičara kemi-

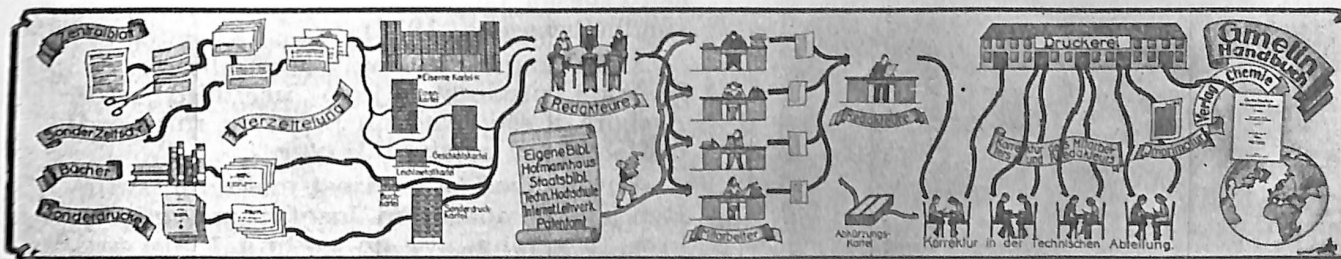
⁴ Edith Heischkel: Die Entwicklung des medizinischen Unterrichts, »Die med. Welt« XII. 35/36, 1936.: »Der junge Mensch soll sich einen Lehrer suchen, der theoretisch und praktisch durchaus auf der Höhe ist, der unbescholten ist, der alle Sinne hat, und der — das ist besonders bedeutungsvoll — nicht unfreundlich und aufbrausend, sondern geduldig und liebevoll zu seinen Schülern ist«.

⁵ »Habent sua fata libelli«. Alma Mater Croatica IV., 1., 21—27 i 2, 69—71, Zagreb 1940; Jedna zaboravljena škola, »Hrvatska straža« Zagreb 23. XI. 1939; Cvijeće iz Rodilišta, »Večer« 15. XII. 1938.

je,⁶ koji je u Zagrebu poznat sa svojih nedavnih dviju predavanja u Hrv. kemijskom društvu, te sam razgledao pod njegovim vodstvom veličanstvenu organizaciju uredništva Gmelinovog priručnika anorganske kemije. Tu radi 75 naučnih radnika i 25 vanjskih suradnika, svaki ima svoju radnu sobu i plaću od 300—1000 maraka uz osiguranje za starost. Učinjeno je 600.000 kartotečnih podataka; sve iz originala i autentičnih vrela. Uredništvo raspolaže sa oko 400.000 RM dotacija i još od kemičke industrije 200.000 RM. Ima posebnu bibliotekaricu za državnu biblioteku i razni drugi specijalni personal. Organizacija je upravo jedinstvena. G. prof. dr. E. Pietsch surađuje već dulje vremena s našim kemičarima i historičarima te im stavlja svoju kartoteku i ispitanu građu na raspolaganje. Kad se ova suradnja provede,

Meyna i supruge, te gđe Marije Garbers. supruge predstojnika leipziškog »Auslandsamta«, koga sam upoznao u Berlinu, gdje se nalazi na jednom naučnom istraživanju, i koji je odanle izdao shodne upute za moj boravak u Leipzigu, imao sam prilike pregledati ovaj lijepi i za mene toliko mili grad.

Nisam propustio da u Frankfurtu na Majni ponovo posjetim vijećnicu i znameniti Römer, uz mnoge druge interesantnosti staroga grada. Nije izostao ni posjet starinskoj maloj vinari, poznatom »Haus Heldenberg«, iza vijećnice, nedaleko Römera. Posjetio sam i »Freies deutsches Hochstift« sa Goetheovom kućom (Grosser Hirschgraben 23), gdje mi je ovaj puta bila vodičem i tumačem gđica dr. Rumpf. Kako je poznato, ova je zaklada osnovana 1859. za vrijeme proslave 100-

Shema, koja pokazuje rad uredništva Gmelinovog priručnika anorganske kemije.

bit će to velika korist za našu nauku. Novosnovano Hrvatsko društvo za povijest prirodnih nauka ili jedna sekcija za povijest prirodnih nauka u Hrvatskom prirodoslovnom društvu ima na taj način veliko polje rada.

Bilo mi je drago, da mi je od strane Auslandsamta bilo omogućeno da između Berlina i Frankfurta na Majni posjetim Leipzig, grad velesajma, glazbe i knjižarstva, za mene toliko vrijedan i pun uspomena, jer sam upravo ovdje proboravio lijepe godine svoje mladosti, grad u koji sam se svakom prilikom i kasnije svraćao, za vrijeme medicinskih nauka, a i u drugim prilikama. U društvu g. prof. dr. Waltera v. Brunna i supruge, prof. dr. Adolfa

godišnjice Schillerova rođenja kao slobodna građanska akademija, a god. 1893. stekla je vlasništvo Goetheove rodne kuće, koja je lijepo uzdržana i pretvorena u Goetheov muzej. Tu je i interesatna knjižnica, koja sadrži gotovo sva izdanja Goetheovih djela, u originalu i u prijevodima. Godine 1932. prigodom 100-godišnjice Goetheove smrti priređena je velika sabirna akcija za uzdržavanje ove zaklade i Goetheove kuće, koja je zabilježila velik uspjeh.

Vrijedno je pogledati i jedinstveni, prirodoslovni muzej, koji je kao mnogo toga u Frankfurtu zaklada Senckenbergova, a pregledao sam ga pod vodstvom ravnatelja g. dr. Reulinga. Životinje su na posebn način preparirane, tako da im je koža oderana, a onda je model tijela učinjen od sadre po naravi, a na to navučena koža. Životinje tako dobivaju posve naravni oblik. Osim toga se nastoji u manjim kompleksima prikazati životinje u njihovom životnom ambijentu zajedno s raslinom, pa se tako postupa i sa starim i

⁶ Dr. Erich Pietsch: Sinn und Aufgaben der Geschichte der Chemie, Berlin 1937; Bericht über den Stand der Arbeiten an der Zentralkartei für die Geschichte der Chemie in der Redaktion des Gmelin-Handbuches, Berlin 1938; Gmelins Handbuch der anorganischen Chemie, 8. Auflage; Leopold Gmelin (2. 8. 1788 — 13.4. 1853). Erinnerungsschrift, Berlin 1938; Leopold Gmelin, der Mensch, sein Werk und seine zeit, Berlin 1939.

izumrlim životinjama, gdje god je to moguće. Muzej je bogat na starim iskopinama i kosturima davno izumrlih životinja.

Ugodna, u čast mi priređena večera u Frankfurterhofu, dne 18. III. 1941., bila je pri kraju na čas smetana znakom prelazne uzbune. U društvu gg. prof. dr. Gänsslena, redovnog profesora interne medicine i predsjednika Liječničkog društva, prof. dra W. Heupke-a, docenta dr. W. Artelta, docenta dr. Staehlera i docenta dr. Weiswange-a, imao sam prilike uputiti se u rad medicinskoga fakulteta i uopće frankfurtskog sveučilišta, koje je velikim dijelom zaklada već spomenutog bogataša Johann Christian Senckenberga.⁷

Prof. dr. Josip Zlatarović.

Žalim što nisam imao prilike i vremena posjetiti dekana medicinskog fakulteta g. prof. Guthmanna, redovnog profesora ginekologije, koji je poznat među ostalim i sa svojih radova o rentgenologiji u porodništvu, koju sam u našoj literaturi opširno opisao te kao prvi, a kroz godine i kao jedini, po njegovim uputama provodio u kliničkoj praksi.⁸

Još nekoliko riječi o mojim opažanjima o stanju nauke i nastave povijesti medicine u Njemačkoj:

⁷ Točnije o tom u raspravi: W. Artelt: Der medizinische Unterricht im 18. Jahrhundert und die Stiftungspläne Johann Christian Senckenberg. »Aerzteblatt« 23. 1938.

⁸ Bazala V.: Rentgenska dijagnostika u trudnoći i porođaju. Lij. vjes. br. 9, 1933.

Nastava iz povijesti medicine u Njemačkoj je obligatna, ali je — po mome sudu nepraktično — stavljena u 2. godište.

U Njemačkoj ima danas šest velikih zavoda za povijest medicine: u Beču, Berlinu, Leipzigu, Frankfurtu na Majni, Münchenu i Freiburgu i. Br., a na svim ostalim sveučilištima predavaju povijest medicine bilo vanredni profesori, bilo docenti drugih struka. Tako je iza smrti Wilhelma Haberlinga (1871—1940) preuzeo katedru u Düsseldorfu prof. Schumacher, u Göttingenu predaje prof. patologije Gruber, od koga potječe i knjiga »Einführung in Geist u. Studium der Medizin«, u Würzburgu anatom prof. Elze, u Bonnu prof. Schmitz, u Münsteru prof. Fraatz, u Rostocku prof. Walter Fischer (nije identičan sa dr. Alfons Fischer u Karlsruhe i. B., koji je napisao odlično djelo u 2 sveska: Geschichte des deutschen Gesundheitswesens, 1933).

U Freiburgu je povijest medicine kao nastavni predmet lijepo usavršio prof. Aschoff, a sada kad on polazi u mir, radi ovdje njegov asistent Bayer.

Bečki zavod za povijest medicine smješten je u nekadašnjem Josefinumu, gdje je kroz 15 godina, sve do godine 1848. predavao naš zemljak, prof. dr. Josip pl. Zlatarović (1807—1874), poznat kao homeopat.⁹ Zavod stoji danas pod vodstvom novoga profesora dr. Lejeune-a, koji je postao nasljednikom Neuburgera, a došao je iz Kölna. Zavod ima veoma bogatu i vrijednu knjižnicu te uopće veliku zbirku historijskih predmeta, pa mislim, da je najveći zavod za povijest medicine u današnjoj Njemačkoj, ali je od prijašnjeg stanju, da će trebati mnogo mladenačke energije, koja se pripisuje novom predstojniku, da zavod najprije uredi i učini sposobnim za rad. Prof. Neuburger nije imao niti smisla, a čini se niti sredstava za održanje zavoda na visini, povremeno je ostao i bez pomoćnih sila, a interesirao se samo za svoj rad. Kao predavač bio je patetičan, tonom i izražajem gotovo dosadan i kao takav potpuna opreka piscu Neuburgeru. Nova Njemačka ima mnogo smisla i interesa da ovaj lijepi zavod, koji sam pregledao pod osobnim vodstvom novoga predstojnika, opet uredi i digne na doličnu visinu.

⁹ L. Brozović: Prof. dr. Josip Zlatarović, Lij. vjes. 9, 1938.

Berlinski zavod, pod upravom prof. Diepgena na velikoj je visini. Prof. Diep- gen je ne samo velik naučni radnik,¹⁰ ne- go i odličan organizator, a zaslužan je i za povijest medicine kao predmet medicinske nastave i kao predmet praktične struke za liječnika.¹¹ Obligatni dio nastave iz po- vijesti medicine u drugom godištu pre- davanja vrši desna ruka prof. Diepgena, docent dr. Edith Heischkel, dok prof. Diep- gen predaje za kasnije semestre neobli- gatni, ali izvanredno interesantni kolegij. Dok su naime uvodna predavanja manje više sistematska, po razdobljima i histo- rijskom razvitku, kolegij prof. Diepgena daje cjelovite slike pojedinoga pitanja ili historijskog problema. Osobito je poučan seminar, kojemu sam imao prilike prisu- stvovati i koji naliči potpuno na seminare kakove obdržavaju profesori povijesti fi- lozofije, te me je mnogo sjećao na seminar moga oca, koji sam kao student filozofije polazio.

Zato, poučen baš iskustvom, stečenim u Berlinu, mislim i sada, da njemački plan nije zgodan, već sam predložio, da se kod nas uvede obligatno slušanje povijesti me- dicine u obliku uvoda u medicinu u prvim semestrima, a sistematska, pregledna i no- etičko-revolutivna povijest medicine da se sluša u posljednjem semestru kao neke vrsti rekapitulacija svih medicinskih stru- ja, nastojanja, pothvata i uspjeha.¹²

Docent dr. Heischkel obrađuje s oso- bitim uspjehom historiju medicinskih usta- nova i naučnih zavoda, te medicinsku histo-

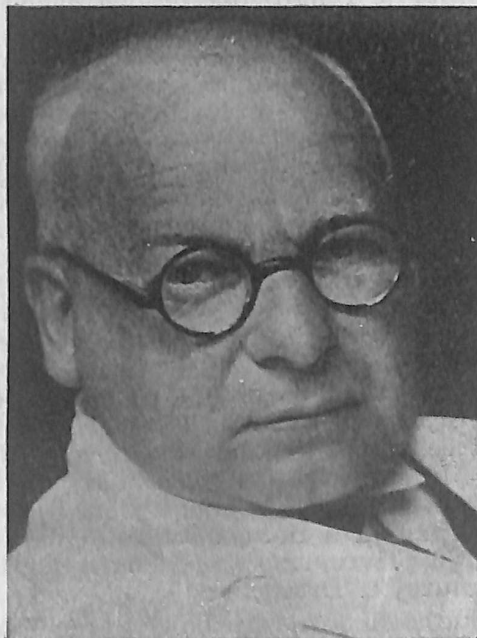
¹⁰ Od većih djela spominjem: *Gesch. d. Med.*, V. svezaka u *Bibl. Göschen*. — *Die Frauenheil- kunde der Alten Welt* (I. dio povijesti ginekolo- gije) u *Veit-Stöckel: Handbuch XII/1*. — *Deut- sche Volksmedizin*, 1935. — *Vorromantische Me- dizin* (6-te Aschoff Vorlesung der Freiburger medizinischen Gesellschaft). — *Das physikalische Denken in der Gesch. d. Med.*, 1939. — *Die Heilkunde und der ärztliche Beruf*, 1938. — Go- tovo sva ostala glavnija djela izdana su u knji- zi: *Medizin und Kultur*.

¹¹ Diep- gen: *Aufgaben und Bedeutung der Me- dizingeschichte*, *Geistige Arbeit* 14, 1934. — *Die Bedeutung der Medizingeschichte für den prak- tischen Arzt*, *Med. Mitteilungen* 8, 1934. — U vezi s time aktualna je i moja rasprava: *Važ- nost povijesti medicine u medicinskoj nastavi*, *Alma mater croatica* II, 2, 49—56, Zagreb 1938. O katedri za povijest medicine na zagrebačkom medicinskom fakultetu v. *Lij. vjes. LXIII*, 3., 200., 1941.

¹² Opća naredba sveučilišta i reforma medi- cinske nastave u vezi s ukidanjem nekih kate- dra. *Alma Mater Croatica* IV., 7., 258—260, Za- greb 1941.

riografiju, a kao žena, posvećuje i stano- vitu brigu ženama u povijesti medicine.¹³

Na zavodu rade mnogi, veoma vrijedni i marljivi suradnici, među kojima spomi- njem A. Berga,¹⁴ prof. Juliusa Schuste- ra,¹⁵ (koji izdaje »*Texte und Untersu- chungen zur Geschichte der Naturwissen-*

Prof. dr. Paul Diep- gen.

¹³ Heischkel: *Die Entwicklung der klin. An- stalten 1810—1933* (Diep- gen-Rostock: *Das Univ. klinikum in Berlin*), 1939. — *Die Entwicklung des med. Unterrichtes*, *Med. Welt* 35/36, 1939. — *Die Medizingeschichtsschreibung von ihren An- fängen bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts*, *Abhandlungen* 28. — *Die deutsche Medizin- geschichtsschreibung in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, *Klin. Wschft.* 18, 1933. — *Die Me- dizinhistoriographie im XVIII. Jahrhundert*, 1931. — *Medizinische Geschichtsschreibung und Volks- medizin bis zum 19. Jahrhundert*, *Ber. XI. Int. Kongr. Gesch. Med. Zagreb*, 1938. — *Die Frau als Ärztin in der Vergangenheit* »*Die Ärztin*« 5, 1940. — *Dorothee Christiane Erxleben*, »*Die Ärz- tin*« 11, 1940.

¹⁴ Berg Alexander: *Der Krankheitskomplex der Kolik u. Gebärmutterleiden in Volksmedizin und Medizingeschichte*, *Abhandlungen* 9. — *Die »kleinen Leute«, ein Krankheitsbild der ost- preussischen Volksmedizin*, *Zschft. f. Volkskunde* 11, 1940. — *Die Lehre von der Faser als Bau- stein des Organismus*, *Klin. Wschft* 44, 1939.

¹⁵ J. Schuster: *Caspar Friedrich Wolf*, 1936. — *Biologisches und physikalisches Denken*, »*Un- terrichtsblätter*« 6, 1934. — *Liječenje životinj- skim organima u sredovječnim takuin-knjigama*, »*Med. vijesti*«.

schaften), W. Wecka,¹⁶ osobitog poznavaca Bali-medicine na Javi, koji mi je pokazao na palminom lišću pisane stare dokumente iz medicine onih krajeva, g. Rosnera, koji upravo istražuje povijest carskog reza,¹⁷ čednog, skromnog i marljivog radnika g. Li iz Kine, g. doc. dr. phil. K. Garbersa iz Leipziga i dr.

Najbolje i najljepše uređen zavod za povijest medicine u Njemačkoj je onaj u Leipzigu, osnovan god. 1905., kad je ova- mo došao za profesora Karl Sudhoff (1853—1938), jedan od najvećih naučnih radnika na polju povijesti medicine, čiji priručnik za povijest medicine (2—3 izd. god. 1922.) još je danas standard-djelo ove struke. Istraživao je i proputovao razne arhive gotovo na cijelom svijetu, a osobito se je bavio studijem Paracelsusa. I iza kako je bio umirovljen god. 1923. radio je u svom zavodu i dugo vremena bio glavni predstavnik povijesti medicine na čitavom svijetu. Njegova bogata knjižnica kupljena je za liječničko društvo u Münchenu i koristit će tamošnjem zavodu prof. dr. Martina Mülera, a jedinstvena na svijetu Paracelsus-knjižnica kupljena je za liječničku knjižnicu u Beču, u Billroth-Hausu, a sada je privremeno smještena u higijenski muzej u Dresdenu.¹⁸

Sudhoffa je naslijedio Švicarac Henry Sigerist, koji je o radu u Leipzigu izdao 4 izvještaja, izašla u Kyklos, a izdavao je i

¹⁶ Wolfgang Weck: 'Taru premana', Die Balische Pharmakopoe, Naturkundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie XCVIII, 1938. — 'Kalimo usada', Ein alt-balisches Lehrbuch der Pathologie und Therapie der inneren Krankheiten, Sudhoffs Archiv 32, 1939.

¹⁷ Opazio sam, da u Berlinu bez moje krivnje ne poznaju moju raspravu »Sectio caesarea in mortua«, koja stoji prilično osamljena u našoj literaturi, a u njoj je sabrana obilna literatura. I ako ima sadržaj na njemačkom jeziku, ne poznaju je zato, što naša djela nisu u inozemstvu od naših referenata referirana kako treba. Referenti, očito, referiraju samo svoja djela, a mnogi ni ne znaju njemačkoga jezika, pa mi to daje priliku, da pokrenem pitanje konačnog uređenja referata naših djela u inozemnoj štampi.

Moja je radnja izašla u Lij. vjes. br. 1. god. 1927. s jednim dodatkom u br. 1. god. 1930., a navedena je i u Godišnjaku sveučilišta za škol. god. 1929.—33. na strani 188.

¹⁸ Autobiografija Sudhoffova izašla je u Archiv Bd. 21, 1929. Iscrpnu bibliografiju njegovih djela napisala je njegova nećakinja Grete Herband-Hochmuth u Archiv 27, 1934 sa dodatkom u Bd. 31, 1938. — Nekrolozi: v. Brunn, Archiv 31, 1938 i Jahresbericht über die Fortschritte der klass. Altertumswissenschaft 271, 1940. — Diep- gen: M. m. W. 44, 1938. — Müller: Klin Wschft 46, 1938.

mnoge disertacije i uopće štampana djela, te Beiträge zur Geschichte der Medizin, od čega je izašlo 3 sveska. (Ovo izdanje ne valja zamijeniti s istoimenim izdanjem, što je u Beču izdavao Adolf Kronfeld od 1911—1927, a izašlo je 4 sveska).¹⁹ Desna ruka H. Sigerista bio je O. Temkin. Obojica su u ljetu 1932. otišla u Baltimore, gdje su nastavila naučnim radom. Prof. Sigerist posvećuje se u posljednje vrijeme uz povijest medicine osobito socijalnoj medicini, a kako je bogat i ima prilike da putuje, proputovao je velik dio svijeta i o tome izvijestio u vrlo interesantnim raspravama.

Iza odlaska prof. Sigerista zavod je dosta dugo bio bez vodstva i zapušten, dok nije 1. XI. 1934. redovnim profesorom povijesti medicine i predstojnikom zavoda za povijest medicine postavljen prof. dr. Walter v. Brunn, već prije poznat kao odličan organizator. U najkraće vrijeme njemu je uspjelo zavod zaista urediti, te je upravo veselje razmotriti ga i u njemu raditi, kraj velike uređene biblioteke, solidno uređenoga muzeja, vrlo vrijedne zbirke i pod vodstvom prof. v. Brunna, koga osim velikog stručnog znanja resi velika doza životnoga veselja i duhovitosti, koja je u očitom protivurječju s gubitkom desne ruke, poslije stradanja u svjetskom ratu. v. Brunn je idao o radu svoga zavoda 2 izvještaja. Kao naučenjak, on je naročito zaslužan za istraživanje povijesti kirur- gije. On posjeduje i vlastitu knjižnicu i vrlo vrijedan privatni arhiv, koji sam imao prilike razgledati u njegovoj gostoljubivoj kući.

¹⁹ U Njemačkoj izlaze danas ovi važniji ča- sopsi za povijest medicine:

Sudhoff's Archiv, glavni časopis;

Abhandlungen zur Gesch. der Medizin und Naturwissenschaften; do sada izašlo 36 svezaka. Urednici: Diepgen, Ruska, Schuster, Artelt, Heischkel;

Mitteilungen zur Gesch. der Medizin, der Naturwissenschaften und der Technik, organ Nje- mačkog istoimenog društva; izlazi od god. 1902. Urednici: Diepgen, Zaunick, Sigerist;

Quellen und Studien zur Gesch. der Natur- wissenschaften und Medizin; do sada izašlo 7 svezaka. Urednici: Diepgen i Ruska;

Neue Forschungen, Abt. Gesch. der Medizin und Naturwissenschaften; do sada izašlo 4 sves- ka. Urednici: Diepgen i Schuster;

Freiburger Forschungen zur Medizingeschich- te; do sada izašla 2 sveska. Urednik: Aschoff;

Illustrierte Monographien zur Gesch. der Me- dizin, izdaje Senckenbergov zavod za povijest medicine u Frankfurtu. Urednik: Artelt.

Zavod za povijest medicine u Frankfurtu na Majni stavljen je u jedan kat anatomskoga zavoda, a nalazi se pod upravom docenta dra W. Artelta, učenika Diep-genove škole, koji je isto tako marljiv radnik koliko čedan i predstavlja jednoga od prvih njemačkih medicinskih historičara mlađe kategorije.²⁰ Zavod je malen, ali imade lijepu knjižnicu, a iz bogate i nepresušne Senckenbergove zaklade dobiva i dovoljnu dotaciju, koja mu sve više omogućuje nabavu vrlo vrijednih djela.

Prisustvovao sam i kolegiju docenta Artelta, koji odgovara onomu gde docent dr. Heischkelove u Berlinu i obrađuje sistematsku povijest medicine za slušače drugoga godišta.

Zavod za povijest medicine u Münchenu pregledao sam pod vodstvom nje-

²⁰ Artelt Walter: Der Volksglaube als Wegbereiter der Bluttransfusion, Ber. XI. Int. Kongr. Gesch. Med. Zagreb, 1938. — Der med. Unterricht im 18. Jahrhundert und die Stiftungspläne Johann Christian Senckenbergs, Ärzteblatt 23, 1938. — Die ältesten Nachrichten über die Sektion menschlichen Leichen im mittelalterlichen Abendland, Abhandlungen 34. — Christian Mentzel, Leibarzt des grossen Kurfürsten, Botaniker und Sinologe, Illustr. Monographien, Bd. I.

govog predstojnika g. prof. Martina Müllera. Nalazi se u posebnoj vili, u kojoj je knjižnica, prostorija za studente, predavaona, seminar i sve ostalo potrebno vrlo lijepo uređeno i spremljeno, a u gornjem katu nalazi se stan profesora.

Boravak u Njemačkoj u ovo burno vrijeme ostat će mi u nezaboravnoj uspomeni. Kao u medicini i nauci uopće Njemačka predvodi danas ne samo u Evropi, nego i čitavom svijetu u kulturi, ekonomiji, tehnicima i politici, a dragocjena iskustva, koja se ondje mogu crpsti dolaze dobro i dolaziti će dobro svima, koji će na tom vrelu htjeti crpiti pouku. Prednost je Njemačke, kao rijetko koje države na svijetu, da ona objeručke prima one, koji od nje hoće što da nauče i s veseljem daje svaku pouku, koja može služiti koliko korisnoj suradnji među narodima, toliko i unapređenju i odgoju naroda te uspostavljanju mira u svijetu na temeljima novoga i pravednijega poredka. Svatko tko je u ovo doba, na granici između dva vijeka, između novoga doba i najnovijega, koje se rađa, imao prilike i sreću da ondje nešto nauči i može iskoristiti tu nauku kod kuće, služi ciljevima međunarodne suradnje i novoga poretka.

S. M. Štedimlija: HRVATSKO I SRPSKO IME U CRNOJ GORI OD IX. DO XVIII. VIJEKA.

I.

O povijesti, etnografiji, etnologiji i geografiji Crne Gore napisane su mnogobrojne knjige i publikacije na našem i stranim jezicima. Ali ni u jednoj od tih naučnih grana nije se došlo do takvih zaključaka, koji bi bili općenito prihvaćeni kao definitivni. Razlog je tome sasvim političkog karaktera. Sporna su ostala povjesna pitanja o nacionalnom karakteru Crne Gore u daljoj prošlosti. Mnogobrojne publikacije svjedoče o tome, da je činjenica dosta naporâ, da se dokaže kako je Crna Gora u prošlosti imala pretežno hrvatski, s jedne i pretežno srpski karakter, s druge strane.

Ne obzirući se na druge tragove (topografske, antropološke itd.) hrvatskog i srpskog imena u Crnoj Gori, osim na po-

vjesne spomenike, mi ćemo se zadržati na njima rezimirajući, uglavnom, do sada vođene polemike po tome pitanju. Ograničit ćemo se samo na vrijeme od dolaska Slavena na Balkan, pa do XVIII. vijeka, odnosno od prvog pomena hrvatskog i srpskog imena u povjesnim spomenicima, t. j. od IX. vijeka pa do 1700. godine. No, i u tom razdoblju spomenut ćemo samo ona vrela, na koja su pojedini učenjaci polagali najviše u odbrani svojih teza.

Potrebno je posebno naglasiti da teritorij današnje Crne Gore nije u ovih devet vjekova nikad bio područje istaknutijih nosioca bilo hrvatstva, bilo srpstva, prosto zato što su na dvije njegove strane bile države hrvatska i srpska, koje su se, svaka za sebe, isticale kao nosioci hrvatstva i srpstva, a Crna Gora nije nikad pri-

padala ni jednoj ni drugoj državi osim kao autonomna pokrajina sa očuvanim, makar i formalnim, oznakama državnosti. Stoga su spomenici o njenom hrvatskom ili srpskom karakteru dosta oskudni.

II.

Car Konstantin Parfirogenit pisao je svoje djelo »De administrando imperio« u vremenu od 949. do 952. godine. Franjo Rački naročito naglašuje, da njemu »ne bijaše jasno poznat geografički odnošaj naroda hrvatskoga naprama srpskom«, a s njim zajedno i Šafarik kaže, da je bio slab geograf i da mu u toj oblasti treba naročite kontrole. Po Konstantinovom pričanju, Hrvati su najprije došli na jug, pobijedili Obre i naselili Dalmaciju s Ilirikom i Panonijom. Za Hrvatima došli su Srbi, koji najprije od cara Heraklije dobiše solunsku oblast. Ali poslije nekog vremena Srbi se pokušasše vratiti u staru postojbinu, no kad su prešli Dunav, pokajali su se, te su opet tražili od Heraklije, da im dade zemlje za naseljenje. Heraklije im je, po Konstantinovom pričanju, dao Srbiju, Neretvu, Zahumlje i Travuniju. O Duklji, današnjoj Crnoj Gori, ne kaže ništa, a naročito ne da su ju naselili Srbi. No, i iz ovoga pričanja vidi se da je Heraklije dao Srbima zemlje, koje su već barem djelomično naseljavali Hrvati. Kad bi to bila istina, u što Rački sumnja, značilo bi, da su se u tim poklonjenim zemljama Srbi izmiješali sa već naseljenim Hrvatima. Iz navoda Konstantinova, da su Hrvati naselili Dalmaciju (razumljivo: Gornju — Duklju i Donju — današnju Hercegovinu, Bosnu i Dalmaciju) vidi se da su doista Hrvati bili prvi slavenski naseljenici Duklje. Posebno je pitanje, da li su Srbi uopće i pokušavali da posjednu zemlje za koje Parfirogenit kaže da su im poklonjene.

Mletački ljetopisac Ivan pisao je svoju kroniku krajem X. stoljeća, a on nazivlje Mihaila Viševića, gospodara Huma (dux Chulmorum), imenom »dux, rex Sclavo-

rum«. On Mihajlovu zemlju izričito nazivlje Hrvatskom pričajući kako se sin mletačkog dužda, Petar, vraćao »dum Chroatorum fines«, gdje je bio od Mihajla zadržan. Ova bilješka odnosi se na godinu 912. Pod Mihajlovu upravu spadala je tada i Duklja.

Papa Lav VI. piše 928. zadarskom biskupu Forminu i ninskom Grguru, te izričito kaže, da se biskupije osorska, rapska, dubrovačka i splitska nalaze »in Croatorum terra«, dakle u hrvatskoj zemlji. A to znači da on pojam rimske Dalmacije poistovjećuje sa hrvatskom zemljom. Ovim se pobija Konstantinov navod, da je teritorij biskupije dubrovačke, pa čak i jedan dio splitske, bio u srpskim oblastima.

Kad se sve to dovede u vezu sa Konstantinovim navodom: »Ova spomenuta Hrvatska i ostali Sclaveni raspoređeni su ovako: Duklja...« i t. d., onda jasno proizilazi da je on i Duklju smatrao dijelom hrvatskih zemalja, a to potvrđuju i ostali, već spomenuti, izvori.

Dalji spomeni hrvatskog imena, u vezi sa oblašću današnje Crne Gore, govore izričito o njenom nacionalnom karakteru kao hrvatskom. Mi ćemo navesti samo glavnije.

U prvoj polovici XI. vijeka grčki pisac Cedren kaže: »Svladavši Bugarsku (bizantijski car), pokori se njemu i susjedni (Bugarima) narod Hrvata«. Bugarima su tada bili prvi susjedi Dukljani.

Ivan Skilica (1020.—1092.) piše: »Prve godine toga cara (Mihajla VII. Duke), indikcije prve (=1073), narod Srba, koje također zovu i Hrvatima, izađe da pokori Bugarsku. Tu je riječ o dukljanskoj kraljevini u vrijeme kralja Mihajla Vojislavljevića. Isti pisac dalje kaže: »Bugarske starješine zamoliše Mihajla, tadašnjega vladara onih, koji su se zvali Hrvati, a koji je stolovao u Kotoru i u Prapatni, i imao mnoge zemlje pod sobom, da im pomogne i zajedno s njima radi i da im da sina svoga, da ga proglase carem Bugarske«. Također se i ovo odnosi na dukljanskog

kralja Mihajla i na njegovog sina Bodina. Naposljetku Skilica kaže da Bizantinci »uhvate onoga, koji je kod Hrvata posle Petrila pridolazio po redu i odvedu ga okovana k caru«. Petrilo, kao što je poznato, bio je vojvoda, koji je pratio Bodina na pohodu protivu Bizantije (1073.).

Nikifor Brienij (1062.—1137.) piše po kazivanju svog oca (istog imena), koji je ratovao sa Dukljanima u Dračkoj oblasti »da su se iznova Hrvati i Dukljani pobunili, pa da su čitav Ilirik uznemiravali«, te je Nikifor »poveo vojsku na Dukljane i Hrvate«. Kako se vidi, grčki pisac ne nalazi na ovoj strani Mihajlove države Srba, nego samo Dukljane i Hrvate, dok Cedren i Skilica nalaze na sjeveroistoku pomiješane sa Raškim Srbima Dukljanske Hrvate.

Ivan Zonara, koji je živio od kraja XI. do sredine XII. vijeka, naziva u svojim spisima Dukljane »narod Hrvata, koje zovu i Srbima«, jer se oslanja na kazivanja onih, koji su dolazili u doticaj sa Dukljanima sa sjeveroistočne strane, gdje su oni doista graničili sa Srbima.

Nikita Akominat (1150. do poslije 1210.) kaže za Nemanju: »Ne znajući pravu mjeru, počeo osvajati Hrvatsku i sebi prisvajati vlast nad Kotorom«. Dakle, ovdje se ime Hrvatska odnosi na ondašnju Dukljansku oblast, koju je Nemanja doista bio osvojio.

Najznačajniji izvor za geografiju i po vijest dukljanske oblasti nesumnjivo je Ljetopis popa Dukljanina, koji je napisan u drugoj polovini XII. vijeka. U Ljetopisu se izričito govori o Duklji kao o »Crvenoj Hrvatskoj«, te se određuju njene granice, koje se poklapaju sa granicama poznatim i iz drugih izvora. Ovaj se ljetopis općenito smatra pouzdanim vrelom za zemljopis.

Poznati srpski povjesničar, Stojan Novaković, kaže za popa Dukljanina, da »njegovo geografijsko znanje svagda je dosledno i verno, i u mnogim pojednostima, o kojima govori, sačuvalo je i za

današnje doba realne dokaze o svojoj istinitosti«. Ferdo Šišić također smatra Dukljaninov Ljetopis vjernim izvorom za geografiju onoga doba.

U jednom ugovoru između srpskog kralja Milutina i cara Karla (de Valois) navedena je ova titula srpskog kralja (27. III. 1308.): »Hurosus dei gratia Dalmacie, Croacie, Dyoclie, Servie ac Rasie rex et dominus totius Maritime regionis«. Također u XXIII. članu starog statuta grada Kotora stoji ova titula srpskog kralja: »... domini nostri excellentissimi regis Rascie, Dioclie, Albanie, Croacie et C(h)elmie atque totius Maritime regionis«. Ono »Croacie« odnosi se samo na oblast današnje današnje Crne Gore, jer pod vlast kralja Milutina nije spadao nijedan drugi dio hrvatskih zemalja.

Mletački dužd Andrija Dandolo (1309.—1354.) piše: »A plano itaque Dalme vsque Ystriam, Chroaciam Albam uocauit et a dicto plano vsque Duracium Chroaciam Rubeam«. — Dakle, on potvrđuje postojanje Dukljaninove Crvene Hrvatske.

Flavius Blondus piše oko 1450. u svom djelu »Historiarum ab inelinatione Romani imperii decades« da se još i tada (u polovini XV. vijeka) održava u upotrebi naziv Bijela i Crvena Hrvatska.

U Veneciji je 1480. štampana knjiga »Breve cronaca delle vicende politiche della Dalmazia«, u kojoj se za oblast današnje Crne Gore kaže, da se zove »Croatia Rossa«, dakle Crvena Hrvatska.

Naziv Crvena Hrvatska upotrebljavaju još i ovi pisci: Ludovik Črijević (1459.—1527.) u djelu »Commentariorum de temporibus suis libri XI.«, koje je štampano 1603.; Mavro Orbini u djelu »Il regno degli Slavi«, koje je štampano 1601.; Jakov Lukarević († 1615.) u djelu »Copioso ristretto degli anali di Ragusa libri quattro«, koje je štampano 1605. i dr.

Kako se vidi sva ova svjedočanstva potiču od vjerodostojnih pisaca i govore jasno i određeno o hrvatskom karakteru oblasti današnje Crne Gore. Namjerno

smo isпустили one izvore, koji su manje određeni ili koji ovo isto kažu samo indirektno. Karakteristično je, da se s malim razlikama slažu u ovom pitanju svi, i grčki i talijanski i domaći pisci, čime njihova svjedočanstva dobivaju na vjerodostojnosti

III.

U »Nastavniku« za 1900. godinu napisao je opsežnu studiju »O srpskom imenu po zapadnijem krajevima našega naroda« neki V. Dj. (posebni otisak: u Biogradu 1900., ijekavštinom)¹ Naglašujući potrebu ovakve publikacije pisac kaže, kako je »o hrvatskom imenu pisalo više ljudi n. p. B. Šulek (Srbi i Hrvati, Neven 1856.) V. Jagić (u Književniku I., 1864.)« itd., a da o srpskom imenu skoro ništa nije pisano osim kod Daničića (Rječnik iz Knjiž. star. srp. 1862.—4.). Pisac još spominje i djelo Vjekoslava Klaića o hrvatskom imenu »Hrvati i Hrvatska«, čije je prvo izdanje izašlo 1890. (drugo izdanje Matice Hrvatske 1930.), ali kaže »što je novo u ovom članku, to su sve pogreške«.

U prvoj glavi svoje radnje V. Djerić iznosi podatke o srpskom imenu u Crnoj Gori i Boki. On navodi, da je našao za vrijeme od naseljenja Slavena u ove krajeve, pa do kraja osamnaestog vijeka spomena o srpskom imenu u ovim krajevima na 59 mjesta. U prvoj glavi radnje spomenuo je 48, a u dodatku još 11 izvora, u kojima se spominje srpsko ime u vezi sa Crnom Gorom i Bokom. Od toga dolazi na vrijeme do XVIII. vijeka svega petnaest slučajeva i to jedan iz devetog, dva iz de-

¹ Pisac ove radnje je Dr. Vasilije Djerić, kasnije profesor sveučilišta u Skoplju. Cf. Dr. Ferdo pl. Šišić: »Herceg-Bosna prigodom aneksije«, Zagreb 1908., str. 26; Dr. St. Stanojević: »Srpsko ime u zapadnim srpskim krajevima«, Srpski književni glasnik, VIII., str. 39—47, 1902. Drugo, dopunjeno i znatno prošireno izdanje ove knjige izašlo je 1914., na početku samog Svjetskog rata, te je tek sada, 1940. i 1941., izvađeno iz magazina i pušteno u promet kao novo djelo. Stoga se na ovo pitanje, povodom njegove pojave, i osvrćemo opširnije.

setog, dva iz petnaestog, tri iz šestnaestog, a sedam iz sedamnaestog vijeka. U jedanaestom, dvanaestom, trinaestom i četrnaestom vijeku, prema Djerićevom istraživanju, nema nigdje u izvorima pomena srpskog imena u Crnoj Gori.

Radnja V. Djerića pisana je, kako se to vidi iz uvoda, sa tendencijom, da dokaže na temelju izvora i dokumenata dokle je na zapad dopiralo srpsko ime. Upotrijebljena je obilna građa, a kako se vidi — pisac je proučio sve do tada poznate izvore, gdje god se spominje srpsko ime. Tako je radnja dobila strogo znanstven karakter. Referišući o ovoj Djerićevoj radnji u »Srpskom književnom glasniku« (VII., str. 39—47, 1902.), poznati srpski povjesničar St. Stanojević kaže: »Ovo što je prof. Djerić izradio, napisano je sa marljivošću, znanjem i razumevanjem, kako se u nas vrlo retko ovake stvari rade.« To znači, da je u srpskoj historiografiji ovo djelo primljeno kao najkompetentnije te vrste.

Za vrijeme do kraja X. vijeka V. Djerić navodi tri slučaja, gdje se navodno spominje srpsko ime u vezi s teritorijem današnje Crne Gore i Boke. Prvi, od 822. godine, nema u stvari nikakve veze sa Crnom Gorom. To je bilješka fruškoga analista Einharda za god. 822. (823.) u kojoj kaže, da je Ljudevit Posavski iz grada Siska pobjegao »k Srbima, za koji narod kažu (>dicitur«), da živi u velikom dijelu Dalmacije«. Ma da franački analist ne navodi taj podatak po vlastitom saznanju, nego se ograđuje sa »kažu«, V. Djerić ga dovodi u vezu sa Crnom Gorom i ako se poziva na Račkoga (Rad LVI., 109), koji kaže, da se to moglo odnositi na Bosnu, koja je spadala u oblast rimske Dalmacije. Na drugom mjestu kaže Rački o istom spomeniku ovo: »Ovdje jedino bismo mogli pomisliti, da Einhard razlučuje srpsku Dalmaciju od hrvatske Dalmacije. Nu, dopustiv i to, svaki, komu je iole poznat položaj Siska, priznat će, da Ljudevitu bijaše najpreče bježati preko Save; stoga, ako u pripovijetki Einhardovoj može iole

biti spomena o pravih Srbih, to oni biva-
hu s one strane Save, pa ako bi bivali u
kojoj strani stare Dalmacije, to bi bilo u
istočnoj česti njezinoj, a ne u južnoj međ
Cetinom i Barom« (Odlomci, str. 14—15).
Drugi spomen srpskog imena nalazi V.
Djerić u spisima crkvenog sabora, održa-
nog u Splitu 924. godine (Rački Monumen-
ta spect. hist. Slav. mer. VII., s. 190), gdje
se kaže, da su došli papini poslanici, »koji
su išli po dalmatinskim gradovima i do-
govarali se sa hrvatskom i sa srpskom go-
spodom«. Iz ove bilješke ne vidi se, da se
pomen srpskog imena odnosi na ondašnji
teritorij današnje Crne Gore. Kako se
oblast Dalmacije onoga doba prostirala
čak do Panonije i na istoku do Raške, mo-
gli su papski izaslanici naći »srpsku go-
spodu« čak tamo na krajnjim sjeveroisto-
čnim krajevima ondašnje Dalmacije. Ra-
čki, doduše, navodi (Rad LVI., 78), da je
na splitskom saboru pored kralja Tomisla-
va uzeo učešća i zahumski knez Mihajlo
»sa srpskim velikaši«. V. Djerić se poziva
na ovaj izvod Račkoga, ma da se znade,
da Zahumlje nije bilo niti je danas u
oblasti Crne Gore. Koncem X. vijeka na-
pisao je svoje djelo mletački ljetopisac
Ivan, koji Mihajlovu zemlju, kako smo već
spomenuli, naziva hrvatskom zemljom, a
sam Rački u svojim »Odlmocima« (str. 16)
objašnjavajući taj navod kaže, da narod
Mihajlove države bijaše hrvatskoga po-
rijekla, a njegova kneževina je bila cje-
loviti dio splitske metropolije. Sam Mi-
hajlo imao je naziv »dux Sclavorum«. Prema
tome, u ovom slučaju, kao i u pret-
hodnom, Rački svjedoči na štetu teze
pisca V. Djerića. Treći se slučaj, gdje se
spominje srpsko ime u vezi sa Crnom
Gorom po V. Djeriću odnosi na god. 950.
To je poznato pričanje Konstantina Porfi-
rogenita o tome ko je i kako naselio obla-
sti Neretve, Zahumlja i Trebinja. Car
kaže da su ove oblasti naselili Srbi. Kako
je poznato, nijedna od ovih oblasti ne na-
lazi se u današnjoj Crnoj Gori. Prema
tome, do kraja X. vijeka nema ni jednog

spomenika, u kojem bi se srpsko ime spo-
minjalo u vezi sa teritorijem današnje
Crne Gore. U toku XI., XII., XIII. i XIV.
vijeka niti imade, a niti V. Djerić navodi
da je gdje našao, u spomenicima pomena
srpskog imena na teritoriji današnje Crne
Gore ili bar u vezi sa njom. A u to doba
dolazi do najvećega uspona dukljanska
kraljevina, koja je kasnije došla u sastav
države Nemanjića, pa se čak ni za to ne-
manjićsko vrijeme ne spominje srpsko
ime u njoj.

Tek godine 1412. u jednoj povelji, ko-
jom srpski izbjeglica, despot Đurađ Bran-
ković, dariva selo Šušanj kod Budve vla-
stelinu Medlu Anđeloviću, spominje se,
da je pisar te povelje, vjerojatno kakav
Đurđev sekretar, istu napisao »sarpskiem
iezikom«. Godine 1454. spominje se u je-
dnom dokumentu u Kotoru (koji je tada
bio pod mletačkom vlašću) neki »kanželier
i dragoman sarpski«. Iz toga slijedi samo
to, da je za »srpski jezik« bio, vjerojatno,
kod mletačkih vlasti tumač (dragoman)
neki srpski izbjeglica, a što je naveo baš
»srpski« moglo je doći otuda, što je to tre-
balo baš u ono vrijeme, kad su srpske iz-
bjeglice svakako vrlo često dolazile u do-
ticaj sa Kotoranima. U godinama 1520. i
1546. spominje se srpsko ime u knjigama
vojvode Božidara Vukovića iz Podgorice,
koje je on štampao u Mletcima. Na jednom
mjestu kaže Vuković, kako je on zaželio
da se, pored drugih, sastavi i »naša serpska
i bugarska« knjiga. Odatle se ne
vidi da je Vuković ma šta rekao naročito
o svojoj otadžbini, a što je štampao »naša
srpska knjiga«, to dolazi otud, što je štam-
pao crkvene knjige, koje su služile za
upotrebu pravoslavne crkve, poznate pod
imenom »srpska«. A od Nemanjića pa da-
lje bilo je i u Crnoj Gori pravoslavnih cr-
kava. No, Vuković je te knjige štampao
ne samo za Crnu Goru, nego i za Srbiju i
Bugarsku. U 1568. godini štampao je ko-
torski vlastelin Jerolim Zagurović jednu
knjigu, u kojoj kaže: »Ovo se djelo zove
po grčkom jeziku psaltir, a po srpskom je-

ziku pijevac«. Odatle se vidi, da on samo prevodi naziv jedne knjige na srpski jezik, ne govoreći ništa o tome, da je to njegov materinji jezik ili jezik Crnogoraca.

Iz navedenih primjera, koji datiraju od početka XV. pa do sredine XVII. vijeka, vidi se, da se srpsko ime spominje samo kao naziv srpskog jezika, ali se nijednim slučajem ne govori izravno o tome, da je to jezik Crnogoraca, odnosno njihovih predaka. Naprotiv, ovi spomeni srpskog imena su najviše u vezi sa strancima i doseljenicima u crnogorske i njima susjedne oblasti.

IV.

U knjizi V. Djerića navodi se kako je 1600. pisao papa barskom arhibiskupu, da je on (barski nadbiskup) »starješina srpske pokrajine«. Međutim, ovo se ne odnosi na Crnu Goru (Zetu), nego upravo na Srbiju, jer je barski arhiepiskop bio primas Srbije (primas totius Serbiae). Također ništa ne govori o srpskom karakteru Crne Gore ni jedan spomenik iz 1617., u kojem se spominje neki Jeronim Pasarić kao »državni tumač srpskoga jezika u ovom gradu Kotoru.« Nije nikakov dokaz o srpskom karakteru Crne Gore ni izvor od 1685., u kojem arhibiskup sklopljanski (nepoznato koji) misli, da je Herceg Novi u Srbiji (!) i da se u njemu govori srpski jezik. To je samo dokaz da taj arhibiskup nije znao geografiju, a kad bi i bio njegov navod točan, to se ne bi ticalo Crne Gore, jer Herceg Novi nije u njoj.

Prvi pomeni srpskoga imena u Crnoj Gori, po kojima se može cijeniti da je bilo naseljenih Srba u njoj, datiraju od 1650. godine. Turski geograf Hadži Kalfa piše 1650., da je oko Skadra, Podgorice i Kotora stanovništvo mješovito, od Srba i od Arbanasa. Drugi pomen je iz god. 1654. Te godine kaluđeri samostana Morače traže od pape pomoć, da podignu štampariju

»v našei srbosceji zemli«. Treći i posljednji pomen srpskog imena u XVII. vijeku jeste iz godine 1680. Urban Cerri javlja papi Inocentiju XI. o društvu De propaganda fide i kaže, da to društvo drži u Kotoru jednoga popa, koji »učí Srbe grčkoga zakona«.

Kako se vidi, do kraja XVII. vijeka imade samo dva pomena srpskoga imena u Crnoj Gori (i to oba iz druge polovine), u kojima se kaže, da u Crnoj Gori imade Srba ili da je neki njen kraj srpska zemlja. Ovaj treći slučaj ne govori o tome ništa određeno, jer je spomenuti pop mogao učiti i dobjegle Srbe »grčkoga zakona« ili pak smatrati sve pravoslavne Srbima.

Kako je poznato, oblast današnje Crne Gore bila je u sastavu države Nemanjića, dakle srpske države, od 1184. pa sve do 1360., za koje vrijeme su bila otvorena sva vrata prodiranja srpskoga imena u nju, pa se ono ipak u spomenicima toga doba nigdje ne spominje. Također je poznato, da je mnoštvo Srba poslije kosovskog boja (1389.) prebjeglo u Zetu (današnju Crnu Goru), pa ni tada nije donešeno srpsko ime u nju. Tek poslije propasti srpske despotovine (1457.), odnosno po dolasku despota Đurđa Brankovića u Zetu, počinje se spominjati srpsko ime u njoj, tako da istom 1650. nalazimo kod jednog turskog putopisca prvo svjedočanstvo, da su stanovnici Crne Gore »izmiješani Srbi i Arbanasi«. U svakom slučaju je čudno, kako doseljenici poslije sloma države Nemanjića nijesu ostavili kakvih tragova svog narodnog imena u ovoj zemlji. Prema njihovoj brojnoj snazi i kvalitetu njihove nacionalne svijesti ovi sačuvani spomeni gotovo su posve beznačajni, te se može reći, da doseljenici nijesu uspjeli ni svoje srpsko ime sačuvati, a kamoli ga nametnuti domaćinima.

I.

Teorija dupliciteta, koju je naslutio M. Schultze (1866), a razvio v. Kries (1882) traži, da morfološke razlike vidnih elemenata budu u isto vrijeme i funkcionalno različite, a to znači: Retina predstavlja jedan mozaik na svijetlo osjetljivih stanica, čepića i štapića, koji su funkcionalno tako određeni, da čepićni elementi predstavljaju danje, a štapićni noćne, odnosno sumračne jedinice za gledanje. Između pojedinih elemenata nema direktne međuakcije.

Svojstva čepića jesu danje gledanje u bojama, relativno veća osjetljivost za duge valove (maksimum svjetline u žutom spektru), malena sposobnost adaptacije.

Svojstva štapića nasuprot tome bila bi sljepoća za danje gledanje u bojama, relativno velika osjetljivost za kratke valove (maksimum svjetline u zelenom dijelu spektra), velika sposobnost adaptacije.

U prilog ovakovome shvaćanju imale bi govoriti slijedeće opažajne činjenice:

- 1) Morfološka razlika vidnih elemenata;
- 2) Purkinjev fenomen;
- 3) Osjetne vidne tvari: čepićna i štapićna vidna tvar;
- 4) Retinomotorna gibanja;
- 5) Gibanje pigmenta;
- 6) Optički uvjetovane reakcije kao svijetla i tamna adaptacija, granica razlikovanja, reakcija sa titrajućim svjetlom, fuziona frekvenca, oštrina vida itd.

U najnovije vrijeme iskrsele su mnoge sumnje u ispravnost teorije dupliciteta u smislu klasične interpretacije v. Kriesa i to iz razloga, jer se ni histološki, a ni fiziološki nije moglo potvrditi ovakovo izolirano djelovanje vidnih elemenata. Optički uvjetovane reakcije nijesu dovele do jasnih granica između funkcija danjih i noćnih aparata, a poglavito najnovije elektrofiziološke metode — kako su ih razvili Fritiof Holmgren (1880.) kao prvi, a iza njega su slijedili Gotch, v. Brücke, Garten, Piper, Einthoven, Jolly, Kohlrausch, Hartline, Cooper, Creed, Adrian, Matthews, Kühne, Steiner, Fröhlich, Granit, Therman i mnogi drugi — ispoljile su brojne nesuglasice između postavljenih teorija u smislu dupliciteta i eksaktnoga elektrofiziološkoga registriranja retinalnog rada. Već sama histološka pretpostavka lateralne i dubinske konvergencije retinalnih odvodnih puteva i njihovo skupljanje u zajedničkim neuronima govori više u prilog

jedne retinalne interakcije, nego u prilog teorije dupliciteta. Elektrofiziološke metode jasno i glasno dokazuju o uzbuđujućim i kočecim procesima unutar retinalnog rada i ne mogu dozvoliti pretpostavku mozaične funkcije.

Na temelju elektroretinograma (ERG), t. j. krivulje, koja bilježi kretanje električkog potencijala za vrijeme osvjetljenja ili potamnjenja oka, uspjelo je otkriti mnoge finese, koje se nijesu dale naći ni jednom drugom metodom. Tako n. pr. mogao je finski fiziolog Ragnar Granit (1936.) pomoću elektrofiziološke metode postaviti bez pomoći ikoje druge metode točnu razliku između poznata tri tipa retine:

- 1) Tip E-retine, koji sadrži pretežno štapićne elemente
- 2) Tip I-retine, koji sadrži pretežno čepićne elemente
- 3) Tip E-I retine, koji sadrži u raznim omjerima pomiješane čepiće i štapiće.

Svaki od tih tipova pokazuje unutar svoje funkcije još i bitne razlike za vrijeme svijetle i tamne adaptacije tako, da je u svakom slučaju potrebno istaknuti ne samo tip retine, nego također i njeno adaptaciono stanje.

Sam elektroretinogram razdijeljen je po Einthovenu i Jollyu u nekoliko dijelova, koji se označuju kako slijedi:

- 1) Latentna perioda
- 2) Negativni pad potencijala »a«
- 3) Pozitivni uspon potencijala »b«
- 4) Sekundarni uspon »c«
- 5) Konačni efekat »d« (off-effect).

Način podraživanja oka, kako ga upotrebljavaju elektrofiziološke metode, može biti dvojak:

- a) podraživanje s konstantnim svjetlom
- b) podraživanje s prekidanim ili intermitentnim svjetlom.

Prvi način podraživanja daje normalnu sliku ERG, koja se očituje u jednoj pravoj liniji, koja se diže ili spušta, već prema tome, kako raste ili pada sam potencijal. Kod metode s prekidanim svjetlom pokazuje ERG ovisnost o frekvenci titranja intermitentnog svijetla. Kod manjih frekvencija superponiraju se na normalnu liniju ERG manje ili više valovita, odnosno zupčana gibanja. Kod visokih frekvencija vlada se krivulja potencijala isto tako, kao da je izazvana s konstantnim svjetlom. Granicu između niskih i visokih frekvencija predstavlja t. zv. fuziona frekvencija. U takovom slučaju pokazuje krivulja

samo ovisnost o intenzitetu. Kod vrlo jakih intenziteta daje intermitentno svijetlo samo polovicu intenziteta u omjeru prema konstantnom osvjetljenju.

Mimo toga pokazuje ERG ovisnost o mjestu prekida podražaja i njegovom ponovnom djelovanju. U tom smislu n. pr. pokazali su pokusi, da je »b« zubac neovisan o načinu podraživanja, ali ovisan o tipu retine. »b« zubac djeluje kao jedna početna eksplozija svijetla, koju ne mogu probiti ni intermitentni valovi. Oni se tekar uspostavljaju nakon pada »b« zupca. Za »b« zubac ne vrijedi t. zv. Talbot-Plateauov zakon integracije. Isti dobiva tekar na svojoj vrijednosti u adaptacionoj fazi sekundarnog uspona »c«.

U koliko »b« zubac pokazuje neovisnost o načinu podraživanja, u toliko je konačni efekat »d« o njemu direktno ovisan. Po vladanju toga efekta moguće je zaključiti na čisto elektrofiziološki način na vrstu retine. Po Granitu pokazuju E-retine slijedeće karakteristike:

- 1) Maleni i polagani konačni efekat.
- 2) Reakcija nakon svjetlene rupe kod intermitentnog podraživanja pruža jedan subnormalni »b« zubac.
- 3) Subnormalni zubac »b«, koga izaziva PII komponenta (vidi kasnije) praćen je pozitivnim uzbuđenjem u vidnom živcu.
- 4) Ako se ERG nakon svijetle adaptacije mijenja, onda je ta promjena najjasnija u »b« zupcu, koji se smanjuje. Konačni efekat ne pokazuje osobite promjene, on je obično samo naznačen. Općenito pokazuje tip E-retine slabe promjene na razna podraživanja.
- 5) U svijetlo-adaptiranom oku je fuziona frekvencija razmjerno vrlo niska.

Tip I-retine pokazuje nasuprot tome ove karakteristike:

- 1) Veliki i brzi konačni efekat.
- 2) Reakcija nakon svjetlene rupe daje jedan supernormalni pad potencijala »a« (PIII komponenta).
- 3) Oko titra sa zupcem »a«, koji u tamnim intervalima obara konačni efekat »d«, a u vidnom živcu izaziva kočenje impulza.
- 4) Ako se ERG mijenja nakon svijetle adaptacije, onda je ta promjena najizrazitija u konačnom efektu, koji se povećaje i ubrzaje. Cijeli reakcioni tipus pomiće se tako, da I-karakter retine još jače dolazi do izražaja.
- 5) Kod svijetle adaptacije je fuziona frekvencija relativno velika.

Ovu razliku u reakciji raznih retina na osvjetljenje podupire Granit još i time, što razlaže ERG u pojedine komponente. To mu,

kako sam kaže, uspijeva na »biološki način« pomoću eter-narkoze. Na taj način on dobiva tri komponente: processus PI, PII i PIII. Kod početne narkoze nestaje najprije PI komponenta, kod dublje narkoze PII, a kod jako duboke napokon i PIII. Ta je posljednja najrezistentnija, pa prema tome mora biti i najelementarnija. Po Granitu ona predstavlja kočecu komponentu, koja je, kako izgleda, u I-retinama jače izražena, nego u E-retinama. PI komponenta je specifična samo za jake, a manjka kod slabih intenziteta za vrijeme narkoze. PII komponenta javlja se kod svih intenziteta fizioloških podraživanja, a nikada ne manjka u normalnim prilikama. PIII opet se javlja u narkozi samo kod jačih intenziteta. Asfiksijom daje se PII komponenta selektivno odstraniti, dok sve ostale komponente ne reagiraju na taj inzult.

Negativni pad potencijala »a« predstavlja uvodnu fazu u PIII komponentu. »b« zubac daje početni dio PII komponente. Sekundarni uspon »c« je inhomogen i sastavlja se od djelovanja PI, PII i PIII komponente. Konačni efekat »d« zastupa fenomen interferencije između negativne komponente PIII i pozitivne komponente PII ili PI. Za konačni efekat neophodno je potrebna brza reakcija PIII komponente u kombinaciji sa PI ili PII, koje mnogo polaganije reagiraju. PIII komponenta povećaje se u stanju svijetle adaptacije, gotovo da ju svijetlo aktivira. Veći i brži konačni efekat odgovara većoj i bržoj negativnoj komponenti PIII. Nakon odstranjenja obih pozitivnih komponenta odigrava se konačni efekat na negativnoj strani linije mirovanja, dakle u PIII komponenti.

Razlika potencijalne krivulje u svijetloj i tamnoj adaptaciji je veoma izrazita, osobito se ta razlika ističe u svijetloj adaptaciji kod PIII komponente, a donekle i kod PI. U I-retinama je PII komponenta otpornija, nego u E-retinama za vrijeme jakog osvjetljenja.

Teorija dupliciteta ne može razjasniti držanje PIII komponente. Ako se u teoriji dupliciteta, kaže Granit, radi samo o prenosu funkcije od štapića na čepiće u prelazu od tamne na svijetlu adaptaciju, onda nije jasno, zašto velika negativna PIII komponenta ne nastupa i u tamnoj adaptaciji. Prelazni intenzitet je u oba slučaja jednak. Izgleda, da su retinalni procesi mnogo kompliciraniji, a teorija dupliciteta mnogo jednostavnija. Ona ne može pojavu adaptacije bez ostatka svesti na promjene koncentracije vidnih tvari. U miješanim retinama podražuju se na prelazu sumračnog u danje gledanje jednako

čepići i štapići, a ipak PIII komponenta, koja je po svojoj naravi veoma jaka, ne probija u tamnoj adaptaciji kroz polagane štapićne reakcije E-retine. Činjenice kazuju u takovom slučaju, da E-reakcije sprečavaju i to veoma aktivno na neki način prodor I-reakcija.

Iz pokusa izlazi, da na kraju adaptacije stoje dva potencijala sa različitim predznacima jedan nasuprot drugome, koji se algebarski sumiraju u jedan konačni efekat. Nakon svijetle adaptacije je konačni efekat kod miješanih retina veći i brži, a PIII komponenta pokazuje jaki pad potencijala. Nakon prestanka podraživanja PIII veoma brzo reagira i odmah diže potencijal do linije mirovanja. Nasuprot tome kreće se PII komponenta nakon potamnjenja vrlo lagano prema istoj liniji. Konačni efekat imade još jednu pozitivnu komponentu, ali ta komponenta nije još dovoljno istražena po Granitu. Ja držim, da se tu radi jednostavno o PI komponenti, koja je isto tako pozitivna kao i PII, ali je od ove nešto pokrivena ili bolje rečeno, ona se ne očituje posvema jasno u električnom potencijalu, jer je isto tako pozitivna kao i PII, a djeluje s njome izmjenično, kako niže dolje pokazuje moja oscilatorna teorija.

Dalje govore činjenice, da prirast fuzione frekvence i pojava titranja potencijala kod svijetle adaptacije stoje u vezi sa negativnim prirastom PIII komponente. To se može jednostavno vidjeti kod primjene podražaja sa bljeskom svijetla na konačnom efektu u tamnoj i svijetloj adaptaciji. U tamnoj adaptaciji primjena bljeska svijetla daje jedva primjetljiv konačni efekat, obratno u svijetloj adaptaciji isti je jako izražen. Negativni efekat je osobito jak, a kod nešto duljeg trajanja osvjetljenja na konačni efekat, izražava se pozitivni »b« zubac kao i na početku krivulje. Nakon svakog osvjetljenja, bilo ono kraće ili duže, javlja se velika i brza PIII komponenta.

PII komponenta ne može tako brzo slijediti promjene u podraživanju i to je razlog, da kod brzog intermitentnog osvjetljivanja titra samo PIII komponenta, dok kod polaganih frekvencija titra zajedno sa PIII i PII. PIII komponenta pretvara oko iz jednog polaganog reagirajućeg u brzo reagirajući organ. Funkcionalna gibivost retinalnog rada bazira prema tome na dva različita procesa. Jedan od njih nosi karakter kočenja, a drugi karakter pospješivanja. Isti karakter kočenja i pospješivanja očituje se i u vidnom živcu. Ispitivanja, koja su proveli Adrian i Matthews

pokazala su, da postoji veza između PII komponente i izbijanja impulza kroz vidni živac. PIII komponenta odnosi se prema vidnom živcu u smislu kočenja impulza.

Budući, da Granit kod tumačenja svojih pokusa ne ulazi u teoretska razglabanja o pojedinim retinalnim procesima, već se ograničava samo na konstataciju, da u retini postoje interakcioni procesi sa odgovarajućim refleksom u vidnom živcu, koji se utječu međusobno u smislu pospješivanja ili kočenja elementarnih akcija, to sam slobodna na ovom mjestu ponovno upotrijebiti svoju oscilatornu teoriju, koja jedina može dati u punom smislu razjašnjenje postanka ovakvih potencijalnih gibanja. Moja oscilatorna teorija bez ikakova pretjerivanja uklapa se neusiljeno u cijeli ERG od njegovog početka, pa sve do njegovog svršetka, svejedno, radi li se o tipu E ili I ili E-I retine i svejedno radi li se o stanju svijetle ili tamne adaptacije. Isto tako ulazi moja teorija i u sve optički uvjetovane reakcije i tumači ih bez ikakova ostatka.

II.

Uklapanje oscilatorne teorije u ERG.

1. PI komponenta odgovara štapićnim oscilacijama, koje šalju pozitivne impulse u vidni živac.

2. PII komponenta odgovara čepićnim oscilacijama, koje također bilo direktno, bilo indirektno prenašaju pozitivni impuls u vidni živac.

3. PIII komponenta odgovara fotoelektričkom efektu čepićne jezgre. Njezini impulzi kroz vidni živac nose negativni karakter u smislu kočenja frekvence.

Obrazloženja za ovu usporedbu bila bi slijedeća:

1. U svome početnom stadiju djeluje eter-narkoza u smislu isključenja PI komponente. Preneseno na oscilatornu teoriju to znači. Štapićni oscilatori apsorbiraju energiju, koja im se pruža bilo sa strane čepićnih oscilatora ili direktno kroz vijenac bazalnih dljučica, posredstvom svoje vidne tvari ili rodopsina. 1879 istraživao je Kühne sredstva, koja štetno djeluju ili posvema uništavaju vidni purpur i našao kod toga, da se među brojnim tvarima štetnog djelovanja nalazi također eter i kloroform. Isti rastvaraju u prvom redu purpur u vidno žutilo, a kod daljnjeg djelovanja i u vidno bjelilo. Dakle imaju isto djelovanje kao i sami ultrakratki valovi, samo s tom razlikom, što vjerojatno sprečavaju u isto vrijeme regeneraciju purpura tako, da ga svojim djelovanjem stav-

ljaju povremeno izvan funkcije. Prema tome oštećenje vidnog purpura čini štapićne oscilatore nesposobnima za apsorpciju ultracrvenih valova, koje emitiraju čepićni oscilatori, ali isto tako postaju štapići nesposobni i za direktnu apsorpciju, jer se prenos energije odigrava gotovo isključivo preko rodopsina.

Dakle oštećenje vidnog purpura povlači za sobom i isključenje PI komponente.

2. Srednja dubina narkoze izaziva:

a) u svome početku ekscitacioni stadij, koji kontrahira čepićni mioid. Nakon toga slijedi paralitički stadij, koji diže čepiće u vis u smislu tamne adaptacije. Posljedica toga je isključenje čepića iz daljnje funkcije. Retinomotorna gibanja su kod nižih životinja jako izražena, kod viših su samo naznačena. Budući, da su štapićni oscilatori već prije ispali iz funkcije, to sada ispadaju i čepićni oscilatori.

b) Narkoza ima svoje djelovanje i na samu čepićnu jezgru i slabi direktno njene funkcije. Slabije emisije ne će više imati odjeka ni u čepićnim a ni u štapićnim oscilatorima.

Dakle isključenjem čepićnoga oscilatora i kočenjem čepićne jezgre ispada iz funkcije u glavnom PII komponenta.

3. Duboka narkoza oštećuje direktno čepićnu jezgru tako daleko, da ona postaje nesposobna uopće za apsorpciju svjetlene energije. Čepićna svjetlacava masa daje najbitniju i najelementarniju funkciju u cijelom retinalnom aparatu. Prestankom njene funkcije obustavlja se svaki retinalni rad.

Dakle obustavom funkcije čepićne jezgre obustavlja se uopće svaki retinalni rad, a time i PIII komponenta.

Iz ovih par redaka može se već razabrati, kolika je saglasnost oscilatorne teorije sa elektroretinogramom i njegovim komponentama. I na pitanje, zašto se asfiksijom dađe isključiti samo PII komponenta, daje moja teorija vrlo jednostavan odgovor: Asfiksijom dovada se čepićni mioid, analogno kao i kod eter-narkoze, najprije u kontrahirani, a kasnije u paralitički stadij. Time se isključuje selektivno samo PII komponenta. PI i PIII ne dolaze u obzir, jer ih asfiksija uopće ne tangira. Stavljanjem međutim čepića izvan funkcije, dovada se retina u stanje tamne adaptacije, a u tom stanju čepićne jezgre selektivno propuštaju samo kratke valove, koji preko bazalnih dlačica idu direktno do ro-

dopsina i preko njega vrše normalno svoje daljnje funkcije.

Asfiksija djeluje u neku ruku i na samu čepićnu jezgru tako, da joj snizuje njenu sposobnost apsorpcije. Pokusi pokazuju, da u stanju dublje narkoze ili teške asfiksije treba upotrijebiti mnogo jače intenzitete, ako se želi izazvati PI ili PIII komponenta. Kod slabih intenziteta one se ne javljaju.

4. Pokusi sa titrajućim ili intermitentnim svijetlom kazuju, da je PIII komponenta sposobna za brzo reagiranje na svaku promjenu podražaja, naprotiv komponente PII i PI reagiraju veoma polagano. Razlog tome je slijedeći: Svjetlacava masa čepićne jezgre, kao i sve anorganske svjetlacave mase daju za vrijeme podraženog stanja veoma brze reakcije fotoelektričkoga efekta, koje se očituju u elektrogramu kao krivulja umora sa jakim padom potencijala. Što je intenzitet veći, brže se dostiže puna suma svijetla, a pad potencijala ide strmije. Dulje trajanje podraživanja drži liniju potencijala na stanovitoj visini iz koje se potencijal odmah diže u vis, čim se prekine podražaj. To se najljepše vidi kod intermitentnog osvjetljenja. Na svako, ma i najkraće osvjetljenje krivulja pada dolje, na svako potamnjenje ona odmah ide na gore. Što su frekvence podražajnog svijetla veće, biti će zupci umora i oporavka sve to manji, da se kod fuzionne frekvence potpuno stope sa krivuljom konstantnog osvjetljenja istog intenziteta.

Posljedica svega toga jeste ta, da je čepićna masa sposobna za veoma brze reakcije i ona pretvara retinalni aparat u jedan promptno reagirajući organ. Nasuprot tome stoje druge dvije komponente PI i PII, odnosno čepićni i štapićni oscilatori, koji trebaju razmjerno dugo vremena dok izosciliraju izmjenično svoju energiju i dok postepeno u pojedinim impulsima prenesu energiju u centralni živčani aparat. Nesuglasica u brzini reakcije između čepićne jezgre i obaju oscilatora ima i svoje posljedice. U transformator ulazi u neko stanovito vrijeme mnogo više energije, no što iz njega izlazi. Iz toga se onda daju razne optički uvjetovane reakcije, koje nisu ništa drugo, nego posljedica razlike ulazne i izlazne energije u transformatoru. Te posljedice imaju utjecaja na sve tri komponente bilo u direktnom ili indirektnom smislu. Te posljedice izazivaju razna stanja adaptacije.

Cio elektroretinogram gledan sa stanovišta moje oscilatorne teorije izgleda ovako:

1. Latentna perioda: dijeli se u dva dijela: a) na vrijeme, što ga svijetlo tre-

ba, dok prođe kroz dioptrički aparat i dok stvori ispod membranae limitans externae odgovarajuća maksima. To vrijeme je veoma kratko. b) na vrijeme, što ga treba čepićna jezgra, dok apsorbira dovoljne količine svjetlene energije iz pruženih joj maksima, da može stvoriti svoj svjetleno električki efekt, koji je neophodno potreban za normalno funkcioniranje samoga transformatora. Iz fizike je poznato, da su kod svjetlucavih masa centri apsorpcije odijeljeni od centara emisije, a to znači, da masa mora na neki način prenijeti energiju iz jednih centara u druge. To prenašanje energije odigrava se pomoću elektrona, koji se za vrijeme svjetleno-električkoga efekta oslobađaju iz svojih lako povezanih pozicija. To oslobađanje elektrona ovisno je o frekvenci podražujućeg svjetla, a o intenzitetu tek nakon dostignuća pune sume svjetla. Osjetljivost mase daje se utjecati raznim faktorima među koje spadaju temperatura, razna strujanja elektrona itd. Sve to zajedno uvjetuje, da će latentna perioda trajati duže ili kraće vrijeme, već prema stanju adaptacije čepićne jezgre. U ovoj periodi nema subjektivnog osjeta.

2. Negativni pad potencijala »a«: Ovaj dio ERG započinje u času, kada je svjetlucava masa apsorbirala dovoljno energije i kada je postala sposobna, da svojim svjetleno-električkim efektom utječe na gibanje potencijala u ERG. Svjetleno-električki efekt razvija strujanje elektrona u raznim smjerovima tako, da možemo razlikovati primarne, polarizacione i sekundarne struje i napokon retrogradne struje, koje se uvjetno pridružuju, a dolaze od rada samih oscilatora. Gibanje potencijala predstavljati će prema tome srednju vrijednost svih tih struja zajedno. To je ujedno i razlog, zašto negativni potencijal čepićne jezgre pokazuje razno držanje u raznim situacijama i kod različitog stanja adaptacije.

Pitanje zašto pada potencijal tako jako kod svjetlo-adaptiranih I-retina, a gotovo ga nema u isto tako adaptiranim E-retinama, dobiva svoj adekvatan odgovor samo mojom oscilatornom teorijom. Za sve retinalne procese od elementarne važnosti je funkcija čepićne jezgre. Ispadom te funkcije obustavlja se uopće svaki retinalni rad, kako to pokazuje slučaj sa narkozom. U ERG je PIII komponenta jednako zastupana u svim tipovima retine, a pokazuje samo kvantitativne gradacije, to onda znači, da čepićne jezgre vrše svoju elementarnu funkciju ne samo u tipičnim I-retinama, ili miješanim retinama, nego također i u tipičnim E-retinama. E-re-

tine građene su međutim gotovo isključivo od samih štapića, a samo tu i tamo nalazi se po koji čepić. Morfološke razlike međutim na svojoj granici ne daju jasno razlikovanje jedne vrsti elemenata od druge. To govori zato, da u retinama ima čepića sa svim karakteristikama štapića i obratno. U E-retinama moraju prema tome postojati štapići sa oznakom čepića, a u čistim I-retinama čepići sa oznakom štapića.

Čepići su karakterizirani time, da imaju neposredno ispod membranae limitans externae jednu jezgru, koja je prilagođena otvora membranae. Štapići naprotiv imaju svoju jezgru uklopljenu u svoju odvodnu nit, koja je kod raznih štapića položena u raznim visinama. Razlika u strukturi jedne i druge jezgre je velika, a odgovara posvema njihovim raznim funkcijama. Daljna razlika između obih elemenata leži u građi njihovih oscilatora. Čepićni oscilatori su kratki sa iskrištem u sredini i ne nastavljaju se kontinuirano u odvodnu nit čepića. Obratno štapićni oscilatori nemaju svoje iskrište u sredini oscilatora. Donja nit je mnogo dulja i nastavlja se kontinuirano sve do ganglijskog sloja, gdje završava sa jednom kuglicom. Kapacitet kuglice nadomještava se na gornjoj niti oscilatora sa nizom pločica, koje kompenziraju kapacitet donje kuglice. Za razliku ima čepićni oscilator kapacitet samo na svojoj gornjoj niti, što je od osobite važnosti kod izbijanja oscilatora, jer uslijed toga skreću se kod svakog izbijanja retrogradne struje kroz trup čepića i ne mogu se izbiti u pigment.

Ove morfološke razlike su dovoljne, da odrede u nejasnim slučajevima radi li se o čepićima ili štapićima. Tako n. pr. čovječja fovea centralis, koja navodno ima samo čepiće, pokazuje u svom embrionalnom razvoju u nekim čepićima karakteristike štapića i to kontinuiranu donju nit, što govori zato, da ni fovea nije građena isključivo od čepića. Obratno, naći će se u čistim E-retinama i takovih štapića, koji pokazuju tipičnu jezgru za čepiće itd.

Na sam potencijal imade djelovanja kod PIII komponente sam fotoelektrički efekt. Kvantitativno biti će on jak tamo, gdje ima mnogo čepićnih jezgara, odnosno svjetlucave mase, a malen će biti tamo, gdje te mase nema mnogo, ili malo nje dolazi do funkcije, kao u tamnoj adaptaciji miješanih retina. Dakle u E-retinama ima sigurno malo čepićnih jezgara, prema tome biti će fotoelektrički efekt malen, a pad potencijala jedva naznačen. Osim toga igra u E-retinama i intenzitet kao i podraženi areal veliku ulogu.

Takove su retine zastupane najjače kod noćnih životinja, a po noći je intenzitet svjetla veoma malen, a sumira se veličinom podraženoga areala. Naprotiv kod tipičnih I-retina ima mnogo čepićnih jezgara, koje apsorbiraju manje, više jake intenzitete, njihov je fotoelektrički efekat velik, umor mase znatan, a pad potencijala jako izražen.

Elementarna dužnost čepićne jezgre je, da propušta energiju u transformator i da regulira njenu kvantitetu kao i kvalitetu. Osim toga joj je dužnost, da daje brze reakcije, da bi oko moglo slijediti svim vanjskim promjenama osvjetljenja. Subjektivnog osjeta ni u tom stadiju ERG nema.

3. Pozitivni uspon potencijala »b«: Ovaj dio krivulje ima svoj početak u času, kada emisioni centri stupaju u akciju. Aktom emisije nabija se čepićni kondenzator, a to nabijanje kondenzatora skopćano je sa jakim porastom potencijala, koji se očituje u ERG kao pozitivni zubac »b«. Naravno, ni taj zubac nije čisti potencijal čepićnog kondenzatora, nego predstavlja algebarsku sumu PIII i PII komponente. Varijacija PIII komponente uvjetuje također i varijaciju »b« zupca. E-retine, koje uopće imaju mali fotoelektrički efekat i malu PIII komponentu, dati će također i razmjerno maleni pozitivni »b« zubac. Kod I-retina velika PIII komponenta dati će i veliki »b« zubac.

Svoju najveću visinu doseže »b« zubac u času, kada čepićni oscilator započinje svojim oscilacijama. Tim istim momentom započinje i zračenje energije oscilatora u okolni prostor. Odmah iza toga slijedi i postepeni pad potencijala »b« zupca, koji bi sam po sebi morao pasti sve do nule, kada se iscrpu sve čepićne oscilacije, da u međuvremenu ne uskoči PI komponenta, koja također diže potencijal na gore. Jer u koliko se energija čepićnog oscilatora zrači i smanjuje potencijal, u toliko apsorbira štapični oscilator energiju, nabija svoj kondenzator i diže potencijal u vis. Sam ERG ne diferencira dosta jasno ova dva potencijala, jer su oba pozitivna i hvataju jedan u drugi u svom izmjeničnom djelovanju. To je razlog, zašto Granit nije mogao jasnije definirati PI komponentu u svojim eksperimentima. Subjektivna reakcija u ovom dijelu ERG je prvi i neadaptirani osjet svjetline popraćen sa odgovarajućim kvalitetom.

4. Sekundarni uspon »c«: Stupanje u akciju štapićnoga kondenzatora očituje se u ERG u času, kada potencijal čepićnoga oscilatora pada na najnižu točku (silazni dio »b« zupca). Dokaz tome je

kasno nastupanje izolirane PI komponente. U međusobnoj igri PI i PII komponente razvija se stadij sekundarnog uspona. Kako su ove dvije komponente pozitivne i nastupaju u izmjeničnom djelovanju, to će njihova igra ići u ERG u laganoj valovitoj liniji, već prema tome, kako se potencijal vlada kod svake izmjene oscilatora. Mimo toga slabi se energija obaju oscilatora izbijanjem impulza u vidni živac. Rezultirajući potencijal stupa k tome još u odnos sa PIII komponentom, koja ga djelomično potiskuje prema dolje sa svojim negativnim djelovanjem. Pozitivitet potencijala PI i PII komponente kompenzira se negativnim djelovanjem PIII komponente, a rezultanta takove igre je adaptacioni stadij sekundarnog uspona »c«.

I kod sekundarnog uspona »c« postoji jedna razlika između svijetle i tamne adaptacije, što se poglavito očituje kod intermitentnog podraživanja. Na cijelom putu sekundarnog uspona, koji može rasti, držati se na istoj visini ili padati, opažaju se veliki i mali zupčići kao znakovi brzoga i polaganoga umora svjetlucave mase ili PIII komponente. Krivulja sekundarnog uspona ovisna je također o veličini podraženoga areala, o jačini intenziteta i o trajanju i načinu samoga podraživanja.

Subjektivni osjet karakteriziran je u tom dijelu krivulje sa adaptacijom na podražajno svjetlo. Uz direktan osjet redaju se pozitivne i negativne paslike, koje izazivaju simultani i sukcesivni kontrast itd.

5. Konačni efekat »d«: Uvađa se onim časom, kada se prekine vanjski podražaj to jest, kada nastupi zamračenje oka. Po svom karakteru odgovara taj dio krivulje u glavnom izmjeničnom djelovanju čepićnih i štapićnih oscilatora. Nakon zamračenja oporavlja se PIII komponenta veoma naglo i diže svoj potencijal gotovo do nule, tj. do linije mirovanja. Uslijed toga otpada u potencijalu konačnoga efekta negativna komponenta tako, da preostale dvije mogu, da se izžive na svoj način. To izživljavanje ide tako, da se potencijal nakon ispada koćeće komponente, najprije naglo digne u vis, a onda postepeno u rastućim i padajućim oscilacijama kreće definitivno prema nuli. Ovo postepeno kretanje prema liniji mirovanja uvjetovano je postepenim izbacivanjem pojedinačnih impulza u vidni živac.

Aplicira li se međutim na konačni efekat jedan bljesak svjetla, smjesta se aktivira PIII komponenta i snizuje potencijal isto kao i na početku krivulje. Nakon svakog bljeska svjetla razvija se negativni pad potencijala,

a nakon svakog zamračenja, makar i samo časovitog uspinje se konačni efekat. Obe faze mogu naravno biti u svakom času prekinute tako, da njihov tipični redoslijed ne dolazi do izivljavanja. Ako aplikacija svijetla u konačnom efektu traje dulje vrijeme, razvija se tipični »b« zubac i svi ostali dijelovi krivulje kao i kod prvotnog osvjetljenja. To je ujedno i razlog, da će kod brzog intermitentnog svijetla krivulja isto tako titrati kao i kod konstantnog podražaja.

Iz gornjega se može zaključiti to, da PIII komponenta veoma brzo reagira i da je u svom djelovanju veoma jaka, što je iz teorije posvema razumljivo. PIII komponenta dovoda uvijek u transformator pozitivnu energiju, koju neposredno prati negativni pad potencijala. Zato je ta komponenta u I-retinama tako jako izražena, jer one imaju mnogo čepičnih jezgara i rade ponajviše sa jakim intenzitetima. Svijetla adaptacija je iz istih razloga u miješanim retinama velika. U E-retinama je konačni efekat u svim svojim karakteristikama veoma slabo izražen i to s razloga, jer takove retine imaju malen broj čepičnih jezgara, a kraj toga rade još sa vrlo slabim intenzitetima. Bitne razlike između E-i I-retina, kako se iz gornjih razlaganja može vidjeti, baziraju na koncu konačna ipak na anatomskoj i fiziološkoj konstelaciji retinalne aparature, jer ako se ona u svojoj konstelaciji mijenja, onda se mijenja i sama funkcija.

Subjektivni osjet u konačnom efektu jesu pozitivne i negativne paslike. Pozitivne paslike baziraju na preostalom isijavanju (fosforescencija) čepične jezgre, a negativne paslike na retrogradnim strujama, koje povremeno koče djelovanje čepične jezgre.

III.

Subjektivna i objektivna adaptacija.

Sve optički uvjetovane reakcije kao i elektrofiziološke metode pokazuju veliku ovisnost o adaptacionom stanju retinalnog aparata. Potrebno je prema tome malo podrobnije promotriti proces adaptacije, koji se provlači kroz sve retinalne funkcije i kao takav predstavlja jedno bitno svojstvo samoga organa. Općenito je adaptacija sposobnost organa, da se brzo i lako prilagodi na razne prilike sa kojima se susreće u svom biološkom radu.

Opća fiziološka širina adaptacije kod živih bića je prilično velika. Na pr. kod noćnih životinja je adaptacija pomaknuta do krajnjih granica fiziološke mogućnosti. Te životinje pokazuju maksimalnu osjetljivost na minimalni podražaj. Budući da je retina kod

takovih životinja građena pretežno od štapićastih elemenata, to kod istih životinja otpada tamna komponenta, koja se poglavito ispoljuje na čepićima. Ova činjenica još više povećaje relativni osjet svjetline i snižuje još dublje prag osjetljivosti.

Kod isključivo danjih životinja, koje posjeduju gotovo same čepiće, ne će također doći do razvoja tamnih komponenta, koje produciraju štapići, a koje se izražavaju na čepićima. Uslijed toga ne će ni kod tih životinja doći u obzir tamna komponenta. Njihova osjetljivost u sumraku biti će minimalna, ali po danu dosiže svoju maksimalnu veličinu.

U miješanim retinama zastupani su čepići i štapići u raznim omjerima. Tako n. pr. kod čovjeka postoji odnos čepića i štapića kao 6—7:110—125 milijuna. Osim toga čovječje oko, kao i oko viših životinja, imade jasno izraženu foveu centralis, koja predstavlja tipus čiste I-retine i služi izričito za danje gledanje. Ostala periferija ima miješane elemente. Uslijed toga je adaptaciona širina čovječjega oka prilično velika i ono je sposobno za gledanje po danu sve do vrlo jakih intenziteta, ali je također sposobno i za gledanje u sumraku kod razmjerno slabih intenziteta. Kod miješanih retina je tamna komponenta vrlo jako izražena, a njihova adaptaciona sposobnost razmjerno vrlo velika.

Adaptaciju možemo promatrati u dvojakom smislu: u objektivnom i subjektivnom. Objektivnu adaptaciju otkriva nam u prvom redu sam ERG, zatim sve optički uvjetovane reakcije, pupilarne reakcije i napokon moja oscilatorna teorija. Subjektivnu adaptaciju možemo promatrati jedino u subjektu samom, dakle individualno. Važno je kod toga to, da usporedimo obe forme adaptacije i da pronađemo njihov međusobni odnos n. pr. odnos ERG prema subjektivnim pojavama. Iz takovih poredaba, kako smo već gore vidjeli, možemo na koncu zaključiti, koja od brojnih teorija najviše odgovara opažajnim činjenicama.

Predaleko bi nas zavelo, da nabrojimo sve postavljene teorije na kojima se radilo počam od Helmholtza, Younga, Heringa, Plateaua, Dondersa, van der Weydea, Königa, Newtona, Beckera, Exnera, Holmgrena, v. Kriesa, Ficka, Sattlera, Auberta, Henlea, M. Schultzea, Köllikera, Kühnea i mnogih drugih sve do u najmodernije doba. Sve te teorije, kako je poznato, nijesu dovele do konačnoga rješenja retinalnog problema uopće, pa prema tome ni do konačnog rješenja pro-

blema adaptacije. Od domaćih autora pokušao je Bujas dati razjašnjenje pojave adaptacije (1932). Rezultati njegovi također ne zadovoljavaju: Bujas uopće ne ulazi u fiziološke procese kao takove, već samo konstatira, da je osjet uvjetovan od dva promjenljiva faktora, od organskog faktora i od podražaja tako, da osjet nastaje onda, kada se dinamična ravnoteža između ta dva faktora poremeti. Ako je to poremećenje izazvano od podražaja, može organizam da svoje organsko stanje mijenja u tom pravcu, da se ono poremećenje smanji. Kod toga se osjet slabi. Ovakovo mijenjanje organskoga stanja prema podražaju zove se adaptacija. Fizički podražaj označuje Bujas kao procesus p, a funkcionalnu adekvaciju organa na taj podražaj kao o. Osjet je prema tome to jači, što je dinamička nejednakost između podražaja i organa veća: (p-o). Kod potpunog prilagođenja (p=o) morao bi osjet potpuno iščeznuti.

Ako sada izostane podražaj p, organ se ne prilagođuje odmah na to novo stanje i nastaje opet poremetnja dinamičke ravnoteže. Rezultira opet jedan osjet iz difference (o-p). Taj je osjet pozitivna paslika. Aktivni karakter adaptacionog stanja očituje se prema tome tako, da se, premda je podražaj izostao, vidni organ tako vlada, kao da izvanji podražaj i dalje djeluje.

U ovo cijelo razlaganje uvukla se jedna nelogičnost kako slijedi: Ako djeluje podražaj, onda je stanje (p-o), ako prestane djelovati podražaj, onda je stanje (o-p), t. j. pozitivna paslika, koja se međutim tako vlada, kao da još uvijek djeluje podražaj. Prema tome mora biti stanje (p-o) = (o-p), a to znači, ako jednadžbu izračunamo, da je (p = o). Međutim autor je definirao (p = o) kao dinamičku ravnotežu, koja ne bi smjela dati osjeta. Činjenice međutim pokazuju, da je osjet pozitivne paslike isti kao i za vrijeme samoga podraživanja. Tu dakle u postavi teorije ima mnogo toga krivoga i to iz razloga, što pojav adaptacije nije tako jednostavan, da bi se dao svesti na ovako jednostavnu podlogu. U koliko je sama postava teorije adaptacije i teorije osjeta kriva i nelogična, to slijedi, da moraju i svi izvodi, koji iz te pretpostavke slijede biti također nesposobni, da tumače eksperimentalne činjenice bilo objektivne ili subjektivne naravi. Stoga razloga otpadaju iz daljnijega razmatranja.

Jedan od najnovijih autora v. Studnitz (1940.) definira svršenu adaptaciju kao stanje optičke ravnoteže između vanjske svjet-

line i organizma, t. j. njegovog oka. Ovakova ravnoteža dade se izazvati od velikih intenziteta pa sve do apsolutne tamnine. Pod tamnom adaptacijom razumijeva v. Studnitz sve one stadije, koje oko mora proći kod totalnog potamnjenja. Konačna ravnoteža bila bi svršena adaptacija. Analogno prema tamnoj adaptaciji razumijevaju se pod svijetlom adaptacijom sve one faze, koje oko prolazi kod raznih intenziteta sve dok ne dostigne optičku ravnotežu između izvanjega podražaja i organa. Konačno stanje je svršena svijetla adaptacija. Teoretski imala bi adaptacija bazirati po tom autoru na odnosu rastvorbe i sinteze vidnih tvari. Svršena je adaptacija prema tome karakterizirana s konstantnim množinama vidnih tvari, a poremetnja s promjenljivim množinama tih istih tvari, odnosno njihovih produkata rastvorbe. Povećanjem intenziteta ubrzava se rastvorba, sniženjem intenziteta usporuje se ista, a pospješuje sinteza. Ubrzavanje rastvorbe stvara osjet svjetlije, usporenje osjet tamnije. Konačno je stanje opet karakterizirano jednakim brzinama svijetlih i tamnih reakcija. Razlika između raznih adaptacija na razna osvjetljenja leži u pojedinim masama, koje u raznim množinama stupaju u reakciju. Kod jakih osvjetljenja nalazi se u vidnoj osjetnoj stanici mnogo produkata rastvorbe, a malo sinteze. Obratno kod niskih adaptacionih osvjetljenja ima mnogo produkata sinteze, a malo rastvorbe. U potpunoj tami jedva da ima rastvorenih vidnih supstancija. Eksperimentalno podupire v. Studnitz svoja razlaganja sa mjerenjem pupilarne širine u raznim stadijima adaptacije u toku ili već svršene adaptacije. Dokazuje, da je pupilarna reakcija retinalno dirigirana i ovisna neposredno o samom retinalnom radu. Sam eksperiment pokazao je međutim posvema nešto drugo, što nikako ne stoji u suglasju s prikazanom teorijom. Pupila naime pokazuje kod konstantnog osvjetljenja, t. j. kod svršene svijetle adaptacije ritmičke oscilacije, koje se ne dadu dovesti u sklad sa razloženom fotokemičkom teorijom. Frekvencija i veličina pupilarnih oscilacija pokazuje se ovisna o intenzitetu i dužini vala podražujućeg svijetla.

Da tu nesuglasicu samoga eksperimenta i teorije bilo kako rastumači, utiče se autor kompliciranim razlaganjima, koja ga ipak usprkos njegovog velikog truda ne dovode do uvjerljivoga rezultata. Nepremostive zapreke stavljaju se na put tumačenju regeneracije vidnih tvari i to tim više, što fizika sama ne govori u prilog takovome razlaganju.

Poznato je, da izmjenično djelovanje između zračenja i molekula stvara redovno vrlo dužine i trajne promjene, koje se ne dađu vratiti natrag u početno stanje. Izuzetak čini samo primarni stadij, koji još može poći natrag, sve ostale sekundarne reakcije nisu više sposobne za regeneraciju. Primarni stadij međutim nikako ne može predstavljati stanje ravnoteže, što ga v. Studnitz traži za svršenu svijetlu adaptaciju i to s razloga, jer je taj primarni stadij veoma labav i brzo prelazi sam od sebe u stabilniji položaj, koji se međutim ne vraća više u početno stanje. Kakav mehanizam bi morala vidna tvar posjedovati, da može u svakom času i u svim množinama i brzinama reakcije stabilizirati svoj povratni stadij itd.?

Oscilatorni karakter retinalnih funkcija tražio bi jedan neizmjereno komplicirani mehanizam od kočćih i protukočćih funkcija, koje bi bile kadre održati funkcionalnost fotokemičke teorije. Nešto sličnoga se je dogodilo s fermentima. I tu je bilo potrebno za reverzibilitet izmjene tvari postaviti veoma mnogo fermenta, kofermenta, profermenta itd., a da se ipak nije došlo do cilja. Izmjena tvari sve do danas još nije razjašnjena. Bazalni metabolizam ne da se tumačiti samo kemičkim putem. Iz svega toga je vidljivo, da se fotokemičkim ili općeno kemičkim putem ne dađe udovoljiti svim mnogolikostima organskog mehanizma.

Za retinalne funkcije jedino oscilatorna teorija kadra je, da dađe bez ostatka adekvatno tumačenje, koje ne stoji u protimbi sa nijednom eksperimentalnom činjenicom. Cilj i svrha retinalnog rada sastoji se u pretvorbi svjetlene energije u električnu. Mimo toga stvaraju se u aparatu popratni subjektivni elementarno-nesvijesni kvaliteti, koji nose u sebi sve karakteristike objektivne transformacije, u prvom redu oscilatorni karakter. Način rada retinalnog transformatora je takav, da on pretvara visoke frekvence svjetlene energije u znatno niže električne frekvence. Taj rad postizava transformator pomoću svoja tri temeljna aparata i to pomoću čepićne jezgre, čepićnog i štapićnog oscilatora, koji označuju ujedno i tri pomoćne komponente u ERG, kako je već prije razloženo. Ulazak energije u sam transformator i njen izlazak iz transformatora ne stoje u jednakim odnosima. U transformator ulazi mnogo više energije u istom vremenu, nego što iz njega izlazi. Ta nesuglasica potječe odatle, što se izbijanje energije u centralni živčani sistem odigrava u znatno sporijem tempu, nego njezin ulazak u samu aparatu-

ru. Posljedica toga mora se ispoljiti na neki način u samom mehanizmu transformacije. Prekomjerna energija, koja ne može odmah sva izaći iz aparature, a kraj toga premašuje kapacitet pojedinih dijelova aparata, prisiljena je da oscilira amo tamo, tako dugo, dok se napokon ne izgubi u živčanom sistemu. Razne struje, koje uslijed toga nastaju u transformatoru, ukrštavaju se u protivnim smjerovima i međusobno se kočće i sprečavaju u funkciji. To je razlog, zašto u oku nastupa stanje adaptacije. Objektivno dađe se ista mjeriti po kretanju potencijala u ERG.

Prema tome možemo općenito definirati svijetlu adaptaciju kao stanje interretinalne akcije za vrijeme transformacije svjetlene energije u električnu. Svršena svijetla adaptacija znači prema tome uspostavu ravnoteže između ulazne i izlazne energije u transformatoru.

Obratno možemo za tamnu adaptaciju kazati, da ona predstavlja vraćanje transformatora u stanje mirovanja. Svršena tamna adaptacija nije prema tome ništa drugo, nego potpuno ispražnjenje radne energije iz transformatora. Za vrijeme mirovanja otstranjuju se sve eventualne posljedice i štete, koje su nastale za vrijeme punoga rada. Što dulje traje svršena tamna adaptacija, to je čišćenje transformatora temeljitije i organ bolje osposobljen za novo primanje energije. Na pr. čepićna jezgra i ako ona radi čisto u fizikalnom smislu, ipak nije isključeno, da će kod toga rada nastati neki štetni nusprodukti, koji djeluju na brzinu i osjetljivost njenih fizikalnih reakcija i koji stvaraju u njoj neki trajni umor, koji traži od vremena na vrijeme svoj oporavak, t. j. otstranjenje tih štetnih produkata. Isto tako je vjerojatno, da će se za vrijeme dugog i jakog osvjetljenja rešine u njenim kondenzatorima napokon iscrpsti lako povezani elektroni i koji se moraju za vrijeme mirovanja odnekale nadoknaditi. Jednako su i vidne tvari kao rodopsin i analogna čepićna supstanca potrebne odmora, da mogu temeljito provesti svoju regeneraciju tim više, što je poznato, da se ista obavlja uz pomoć okolnog pigmenta itd.

Osim toga znamo, da oko pokazuje nakon dugog i napornog rada veći ili manji umor. Naravno, da kod toga umora igra stanovitu ulogu i pomoćna aparatura očnih mišića, koja je tako udešena, da mnogo prije dolazi do umora, nego sam transformator. Praktički moguće je samo eksperimentalno izmoriti retinu do maksimalnih granica.

Mimo objektivne adaptacije moramo još razlikovati i subjektivnu adaptaciju. Subje-

kat, naravno, nema ni pojma o objektivnom retinalnom mehanizmu, on opaža pojavu adaptacije posvema drugačije i na svoj individualni način. To dolazi odatle, što duševne i tjelesne pojave prema modernom shvaćanju pozitivističke nauke stoje u jednom kompleksnom odnosu, koji ne dozvoljava istodobno promatranje jedne i druge činjenice. Ako promatramo duševne pojave, ne možemo istodobno i na istom subjektu pratiti i objektivne pojave. Teoretski, naravno, možemo u podijeljenim razmatranjima dobiti činjenice spojiti u jednu cjelinu, odnosno ih staviti u paralelni odnos tako, da na taj način dobivamo elementarni psihofizički paralelizam. Pojmovno možemo doći do jedne jedinstvene slike toga kompliciranoga odnosa.

Moderna pozitivistička nauka omogućuje nam, da i duševne pojave obuhvatimo u područje kvantne biologije. Pod istom razumijevamo sve biološke reakcije, koje su ovisne o pojedinačnim kvantno-fizikalnim procesima. Problemi, koji padaju unutar kruga kvantne biologije, traže jednu posvema drugu metodu istraživanja, no što to iziskuje klasična makrofiziologija i klasična makropsihologija. Klasične metode, kako kaže Jordan, pokušavaju ostvarenje kauzalne analize između raznih pojava, što povlači za sobom brojne, ali neuspjele hipoteze i teorije, koje predstavljaju u glavnom samo jednu zbirku iskustvenoga materijala, ali ne mogu dati pouzdanoga tumačenja samih pojava. Mikrofizika, analogno kao i mikrofiziologija i mikropsihologija, razlikuje se od makrofizike time, što u njoj nema kauzalne povezanosti, nego samo nepredvidivih skokova elementarnih zbivanja. Opća makroskopska zakonitost izlazi samo iz statističke srednje vrijednosti mikrozbivanja ili drugim riječima, pretskizivanje budućnosti na temelju nekog sadašnjeg stanja u makrosmislu moguće je samo na osnovi statističke vjerojatnosti.

Elementarni psihofizički paralelizam postaje prema tome pristupačan našem istraživanju, a potkrepljuje se još i činjenicom, da mjerenje intenziteta energije daje uvijek samo kvadratičnu vrijednost iz koje se energija kao takova uvijek daje u dvojakom smislu, t. j. kao pozitivna i negativna vrijednost, koje vrijednosti istodobno postoje, jednake su, a razlikuju se samo po svome predznaku. Odnos tih dviju vrijednosti je kompleksne naravi i to zbog faktora $\sqrt{-1}$, koji se uvijek u njima daje naći.

Prenešemo li ovakovo kvantno-biološko razmatranje na naš problem i slijedimo li formirano gibanje elementarnih korpuskula

kroz retinalni aparat, to i nehotice moramo udariti na elementarni psihofizički paralelizam. Anatomska mikrokonstelacija i u nju uklopljen funkcionalni mehanizam gibanja elementarnih korpuskula daje nam dovoljno jasan odgovor. Prema mehanizmu transformatora moramo odabrati trupove čepića i štapića za mjesto psiho-fizičke adekvacije i to s razloga, jer samo na tim mjestima odigrava se sredeno i usmjereno gibanje u obliku, koji je kadar udovoljiti gornjem zahtjevu.

Opazajne činjenice kazuju nam, da razni objektivni podražaji svjetlene energije mogu imati pod stanovitim uvjetima jednaku psihološku vrijednost i ako su fizikalno različiti. To se tiče poglavito miješanja raznih boja, koje u subjektu daju jednaki osjet. Ekvivalenca fiziološke podražajne vrijednosti i osjeta označuje se u literaturi kao optička valenca. Da se udovolji ovakovoj ekvivalenci, potrebno je homogeno svjetlo razložiti u njegove komponente, koje će se onda u miješanom svjetlu odnositi prema nekom drugom miješanom svjetlu u smislu adekvacije osjeta. Te komponente nazvane su kao pravalence (Newton, Hering). Opći zaključak onda glasi: Svaka optička valenca svjetla, svejedno radi li se o homogenom ili složenom svjetlu, složena je od odgovarajućeg broja pravalenca ili se daje kao takova zamisliti, odnosno razložiti u komponente. Prema tome biti će homogeno svjetlo, koje djeluje na retinu, produkt iz specifične valence i energije, kojom djeluje na organsku aparaturu. Danas možemo te Newtonove pravalence točnije odrediti i definirati ih kao elementarne korpuskule svjetla. Na temelju moje fizikalne teorije složen je svaki valni tok svjetla od velikog broja (otprilike 20,000.000) elementarnih korpuskula ili fotona, koji stoje međusobom u antisimetričnom odnosu, što znači, da će se mjesta njihovih međusobnih sudara, uslijed kojih nastaje valovito gibanje čestica, dati prikazati u formi jedne matrice. Matrično računanje omogućuje nam u preglednijoj formi iznijeti valne jednadžbe, jer u jednom sistemu sa n homogenih jednadžbi i n nepoznanica odnose se posljednje kao odgovarajuće determinante matričnih koeficijenata. Slično vrijedi i za nehomogene jednadžbe.

Nas ovdje interesira odnos vanjskog podražajnog svjetla i njegovo djelovanje na subjektivni kvalitet. Put od prvog udara svjetla na oko pa do stvaranja kvaliteta prilično je kompliciran. Mehanizam, kroz koji se fizikalna energija provlači do časa, kada postaje sposobna za stvaranje subjektivnog

kvaliteta već smo nekoliko puta razložili i nije potrebno taj mehanizam još jednom ponoviti. Važno je samo to, da se prostorna i vremenska konstelacija vanjske podražajne energije bitno mijenja prije, no što dosegne t. zv. optičku valencu. Na temelju te promjene njene konstelacije postaje ona sposobna za adekvaciju osjeta. Optička valenca prema tome je nutarnja stvar retinalnog transformatora i predstavlja neophodno potreban faktor, koji se u svakom slučaju mora dodati vanjskoj fizikalnoj energiji, ako se želi razmatrati gornje pojave.

Druga je stvar, ako uzmemo kao ishodišnju točku mjesto neposrednog stvaranja osjeta, t. j. trup čepića, odnosno štapića, i ako tu promatramo odnos energije prema osjetu. Tu ćemo dobiti direktnu ekvivalencu energije i osjeta u smislu elementarnog psihofizičkog paralelizma. Naglašujem ovdje, da se tu ne radi o cjelini psihičkih funkcija i makrosmislu, nego o parcijalnom elementarnom mikroparalelizmu. Psihofizički paralelizam u cijelosti ostvaren je tek u centralnom živčanom sistemu, ali svoje temelje vuče sa periferije, koja mu daje sirovi materijal, koga istom mora prerađiti u smislu svijesno-psihičkih zbivanja.

Čepićna jezgra ima svrhu, da vanjske formacije svjetlene energije modicifira u smislu nutarnjih potreba transformatora. U prvom redu mora ona povećati dužine valova i prilagoditi ih pregibnoj mreži membranae limitans externae. Nakon pregiba imaju se valni tokovi tako prorijediti, da u trupu čepića bude omogućeno kvalitativno formiranje popratnih elektromag. polja. Subjektivni osjet izvirati će, ne iz primarnih podražajnih formacija energije, nego iz prerađenih i pregibanih valnih formacija. Individualni faktori igraju ovdje znatnu ulogu, što je osobito važno u smislu miješanja optičkih valenca. Valne transformirane formacije grupiraju se nakon pregiba oko uzdužne osovine čepića u pojedinim ravninama polarizacije. Između njih ne može doći do miješanja, jer je to iz njihove časovne konstelacije nemoguće. Prilog, koga će te energetičke formacije dati subjektivnom osjetu biti će samo svjetlina, čija jačina će biti ovisna o nutarnjoj frekvenci svakog pojedinog toka, a mimo toga biti će ista ovisna i o brzini, kojom pojedini tokovi fotona slijede jedan iza drugoga. Iz subjektivnog opažanja znamo, da je svakom kvalitetu primiješana jača ili manja svjetlina.

Do miješanja doći će samo unutar strukture svih magnetskih polja, koja u jednom času prolaze kroz trup čepića. Ako prolazi

samo jedna valna formacija, imati će subjekt direktan i jednostavan osjet odgovarajućeg kvaliteta i direktan pripadajući osjet svjetline. Ako struje kroz trup čepića više takovih formacija, miješat će se strukture elektromag. polja tako, da subjekat ne će moći razlučiti pojedine komponente, imati će osjet neke nove boje. U koliko ima više takovih formacija biti će osjet svjetline veći. Ako se nađu u nekom času sve fiziološki moguće valne formacije, nastati će iz mješavine njihovih popratnih polja tako guste strukture i tako jake svjetline, da će subjekat imati osjet bijele boje i intenzivne svjetlosti. Opažajne činjenice govore još i to, da nije potrebno sve spektralne boje pomiješati, nego treba samo uzeti neke specijalne kombinacije t. zv. komplementarne boje i pomiješati ih zajedno, da se dobije osjet bijele boje. Iz toga bismo mogli izvući jednu slutnju, koja govori zato, da se određivanje boja odigrava u transformatoru primarno u samoj čepićnoj jezgri. Stanovite kombinacije podražaja mogu djelovati na čepićnu jezgru tako, da ona emitira ne samo podražene dužine valova, nego preko toga još i cijelu seriju drugih dužina, koje onda u čepiću stvaraju bijelu boju.

Osim fotonskih struja imamo u čepićima još i retrogradne struje elektrona. Njihova formacija je nešto različna od fotonskih formacija. Elektroni izbijaju se preko donje niti čepićnog oscilatora i to s razloga, jer je čepićni kapacitet na gornjoj i donjoj niti raznolik. Gornji je veći, a donji manji uslijed manjka pločica, koje okružuju gornju nit. Izbijanje zbog toga mora ići preko donje niti, što je fiziološki potrebno u svrhu adaptacije, koja se upravo vrši ovim retrogradnim strujama. Elektroni će nakon izbijanja preko donjeg šiljka strujati uzduž osovine trupa čepića i kvariti će čiste formacije fotona. Kroz trup čepića ne će strujati elektroni, što ima za posljedicu osjet tamnine. Subjekt osjeća prisutnost korpuskularnih čestica kao svjetlinu, a manjak njihov uz popratno uzbuđenje polja kao tamninu. Sama struktura polja, koja je bitno različita od fotonskih polja, daje osjet crne boje popraćen sa osjetom tamnine. Što su elektronske formacije jače, biti će osjet tamnine veći, a što su popratna polja gušća, bit će osjet crne boje dublji.

Međusobni odnos fotonskih i elektronskih formacija i njihovih popratnih polja odlučuje o subjektivnom adaptiranom osjetu. Tako dugo, dok kroz čepić teku same fotonske formacije, kretati će se subjektivni osjet ovisno o intenzitetu prema svome ekstremu

svjetline i bjeline. Tako dugo, dok trupom čepića kreću samo elektronske formacije, pomicati će se osjet, već prema veličini intenziteta, prema svome drugom ekstremu, t. j. tamnine i duboke crnine. Miješanje obiju struja daje negdje na spojnici ovih ekstrema u nekom omjeru i jedan i drugi par osjeta, koji se obzirom na formirane korpuskule samo superponiraju, a obzirom na njihova polja i miješaju. Iz tih mješavina izlazi veća ili manja zasićenost subjektivnog osjeta boje. Boja može biti bjelija i svjetlija, ali može biti tamnija i crnija. Jasnoća boja izlazi iz pravilnih formacija fotona, nejasnoća iz poremećenih, t. j. adaptiranih formacija. Jednaki omjeri jednih i drugih strujanja daju sivinu i sivu boju.

Kako se iz gornjega vidi, postoji jedna bitna razlika između adaptiranog i neadaptirano svijetla. Prigodni osjet, što ga jedan bljesak svijetla daje, biti će drugačiji, nego jedno trajno svijetlo, koje dugo vremena djeluje. Prvo je svijetlo jasnije, intenzivnije, bjelije, dok je drugo manje jasno, manje intenzivno i tamnije. U praktičnom životu oko nehotice izbjegava pojavu adaptacije zbog njene veće nejasnoće i okreće se uvijek po mogućnosti tamo, gdje nije adaptirano, jer time postizava jasnije i bolje efekte, koji nisu poremećeni sa retrogradnim ili adaptacionim strujama.

Od svijetle adaptacije nešto je različita tamna adaptacija. Ona već započinje stvaranjem difuznih maksima ispod membranae limitans externae. Već samim tim aktom bivaju periferni štapići jače podraženi od centralne foveae. Rijetko posijani čepići prenašaju svoju energiju na mnoge štapiće, koji razvijaju razmjerno jake retrogradne struje, a ove, kako smo već razložili, izazivaju u čepićima jake tamne komponente bilo u objektivnom ili subjektivnom smislu. Objektivno pomicati će jače retrogradne struje selektivni maksimum emisionih centara prema kraćim valovima i skretati će iste sve više prema štapićnom gledanju. Kod razmjerno još dosta jakih intenziteta gledati će čepići s ja-

kom tamnom komponentom. Kod veoma slabih intenziteta i to poglavito kod nižih životinja izbacuju se iz funkcije gledanja čepići, a uklapaju sve više štapići tako, da sa nestajanjem čepićnoga gledanja započinje štapićno gledanje, koje nema tamne komponente. Štapići imaju samo osjet svjetline, koja leži međutim ispod praga one svjetline, koja je potrebna za gledanje u bojama. To je razlog zašto štapići ne vide boje. Osim toga ne dolazi u njima do struktura polja, koje su potrebne za gledanje u bojama.

Što se tiče štapićne adaptacije, to ona ima obrnuti smjer nego čepićna adaptacija. Dok čepićna adaptacija kreće od veće svjetline i bjeline prema sve većoj tamnini i crnini, to štapićna adaptacija ide od tamnine i crnine do sve veće svjetline i bjeline. Granice se nešto pokrivaju i eksperimentom nije moguće ustanoviti, kada svršava svjetla i započinje tamna adaptacija. Kod jednomjernog snižavanja svijetla prelaz ide postepeno u istom smislu u kojem se mijenja objektivno rad transformatora i prilagođuje postepeno na nove prilike sa tendencijom, da što više iskoristi i uhvati energije, koja mu se pruža.

Iz ovoga letimičnog prikaza vidi se, da je proces adaptacije veoma složen i ne daje se u potpunosti opisati u ovo nekoliko stranica. Regulatorni faktor, koji se javlja s pojavom adaptacije ima svrhu prilagođivanja i koordiniranja transformirane energije na potrebe centralnog živčanog sistema. Taj isti faktor uvjetuje, da je objektivna adaptacija veoma aktivna u svim svojim fazama, dok je naprotiv subjektivna adaptacija posvema pasivna. Njezin aktivitet očituje se tek u centralnom živčanom sistemu, kada se ona sinkronizira sa centralnim svijesnim osjetom i kada stvar t. zv. makrokvalitet. Preko svijesnog zornog kvaliteta vrši ona svoje direktno ili indirektno djelovanje na periferni organ i regulira ga u cilju centralnog djelovanja. Regulacija centralnog živčanog sistema ima jedan viši cilj pred sobom, o kome jednom drugom zgodom!

»Nama nametnuti strani elementi kroz 20 godina radili su samo za vlastite interese i za vlastitu korist. Takovi elementi skoro 20 godina sjede na stolicama Medicinskog Fakulteta, pozvani i zaštićeni od stranih neprijateljskih režima. Oni kroz čitavo to vrijeme nisu namjerice htjeli dati mogućnosti naučnoga rada našem inače spremnom naučnom podmlatku, kako ne bi mogao nitko da ih naslijedi na njihovim klinikama, zavodima i katedrama.«

Sveuč. prof. dr. E. Miloslavić

NEKOĆ I DANAS

VELIKA PROSLAVA

Prošle je godine (1940.) sveučilište u Helsincki-u proslavilo 300-godišnjicu postojanja. U A. M. C. je o toj proslavi pisao prof. dr. F. Bučar. Potaknut tim člankom preveo sam na hrvatski opis proslave pred 100 godina proslavljene 200-godišnjice istog sveučilišta iz knjige ZAKRIS TOPELIUS poznate švedske spisateljice Selme Lagerlöf. Topelius je finski pjesnik (1818--1898).

Prof. dr. ing. **Nikola Neidhardt.**

U pozadinu sada, vi mlade i dražesne djevojčice, Matildo Lithen, Emilijo Lindquist i kako se već zovete. Era vaša je prošla, velika rivalka je došla.

Nevidljiva je, ali tko je jednom sretno, nalazi je svuda; nečujna je, ali glas joj je jači od najjače grmljavine; nerođena je, ali ne umire nikada; nepomična je, ali uzgaja najveće heroje; nijema je, ali ljubimce svoje uči najljepšim riječima i najdivnijim pjesmama.

Gladije i nikakove žrtve je zasititi ne mogu; žeđa, pije krv sinova svojih i kćeri svojih; okrutna je i samo se smješka onima, koji za nju polaze u smrt.

Božica, maglovita, veličajna. Tisuće puta prođe neopažena. Ona vas je uzgojila, hrani vas i odijeva, ali je još očima vidjeli niste niti ušima slušali. Nevidljiva je domaćica velike kuće, čiji ste dnevni gosti.

Nije dakle čudo, da sve ostalo treba da uzmakne, gdje se ona javi. Ali kada li se, najuzvišenija, sagnula nad Zaharijem Topeliusom, izabrav ga slugom svojim i ljubavnikom svojim? Kada li je, kada, prvi puta osjetio, da mu usne plamte od poljubaca Domovine?

Grad Helsincki nalikovaše oko god. 1830. mladoj ljepotici, koja ponosna i svijesna svojih prirodnih čari propušta da se umjetno kiti. A koliko li se divnih parkova moglo stvoriti uz ovo more, otoke, otočiće, iz ovih šumica! Najljepši gradovi Evrope zavidali bi na njima Helsincki-u. Iz ranijih skromnih vremena preostalo je doduše nekoliko mjesta za zabavu u neposrednoj blizini grada, na pr. Tölö, Sörnäs. Ali osim ovih jedva da se je gdje moglo sastajati, sklonuti od kiše ili srknuti pića, koje osvježuje.

Koncem 30-tih godina počelo se stanje popravljati. Na poticaj savjetnika Borgströma osnovan je u najjužnijem dijelu grada ubavi park. Minirane su stijene, iskrčeno šikarje.

Podignuta je i zgrada s malom kavanom i velikom dvoranom. Duskora je ta dvorana postala omiljelim mjestom javnih priredaba.

Doduše, bilo ih je, koji mišljahu, da je novi perivoj podesan zapravo samo za bolesnike, a i takovih, koji prigovarahu, da je odviše udaljen od gradskog središta. I gle! Duskora je i u sjevernom dijelu grada u t. zv. društvenom vrtu na obali divnog Tölö zaljeva, koji duboko zadire u poluotok Helsincki-a, podignut još jedan lokal. Prozvan je Kajsaniemi po Švedanki gđici Kajsi Wahlhund, tada najboljoj gostioničarki grada.

Ali s time nije svršeno. Tko je prvom polovicom god. 1840. posjetio glavni grad, mogao je zapaziti, kako se posvuda liče stare kuće, užurbano svršavaju novogradnje, popravljaju pločnici, obrezuje drveće, sadi cvijeće, strižu živice, obnavljaju tratine, odstranjuju daščare, čiste taraci. Više je nego očito, da se nešto velikog sprema.

Javne zgrade, a naročito sveučilišne, temeljito se popravljaju. Ubrzano se svršavaju radovi na crkvi sv. Nikole, toj veličanstvenoj novoj katedrali. Crkva je na Senatskom trgu, tik uz Sveučilište. Već su i skele skinute sa crkve, a unutrašnjost se hitno uređuje. To je i te kako potrebno. Sveučilište Finske se naime sprema da proslavi 200-godišnjicu svoga osnivanja po Petru Brahe (god. 1640.). pa je veličajan prostor katedrale potreban za svečanosti, za službe božje, za promocije.

Iste misli i isti osjećaji prožimlju svakog Finca: Sveučilište, koje Finskoj uzgaja vlastite svećenike i činovnike, najdragocjenija je tekovina iz švedskih vremena. Treba samo zamisliti, kako bi bez vlastitog sveučilišta bilo Finskoj pod Rusijom. Finski bi studenti odlazili na studije u Petrograd i vraćali se odanle kao stranci. Ne, ne, Sveučilište je najsvetije blago finskog naroda. Kod proslave 200-godišnjice treba mu iskazati najveće počasti.

Nije dakle čudo, da se stanovnici glavnoga grada i te kako spremaju na veliku proslavu. Nema u gradu obitelji, koja ne bi očevala goste. Poštanski sandučići puni su poziva rođacima i prijateljima u provinciji. Krojači izrađuju svečana odijela i svečane uniforme, postolari plesne cipelice. Trgovci- uniforme, postolari plesne cipelice. Trgovci- ma dnevno iz provincije stižu narudžbe za razne tkanine, skladišta su im već skoro prazna. Hoteljeri i gostioničari putuju daleko na ladanje, kako bi se na vrijeme opskrbili

švime, što im je za prehranu gostiju potrebno.

Ali ipak, više od sviju su uposleni akademski građani. Studenti sviju starosti, dapače i »stare hiže«, najednom na veliko bubaju. Polazu ispit za ispitom, kako bi de velike proslave svršili i na proslavi bili promovirani. Profesori sastavljaju jubilarne publikacije i svečane govore, pjevačka društva vježbaju i vježbaju, a mladi pjesnici kuju prigodne stihove.

Među mladićima, koji su u proljeće 1840. polagali ispite, bijaše i Zaharije Topelius. Odsutnost Emilije mu je dobro došla. Nesmetano je mogao studirati. Ispiti su trajali od veljače do travnja. Baš ih nije odlično položio, ali ipak časno. Iz povijesti je od profesora Reina dobio cum laude, kako si je želio, iz prirodopisa od profesora Sahlboma istu ocjenu, što ga je upravo iznenadilo. Ali ipak se je našao i ispitivač — i to hebrejski — koji je zatražio temeljitije znanje, pa je Zaharije ispit iz hebrejskog morao ponoviti. Mislio je, da hebrejska gramatika nije važna, a bio je baš iz nje pitan. Daljnji ispitivač, Norstedt, prikratio ga je za laudatur iz kemije. Vjerovao je, da će iz tog predmeta dobiti tu ocjenu. Iz latinskog, kome je za vrijeme studija posvetio toliko vremena, ocijenjen je sa cum laude. Isto iz grčkoga, premda mu je samome bilo žao, da tome predmetu nije posvetio bar još nekoliko tjedana, pa bi sigurno dobio laudatur.

Za vrijeme tih ispita ispjevao je Zaharije pjesmu »Ništa ne znam«. Sva zemaljska mudrost ne može da utazi žedu za znanjem, što stoluje u njemu. I upravo sada, kada treba na ispitima da pokaže znanje, koje je skupljao kroz posljednjih 7 godina, deprimiran spozna je »ne znam ništa, pa i ja, što znanje skupljam, također sam ništa.«

Ispite je svršio početkom svibnja. Sretan je, da se sada može posvetiti svom pravom pozivu, koji će mu donijeti uhljebljenje. To je i te kako potrebno. Majci je njegovoj svake godine sve teže smagati gotovog novca za školovanje. Događa se, da udovica doktora Topeliusa teško smogne čak i krajcare za poštarinu. U zadnjem pismu mu se jada i moli ga, da zbog štednje provede kod kuće vrijeme između ispita i promocije. Usred jadicovki odjednom ga podsjeća i na to, da za promocioni ples treba novu uniformu. Možda si gdje može nabaviti kakovu upotrebljenu, koja je još dovoljno lijepa, ali, Bože moj, ako drugačije ne ide, neka kupi novu, jer na promociji njen sinak treba da je lijep i pristao.

Kad je Zaharije početkom svibnja putovao na sjever kući, susretao je svuda isto. U

provinciji se očekivala velika proslava jednakim žarom kao i u gradu. Gospoda svećenici, liječnici, nastavnici, svi se rado sjećaju sretnih dana, koje su proveli u okrilju svoje Almae matris, pa žele osvježiti uspomene na studentsko vrijeme. A gdje sam otac nije studirao, tu su sinovi ili rodaci, koji trebaju biti promovirani, ili kćeri, koje živo žele da bar jednom prisustvuju svečanom promocijskom plesu. U gdjekojoj kući čak nisu ni svjesni značenja proslave, a ipak znadu, da se radi o nečem velikom, kod čega treba prisustvovati.

Zaharije je svečano raspoloženje donio kući u Kuddnäs. Još pravo nije sve ni ispričao o pripremama za veliku proslavu, o 70 švedskih studenata, koji namjeravaju doći iz Upsale, a već se je i njegova majka zagrijala za svečanost. Pa kad je čula, da će tom prilikom u Helsinki doći i veliki biskup-pjesnik Franzén, čije pjesme je pjevala još djeci u kolijevci, odluči i ona da pođe i prisustvuje slavi, na kojoj će njezin sin primiti lovorov vijenac promocije.

Po sebi se razumije, da sестrica Sofija mora pratiti majku. Ali na opće začuđenje se je i savjetnik Lithen oduševio i odlučio da sa ženom i kćerima također putuje u glavni grad. Prirodno je, da će obje obitelji zajedno. I tako se jedne lijepe nedjelje sedam razdraganih ljudi provezlo kroz gradska vrata Nykarleby-a. U prvim kolima doktorova udovica sa Sofijom, u drugim savjetnik sa suprugom, u trećim Rozalija, Matilda i braticim Zaharije.

Za vrijeme čitave duge vožnje do Helsinkija svi su bili neobično veseli. Naročito djevojke se raduju i smiju svemu: kakovom lijepom cvijeću kraj ceste, krijesnici u sumraku, debelom momku o plotu ili lijepoj djevojčici u gostionici. Put vodi kroz Ilmolu, nekadašnju župu strica Ivana Gabrijele Topeliusa. Tu posjetiše njegovu udovicu, a i kantora Finnströma u Tavastehusu. Putem osim toga sretno upadoše i u dvije seljačke svadbe. Krasne seljačke nošnje ih oduševile, a bili su i obilno počašćeni. Zabavljahu se odlično.

Na stotine i stotine obitelji putuje tako u pravcu juga. Drndajući kotrljaju se kola za kolima. Škrinje na kolima pune prtljage, kovčez i do nogu putnika puni provijanta, a na krovovima čitava brda kutija. Po koji vlasnik takovih kola putuje na proslavu godišnjice svog doktorata, djevojka, što sjedi na stražnjem sjedalu, da na promocijskom plesu pleše sa zaručnikom, mladić, što sjedi na boku, da bude promoviran, a majka sa pred-

njeg sjedala ih sve prati, da se veseli veselju svojih najmilijih.

A na putnim postajama i u svratištima se odjedno sretnu stari znanici. Putuju za istim ciljem. Čavrljaju. Kod male zakuske obnavljaju staro prijateljstvo. Pričaju o svemu, a najviše o vlastitom životu. Jedan drugome hvali svoje konje, stoku, djecu. Osjećaju se pri tome nekako čudno pomlađeni i obnovljeni. Narednog jutra rano ustaju, kako bi dobili odmoredne konje. Ali usprkos žurbe, događa se, da na slijedeću postaju stižu, kad su sve sobe već izdane. Mora se dakle noćiti u kolima ili na sijenu. Sve se to lakoćom podnosi. Zlovolja i nezgode su ostavljene kod kuće, a putnim neprilikama je najbolje smijati se.

Sve finske ceste vrve od putnika. Jednak je život na cesti od Viborga, kao i na onoj od Kuopio, od Uleaborga, od Aboa. I nehotice se putnici pitaju: zar je to moguće, zar zbilja u Finskoj ima toliko ljudi, koji se zanimaju za sveučilište, toliko učenih glava, toliko učenosti? Što bliže glavnom gradu, to se više čude. U zabitnim selima im se činilo kao da Domovina duboko spava, umorna od nedaća i nevolja prošloga stoljeća. Ruske je vlasti ostavljaju u miru. Nitko je ne budi. A opet! Zar se već sada ovdje na cestama ne osjeća, kao da se probudila ili bar, kao da se budi?

A tko zna? Možda ju je iz njenog 30-godišnjeg sna probudila baš buka tolikih kola ili veseo žagor sa putnih postaja? I evo! Izlazi Ona iz gustih šuma. Još je opijena snom, kosa puna mahovine, oči zablještene od sunca. Lijepe ruke opet su joj jake i snažne, lice nasmiješeno, puno života. Ali hod joj je još nešto trom. Možda bi se opet povukla na mekan ležaj od šumskog listinca, da nije znatiželjna na tolika kola, što se bučno kotrljaju spram juga. »Nešto se događa«, šapće »kod čega treba da sudjelujem«. I u brzini uzima ogrtač od poljskog cvijeća, glavu kruni krunom jelovih češera i poput sviju kreće glavnome gradu.

Pa kad se grad i provincija sastadoše u Helsinku-u, odmah se opažalo, da je božica prisutna. Nitko ne zna, kako je došla. Možda potajno kolima kojeg predsjednika općine ili straga na običnoj diližansi. Ali sigurno je, da je tu.

Vidi se to već po veselju i povjerenju, s kojim se susreću grad i provincija. Provincijalci se dive napretku, veličini i ljepoti glavnoga grada: »Pa mi Finci nismo nazadni«, govore »imamo pjesnike, učenjake, istraživače, imamo ljudi, koji poduzimlju i velike stvari!«

A građani opet hvale provincijalce, da su poslije teških vremena znali vratiti opće poštivanje zakona, izliječiti teške rane i spremni zemlju za novu žetvu.

Misli takove dolaze, jer je Domovina prisutna. U zelenoj dugoj halji, okićenoj cvijećem, okrunjena krunom jelovih češera, pokazuje se svome narodu, pomlađena, puna ljepote, spremna na nova djela, vrijedna da se za nju živi i umire.

Svečanosti su počele dne 15. VII. Ali Zaharije je još u predvečerje toga dana imao prilike da osjeti prisutnost Domovine.

Biskup Franzén je u utrak u večer imao doći cestom iz Aboa. Oko 100 studenata se skupilo da ga dočeka. Izadoše mu u susret daleko van grada, do gostionice Tölö. Pa kad se pojavio kola sa sijedim biskupom, iz stotine mladih grla najprije zaori pozdravna pjesma. Zatim najbolji govornik studenata Frederik Cygnäus pristupi kolima i održa govor. On i drugovi njegovi slušali su još u kolijevci pjesme divne ljepote. Te su pjesme povezane s uspomenama djetinstva, sa molitvama majki i blagoslovom otaca. Pjesnika tih divnih pjesama pozdravlja sada i želi mu sretan boravak u domovini.

Kad je Cygnäus govorio, prisutnima ovlada raspoloženje, koje se više može rastumačiti veličinom trenutka nego li riječima govornika. Pred 51 godinu, krvave revolucionarne godine 1789, primio je Franzén u Abo-u vijenac doktorata. Zatim je uspješno i nezaboravno djelovao na Akademiji. Kad su Rusi zauzeli Finsku, povukao se u Švedsku. I evo sada se, nakon dugog izbivanja, vraća u domovinu. Svima je pred očima život pjesnikov, ali i ustrajna borba onih, koji usprkos svega ostadoše na rođenoj grudi da se bore za napredak Finske. Pjesme su Franzénove uvijek djelovale. Ljubazan gospodaru u kolima je taj veliki pjesnik. Svi se raduju njegovom dolasku u domovinu.

Pa kad Franzén stade govoriti, ističući veliku ljubav spram Domovine, svima se učinilo, kao da je dozvao, dočarao Domovinu, kao da ih je uzdigao u nedogledne visine, pa odanle gledaju svoju zemlju doduše siromašnu i bijednu, ali neiskazano lijepu, punu brežuljaka, plavih jezera, bučnih rijeka, gustih šuma. Veselje, bolna čežnja i duboka ljubav zavlada svima. U tome nezaboravnom času navrnuše suze same na oči.

I već su kola uz gromke poklike odjurila dalje, a studenti još uvijek stoje na istome mjestu. Nisu sami. Domovina je s njima.

Dok je ugledni starac bio među njima, nitko nije pitao, zašto je u najodsudnijem času napustio Finsku. Ali u tišini sada naviru

misli: »Ti, koji si napustio Finsku, zar nisi požalio, zar te nije morila žeđa za njom? Zar ti je nova domovina Švedska dala onu ljubav, koju bi ti dala rođena gruda? Zar liri tvojoj nije nedostajao šum jela domovine tvoje?«

Pa kad su studenti tako mirno stajali, dođe im sve jasnije Domovina pred oči. Kao da je vide kako zaljubljena ruke širi za onim, koji se je upravo odvezao. Kao da čuju, kako šapće: »Kako si me mogao ostaviti!«

I sve prisutne prožme bolni dah nježnosti za ovu zemlju, koja još uvijek tuguje za izgubljenim velikim sinom svojim.

Koliko ponosni su u tome času bili oni, čiji očevi su svladali isto iskušenje. Otac Zaharijev dr. Topelius otišao je također u Švedsku, gdje je mogao bezbrižno živjeti, ali se odmah vratio rođenoj grudi. Isto i stric Zaharijev. Koliko je ovaj sada ponosan na takove pređe. Kao da mu žilama teče kraljevska krv.

Povezani ljubavlju spram istoga bića, vrtiše se studenti u grad. Kad njihovo vrijeme dođe, nadoknadit će oni Finskoj sve gubitke. Slava Finske treba da bude velika, neizmjerljiva.

Slijedeći su dan započele svečanosti na sveučilištu. Prvi dan su slavljene uspomene na događaje minulog stoljeća. Drugi dan u četvrtak su promovirani teolozi, u petak juristi, u subotu medicinari, u nedjelju se mirovalo, a u ponedjeljak filozofi primiše insignije svojih časti.

Dok su tako prijepodneva posvećena svečanim činima, popodneva su ispunjena banketima i plesovima. U srijedu je sveučilište priredilo svečani banket za 350 uzvanika, u četvrtak trgovačka komora veliki ples u dvorani južnog parka, u petak liječnici večeru u Kajsaniemi, u nedjelju je bio veliki ples u južnom parku, konačno u ponedjeljak su filozofi imali svoj dan sa banketom i plesom.

Za svih tih svečanih dana, kod promocije kao i kod plesova, kod svečanih latinskih govora kao i kod prigodnih pjesama, vladalo je uvijek isto raspoloženje. Prisutna je naime Ona, probuđena Domovina. Od kako je ovdje, sve je drugo uzmaklo. Svi su i zaboravili, da su došli slaviti sveučilište, slaviti nauku. Stvarno se slavi uskrsnuta Domovina, Finlandia rediviva.

Koliko li se je ovih dana žalilo, da najavljenih 70 švedskih studenata ne može doći. Ruski poslanik im je u zadnji čas uskratilo dozvolu dolaska. Oni, s čijom domovinom je Finska nekad bila spojena, oni bi to

znali cijeniti. Sigurno bi se veselili više od ostalih.

U ponedjeljak, kad je Zaharije promoviran, krenula je najprije povorka sa sveučilišta u crkvu sv. Nikole. Zatim je slijedila svečanost. Franzén je bio prvi počasno promoviran.

Svećenik je taj dan govorio o riječima sv. Pisma: »Svijetlost vaša neka svijetli«. I opeć se opažalo isto: Domovina je u mislima sviju. Samo njoj žele mladi doktorandi da služe. Gdjekoji od njih zavjetovao je u tom svečanom času život svoj Domovini. Među njima bio je i Zaharije Topelius.

»Ovdje ima mnogo mladića« mislio je »koji ljube Finsku. Jedni je žele učiniti bogatom, drugi slavnom, treći boguugodnom, a ja je želim ispuniti životnom radošću, da joj stanovnici budu veseli, ljubazni, željni znanja, da joj domovi sjaju srećom i skromnošću. Probuditi ću umjetnike, da poljepšaju život, zasaditi ruže pred svačiju kuću. Neka čitava Finska bude velik cvijetnjak.«

Nasmiješio se vlastitim mislima. Život mu je dosada prolazio u sreći, a ipak si je uvijek morao fantazijom dočaravati vrtove ljepote, kako bi mogao izdržati. Zar se život ne može udesiti tako, da sam po sebi bude lijep i snošljiv? U Finskoj bi svima trebalo da bude kao u raj.

»Neka je to cilj moga života, moj tribut Domovini« reče uzdignute glave.

Promocija se oteгла. Tek u pola šest dospješe filozofi na ručak u južni park. Kao gladni vuci baciše se na jelo. A i pilo se obilno. Čitav dan na paradi, u tvrdim uniformama, daju sada oduška svojoj akademskoj slobodi. Ali i ovdje je Domovina s njima. Ni jedan se surovo ne ponaša, ne prevršuje mjeru, ni jedan da bi bilo čime narušio svečano raspoloženje.

A tek ples poslije toga! Plesalo se do drugog jutra do pet sati. Kako je samo lijepo bilo vidjeti plesnu dvoranu! Nije to običan ples Helsinki-a. Prisutne su i sve ljepotice provincije. To je ples čitave zemlje. A te sestre, sestrične i zaručnice sa ladanja, kako su samo prirodne, koliko zdrave i vesele! Lica im se žare od života, oči im vragoljaste, kretnje neusiljene, haljine nimalo provincijske. Njihovo je veselje toliko prirodno, prisutnost njihova svima toliko draga, da je zabava puna opojne harmoničnosti. Tu je Zaharije prvi puta vidio veličanstvenost velegradske zabave spojene sa srdačnošću i prijaznom društvenošću provincije.

Ali i ovdje se u plesnoj dvorani naslućuje prisutnost božice. Ove mlade i lijepe dje-

vojke kao da je Domovina izabrala i poslala ovamo. Ples njihov ima dublje značenje. One su nimfe sa lugova i livada. Plešu u divnome ritmu i tako slave uskrснуće Domovine.

Kad je Zaharije kasno izjutra došao kući, umoran se baci na svoj ležaj. Dugo nije mogao usnuti. Pa kad je najviše žudio za snom, odjednoč se vrata njegove male sobice ši-

rom rastvore. Ude uzvišen lik, ogrnut cvijetnim ogrtačem, okrunjen krunom jelovih češera.

Zaharije odmah prepozna Domovinu, ali, sav zbunjen od njenog posjeta, ne ustaje.

A božica pristupi ležaju i reče: »Primam zavjet tvoj, od sada pripadaš meni«. Sagne se, poljubi Zahariju i nestade.

KNJIŽEVNOST

KNJIŽNICE U GRADU ZAGREBU. — IZDANJE DRUŠTVA SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA. — »Hrvatski narod« donosi 15. V. o. g. iz pera g. Hinka Wolfa ovu književnu ocjenu:

»Prva opsežnija knjiga, koja je doštampana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nosi natpis »Knjižnice u gradu Zagrebu«, s podnatpisom »Vodič i popis časopisa, koje navedene knjižnice primaju«. Premda je rukopis za ovu knjigu dogotovljen još u propalnoj državi, ipak smatramo vrlo sretnim slučaj, da je sadržaj prve doštampane knjige u obnovljenoj Državi Hrvatskoj isključivo prikaz težnja, vitalnosti i živog sudjelovanja Hrvata u suvremenom kulturnom radu i nastojanju. Nesumnjivo je, da je baš to svestrano sudjelovanje Hrvata u svim kulturnim pojavama (gdje su oni bili daleko najsuperiorniji narod u bivšoj Jugoslaviji) pridonijelo znatan udio u lomljenju i konačnom uništenju neprijatelja. I baš stoga u nezavisnoj i slobodnoj domovini treba što više podupirati i omogućivati svako korisno nastojanje na bilo kojem polju kulturne djelatnosti. Kulturna nadmoćnost je onaj motor, ona snaga, koja — na kraju — svladava protivnika, pa bio on neznaj kako surov i bezobziran.

Na pobudu prof. Karla Kempnija (urednika »Nastavnog vijesnika«), sastavile su knjižničarke sveučilišne biblioteke gdje Eva Verona i Jelka Mišić-Jambrišak vodič po knjižnicama grada Zagreba. Listajući ovaj vodič (od preko 200 stranica) čitatelj spoznaje koliko je požrtvornosti i strpljivosti bilo potrebno, dok se uredi ovakav kulturni priručnik. Jer, treba znati, sastavljači su donijeli popis od blizu 400 knjižnica — koje postoje u Zagrebu — s potankim bilješkama o broju svezaka i časopisa, o struci tih knjiga, gdje se nalazi knjižnica, kada je otvorena za posudbu i t. d.

U predgovoru ovom vodiču Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora napominje,

da je svrha ovog izdanja, da svu hrvatsku i stranu javnost upozori, na znatnu knjižnu imovinu glavnog hrvatskoga grada, i da ujedno praktično posluži iskorišćavanju te imovine.

Doista, iz tog Vodiča saznajemo, da u Zagrebu postoji 394 različitih knjižnica, u kojima se nalazi oko milijun i pol svezaka. Nadalje saznajemo, da te knjižnice primaju preko 3.500 različitih časopisa (točno 3.532; od toga broja 1.060 izlazilo ih je u bivšoj Jugoslaviji).

Kako se iz navedenih brojaka razabire, sadržaj ovog vodiča je opsežan i podacima bogat. Već sam popis od 3.532 časopisa predstavlja naročitu bibliografsku vrijednost. Sadržaj pak cijelog Vodiča zbog preglednosti je podijeljen u više samostalnih grupa tako: opće javne knjižnice, pa knjižnice na sveučilištu, ekonomsko-komercijalna visoka škola, ostale visoke škole, srednje škole, stručne škole, građanske škole, pučke škole, naučne i umjetničke ustanove, vjerske ustanove, zdravstvene ustanove, ustanove socijalnog osiguranja, gradski uredi i poduzeća, banovinski uredi i državni uredi, burze i komore, različita društva i posudbene knjižnice knjižara. Osim toga priopćen je i poseban »Pregled knjižnica po strukama«.

Očito je, da je izdanje ovog vodiča vrlo korisno, a valja reći, da je i vrlo pomno i stručno sastavljeno. (U eventualnom drugom izdanju bit će potrebne stanovite promjene s obzirom na novo nastale prilike). Ovaj će vodič po knjižnicama grada Zagreba biti od velike koristi ljudima od nauke, književnicima, knjižničarima i knjižarama, uopće svima, koji su u dodiru s knjigama po svojim sklonostima ili po zanimanju. Bit će znatno olakšano snalaženje i iskorišćivanje bogate i raznolike zagrebačke književne imovine.«

ĐAČKI ŽIVOT

IZ PISAMA SELJAČKOG DJETETA NA VISOKIM ŠKOLAMA SVOJOJ MAJCI. — (Iz zbirke »R a z a s u t a z r n a«, koja će doskora izaći iz štampe.)

I. Pred diplomskim ispitom.

»Danas sam umoran i neraspoložen da radim, pa ću se, majko, ispričati tebi, da zaboravim na misli, koje me salijeću.

Pitaš me, majko, zašto sam tako blijedolik i zgurenih leđa?

Ne brigaj, nano. To je tek prosta slika, a bolje nisam imao, pa sam ti je poslao, jer si me toliko molila, da ti je pošaljem. Govorila si mi, da kad već nijesam ja toliko godina kod kuće, neka barem imaš kod sebe moju fotografiju od novijih dana.

To, što sam malko pognut, to je, mamo, obična pojava kod svih nas mladih ljudi, što po dvadeset godina idemo u škole, pa još sjedimo uz knjige, prekapamo po arhivama i knjižnicama. No zato, majko, postajemo zaslužni i slavni ljudi, a možemo postići i dobre položaje i veliku plaću.

I ja ću, majčice, doskora završiti i biti potpuno gotov sa svim naukama. Dobit ću i dobru plaću. S njome ću čitav mjesec moći sam bezbrižno preživjeti, a da ne ću biti ni jedan dan gladan. Moći ću si kupiti i odijelo. No ne u jednome mjesecu. Ne. Već, ako ću štediti (a ti znaš, da ja nisam nikada uludo trošio novce, niti ih rasipao), i ako ne ću trošiti na nepotrebne stvari. (Ne ću smjeti, znaš, draga majčice, trošiti previše na knjige, koliko bih ja to htio). Tada ću si moći, već kroz godinu dana, isplatiti s odplatama čitavo novo odijelo.

No jednoga se, majko, strašno bojim. Baš ludu imam slutnju. Tako mi se čini, da onda upravo, kad ću svršiti i početi službu, da ću tada već i krv bacati.«

II. Poslije ispita.

»Danas sam svršio.

Manje je važno, što sam svoj zadnji ispit položio sa najboljom ocjenom i što su mi svi čestitali, pa i sami profesori. Svi me uvjeravaju, da bolje nije nitko do sada odgovarao i da sam same profesore zatjerao u škripac.

No to je zbilja sporedno. Glavno je, da sam ja svršio i da sam gotov sa svima ispitima.

Ipak je dobro, draga majčice, da sam išao u škole.

Danas sam tako radostan. Život je tako lijep i ja mu se neizmjereno veselim. On nam ipak pruža toliko toga ugodnoga. Istina, majčice, on od nas i mnogo traži no ja mu i s radošću dajem sav svoj rad i cijeloga sebe.

Danas bih sve poljubio od dragosti. Svemu bih htio dati svu toplinu, koju nosim u svojim grudima. Svu prirodu i čitav svijet bih zagrlio od dragosti i miline, koju ćutim i imam u sebi.

Oh, draga majčice, da znaš, koliko se radujem radu. Zamisli! Sada ću i ja imati stalno namještenje i privredivat ću. Doskora ću i ja imati svoj vlastiti dom. Moći ću saviti svoje gnijezdo i oženiti se.

Pomisli, majčice, imati ću i svoje dijete. Imati ću sina.

Oh, kako je divno uzgojiti novi život. Paziti ću svoje dijete i učiti ga onome, što je najvažnije. Učiti ću ga živjeti. Starat ću se oko njega, da ga minu sve one gorčine, koje su mene u životu pratile.

Pokazat ću mu, majko, da ipak život nije tako turoban.«

III. Na putu u život.

»Dolazi opet jedna duga, kišovita jesen, a ja ne znam, majko, hoće li moje cipele ustrajati, jer već sada pomalo propuštaju vlagu.

Zašto sam ja polazio škole?

Je li, majčice, priroda je ove jeseni bila naročito darežljiva? Je li, da je upravo raskošno obdarila sve živo svojim bogatim plodinama? I za svaku pticu i za svaku životinju bit će dovoljno hrane.

A zašto to, majko, samo ljudi jedni drugima krate?

Oprosti, majčice, zaboravio sam ti namenu, da još nisam dobio namještenje. No bit će, dobio sam tako mnogo i tako lijepa obećanja.

No iznad svega toga, iznad svih tih briga, muči me i proganja jedna sama misao. Misao strašnija od same stvarnosti: ja sam jučer po prvi puta počeo krv pljuvati.

Misao luda, majko. Misao, da ću poludjeti.«

M. Bosnjak

SVEUČILIŠNE VIJESTI

VELIKI I POVJESNI DANI HRVATSKOG SVEUČILIŠTA I VISOKIH ŠKOLA.

Udareni su temelji posvemašnjoj naučnoj i osobnoj reformi. Predstavnici hrvatskog sveučilišta i visokih škola kod obnovitelja hrvatske države. Imenovano je povjerenstvo za hrvatsko sveučilište i visoke škole. Značajan programatski govor dočelnika, dra Mile Budaka, ministra bogoštovlja i nastave, koji je dne 15. V. 1941. uveo povjerenstvo u dužnost.

Dne 20. IV. 1941. g. Poglavnik dr. Ante Pavelić primio je predstavnike hrvatske nauke u svečanu audijenciju, i to rektora Hrvatskog sveučilišta dra Stjepana Ivšića, rektora Ekonomsko-komercijalne škole dra Eugena Sladovića, rektora Visoke pedagoške škole dra Stjepana Ratkovića, dekane sviju fakulteta Hrvatskog sveučilišta i to: dra Babića, dekana veterinarskog fakulteta, dra Stefanovića, dekana pravnog fakulteta, dra Bakšića, dekana bogoslovske škole, dra Pevaleka, dekana poljoprivredno-šumarskog fakulteta, dra Fanceva, dekana filozofskog fakulteta, dra Botterija, prodekana medicinskog fakulteta, dra Bošnjakovića, dekana tehničkog fakulteta, Ing. Reitera, dekana Ekonomsko-komercijalne visoke škole i profesora Filipa Lukasa, bivšeg rektora Ekonomsko-komercijalne visoke škole.

U ime Hrvatskog sveučilišta, Ekonomsko-komercijalne škole te Više pedagoške škole pozdravio je poglavnik rektor Hrvatskog sveučilišta g. dr. Stjepan Ivšić ovim riječima:

»Dragi Poglavniče! Neobično sam sretan, da u ovim historijskim danima, kao rektor Hrvatskog sveučilišta i u ime ekonomsko-komercijalne visoke škole i više pedagoške škole mogu izraziti Vam našu potpunu odanost i čestitanje na ovom velikom povjesnom djelu.

Želimo Vam istaknuti, gospodine Poglavniče, da djelo, koje ste Vi već stvorili, hoćemo da pomognemo izgrađivati«.

Poglavnik dr. Ante Pavelić odgovorio je, da je sretan što može pozdraviti predstavnike uma hrvatskog naroda. Sretan je što je tu čas, kad je hrvatski narod dobio ono, što je 1102. godine izgubio: hrvatsku državnost. Potpuna nezavisnost danas je realnost, koja je zajamčena od dviju najjačih sila svijeta, od Njemačkog Reicha i Italije. Ali ne samo, što je Hrvatska nezavisna, nego će biti i velika. Dalje je Poglavnik istaknuo, da će u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, koja će biti upravljana po ustaškim načelima vladati red, poredak i poštenje. Ali, ističe Poglavnik, Vaša je velika dužnost, da preko hrvatskog

sveučilišta, hrvatski narod, koji je Bogom nadaren povedete u red prvih kulturnih naroda.

Sretan je što može izjaviti, da je hrvatsko sveučilište u teškim prošlim vremenima ispunilo svoju dužnost. U oslobođenoj domovini ono će postati pravim hramom znanosti i nacionalnih ideala. Hrvatskom sveučilištu će Poglavnik osigurati potpunu autonomiju i sva potrebna sredstva, da se može podignuti do najvećeg razvitka.

Prije nego se oprostio od predstavnika najviših naučnih zavoda Države Hrvatske Poglavnik dr. Ante Pavelić izjavio je, da je on osobno uvijek spreman pomoći Hrvatsko sveučilište i da će biti u najužem dodiru s gospodom profesorima, jer — naglasio je poglavnik, — nijesam došao vladati, nego raditi.

Rektor dr. Stjepan Ivšić zahvalio je Poglavniku na zaštiti i pomoći, koju je obećao Hrvatskom sveučilištu, Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi i Višoj pedagoškoj školi.

Ista delegacija posjetila je i g. dočelnika dra Milu Budaka, ministra bogoštovlja i nastave, koji je odredio, da svi rektori i dekani ostaju na položajima dužnosti tako dugo, dok se ne odredi drukčije. Jedino je izmijenjen dekan medicinskoga fakulteta g. prof. dr. Štampar i postavljen g. prof. dr. Miloslavić. Ujedno je g. ministar odredio, da se svi rektori i dekani stavljaju na dispoziciju, ali ostaju i dalje službeni predstavnici sveučilišta, a to isto vrijedi i za fakultetska vijeća. Time je potpuno i dovoljno osigurana autonomija sveučilišta i visokih škola. Da bi se pak mogla dobiti prava slika dosadašnjeg rada sveučilišta i visokih škola, te ujedno udariti temelji novom životu i posvemašnjoj naučnoj i osobnoj reformi sveučilišta i visokih škola g. ministar je postavio posebno povjerenstvo, kojemu je dužnost, da što skorije predloži sve nacрте i prijedloge reforma naučnog, nastavnog i osobnog značaja, da izradi i predloži nove zakone i odredbe za Hrvatsko sveučilište i ostale visoke škole, te da uspostavi što uže i svestraniju suradnju s ostalim evropskim sveučilištima (naročito njemačkim i talijanskim). Za članove tog po-

vjerenstva g. ministar je postavio slijedeće hrvatske sveučilišne profesore:

S filozofskog fakulteta dra Stanka Hondla, s pravnog fakulteta dra Antuna Dabinića, s bogoslovske dra Stjepana Zimmermanna, s medicinskog dra Eduarda Miloslavića, s veterinarskog dra Ljudevita Juraka, s tehničkog ing. Stjepana Horvata i s poljoprivredno-šumarskog dra Mihovila Gračanića. Istodobno imenovani su kao članovi tog povjerenstva za Ekonomsko-komercijalnu visoku školu dr. Eugen Sladović, za Akademiju za glazbu i kazališnu umjetnost prof. Zlatko Grgošević, za Višu pedagošku školu dr. Blaž Jurišić i za Akademiju likovnih umjetnosti prof. Zlatko Šuletić.

S tim u vezi održana je u četvrtak 15. svibnja o. g. u 11 sati prije podne svečana sjednica članova povjerenstva u auli Hrvatskog sveučilišta, kojoj je osobno predsjedao ministar bogoštovlja i nastave g. dr. Mile Budak.

U ukrašenoj auli pozdravio je g. ministra Rector Magnificus g. prof. Stjepan Ivšić, koji je u svom govoru između ostalog rekao slijedeće:

»Gospodine Duglavniče i Ministre!

Ja sam još prošli mjesec imao čast da Vam se poklonim i da Vas pozdravim u ime hrvatskog Sveučilišta, u ime Visoke Ekonomsko-komercijalne škole i u ime Više pedagoške škole. Danas mi je čast, da Vas ovdje kao rektor hrvatskog sveučilišta, i kao domaćin, pozdravim i da se ovdje ugodno sjetimo da ste Vi ovdje pred dvadeset godina primili najvišu čast što sveučilište može dati, da ste tada obećali u svojim sponsiama, da ćete se uvijek sjećati ovoga sveučilišta i da ćete res ac rationes, quoad poteritis, adjuturus, ovog sveučilišta pomagati koliko god budete mogli.

Ja gospodine Ministre želim da i u ovom svom nastojanju oko našeg sveučilišta oko njegovih novih zakona sa ovim svojim povjerenstvom imate potpun uspjeh na sreću naše Nezavisne Države Hrvatske!

Duglavnik dr. Mile Budak odgovarajući na riječi rektora prof. Ivšića izjavio je, da povjerenstvo radi svoj posao mimo službenih predstavnika visokih škola, te je tom prilikom dao vrlo značajnu izjavu o autonomiji sveučilišta, koja po prilici sadrži ove misli:

»Vama je sigurno kao višeoškolskim predstavnicima ovdje, kad ste čuli imenovanje ovog povjerenstva, bilo prvo pitanje nije li to povreda sveučilišne autonomije. Doživio sam i to, da me se pitalo: na temelju kojeg paragrafa sam to odredio? Ja sam odgovorio, da za sve što sam naredio odgovaram svojom

glavom Poglavniku, a vi meni. Tako je i ovdje. Nemojte ispitivati jesmo li bili nadležni ili nismo. Ja zato odgovaram Poglavniku, a vi to gospodu u radu morate provesti. U ostalom, ovo povjerenstvo niti nije u suprotnosti s autonomijom, i to zato:

1. jer autonomija ili samouprava ne isključuje svaku opravdanu akciju državne vlasti;

2. sadašnji su akademski funkcioneri zakonski stavljeni na dispoziciju;

3. povjerenstvo će surađivati i sa službenim funkcionerima sveučilišta i visokih škola.

Autonomija obuhvata onaj djelokrug koji ima sveučilište s obzirom na svoju zadaću. A ta zadaća nije samo promicanje nauke, nego i nacionalno-moralni uzgoj omladine. Prema tome: narodno državna vlast imade pravo i dužnost učiniti sve ono, što nalazi potrebnim za ostvarenje spomenute zadaće.

U pitanju autonomije ne treba zaboraviti na poslovice: »Ako dvojica čine isto, nije isto« (Si duo faciunt idem, non est idem). Drugo je, ako narodu neprijateljska vlast zahvata u poslovanje sveučilišta, a drugo, kad mi to činimo — sada, kad počimamo izgrađivati vlastitu državu. Profesori u funkciji rektora i dekana stavljeni su na dispoziciju: oni su (kako se prije reklo) vršioći dužnosti, dakle privremeni funkcionari. Prema tome su sve škole sada in statu nascendi, t. j. rađaju se zajedno sa novom državom — i dosljedno tome: organi su neposredno podvrgnuti državnoj vlasti. Ovo je Povjerenstvo stručni organ Ministarstva, preko kojega država hoće da postavlja nove temelje svoga prosvjetnog izgrađivanja. Da bude što većma uvažena autonomija, određujem, da se Povjerenstvo u izvršivanju povjerene mu zadaće stavi u dodir sa fakultetima odnosno školama, i da po njihovim instrukcijama meni podnese svoje elaborate. Stoga će rektorati dobiti za koji dan odredbu, da se najspremnije odazovu Povjerenstvu u njegovu poslu, i da eventualno potrebni sazivi fakultetskih sjednica uslijede najhitnije.

Time je pitanje autonomije načelno skinuto sa dnevnog reda svake rasprave.

O smjernicama sveučilišnog rada, rekao je ministar slijedeće:

»Osnovna smjernica, koju od strane države dajem Sveučilištu i Visokim školama, sadržana je u njihovoj zadaći. To će Povjerenstvo imati pred očima. Poblize smjernice za organizaciju posla proizlaze iz posebne funkcije, koju sam Povjerenstvu namijenio.

Pri izrađivanju zakonskog nacrtu možda će Povjerenstvo najprije uzeti u pretres pi-

tanje izgradnje (konstrukcije) sveučilišta: da li će svi dosadašnji fakulteti ostati i dalje u njegovu sastavu, ili će se odijeliti kao zasebne škole. Povjerenstvo će o tome najkraćim postupkom mene izvjestiti, da se otuda može pristupiti izradbi zakona.

U sklopu osobnih pitanja bit će možda najprije na dnevnom redu izvjestiti me o tome, koja lica obavljaju osim nastavničke službe još koju drugu, i koja im je glavna odnosno sporedna. Koliko se radi o honoriranim službama nastavnčkog zvanja, nadležni će organi iznijeti svoje prijedloge.

Molim Vas, gospodo, da uvažite, da smo mi država u izgrađivanju, da smo dvadeset godina razgrađivani i trovani, pa da sada imamo ne samo pravo nego i dužnost, da nastupimo ustaški. Nikakvi nas paragrafi ne smiju smetati u našem poletu, pa Vam, gospodo suradnici, kao prvu zadaću postavljam ovo: izvolite mi u najkraće mogućem vremenu staviti prijedlog, kojim se ukida sva prašuma beogradskih zakona tako, da se vratimo na naš stari sveučilišni zakon, koji je vrijedio 29. listopada 1918. Kako su poslije toga nastali ne samo novi fakulteti, nego i nove druge visoke škole, potrebno je voditi o tom računa. Kad napravimo tu moralnu čistinu, počet ćemo izgrađivati ono, što nama danas odgovara. Prije svega ćemo pogledati, s kim imamo posla, kakove nastavnike imademo. Da to vidimo, molim gospodina predsjednika, da izvoli još danas upraviti ovaj dopis Rektoratu sveučilišta:

»Izvolite sa najvećim pospješanjem saopćiti Povjerenstvu:

1. mišljenja i prijedloge pojedinih fakulteta o provedbi zadataka, koji su Povjerenstvu određeni, osobito s obzirom na opći ustroj sveučilišta i glavne zakonske izmjene, zatim glede fakultetskih potreba i svega, što bi Povjerenstvo imalo uzeti u razmatranje;

2. izvještaje svih profesora, docenata i asistenata, koje će oni pojedinačno podnesti, i to:

a) godinu i mjesto rođenja, ispunjene godine u državnoj službi i napose na sveučilištu,

b) popis naučnih radova,

c) popis pismenih radova, koji služe školskoj upotrebi slušača,

d) izvještaj redovnih profesora o tome, šta su učinili u svrhu stručnog spremanja i osiguranja za svoga nasljednika, odnosno tko po njihovom mišljenju i uz koje uvjete dolazi kao takav u obzir,

e) za koga je na državnim izborima glasovao,

3. Dostaviti eventualne zasebne podneske pojedinih nastavnika o bilo čemu, što može u obzir doći u pitanjima sveučilišta ili koje visoke škole.

Nakon toga je ministar dr. Budak imenovao sveučilišnog profesora dra Stjepana Zimmermanna predsjednikom povjerenstva za Hrvatsko sveučilište. Predsjednik Povjerenstva davat će direktive gledom na organizaciju i tehničku stranu posla.

Nakon toga se g. ministar udaljio i ostavio povjerenstvu da nastavi radom. Ministar je posjetio rektora sveučilišta dr. Stjepana Ivšića u njegovom salonu, te zatim napustio, svečano ispraćen, zgradu Hrvatskog sveučilišta.

Povjerenstvo za Hrvatsko sveučilište nastavilo je radom.

NOVI DEKAN MEDICINSKOG FAKULTETA. Budući, da je dosadašnji dekan medicinskog fakulteta hrv. sveučilišta dr. Andrija Štampar u nemogućnosti da vrši svoje dekanске dužnosti, ministar za nastavu i bogoštolje dr. Mile Budak imenovao je Povjerenikom za vršenje svih dužnosti dekana Medicinskog fakulteta prof. dra Eduarda Miloslavića.

Vijest o imenovanju dra Ede Miloslavića, poznatog našeg rodoljuba i izvanrednog naučnog radnika, primljena je u liječničkim krugovima s velikim zadovoljstvom. Stručni i naučni rad prof. Miloslavića koji je on razvio u zadnjih šest godina iza svoga 13-godišnjeg boravka u svojstvu sveučilišnog profesora u Sjedinjenim Državama Amerike, svakome je dobro poznat.

Dr. Edo Miloslavić nije mogao ranije svoje velike sposobnosti staviti u službu svoje hrvatske domovine, jer je Beograd spriječio da poslije sloma Austrije dođe u svoju domovinu. A kad mu je napokon, pred nekoliko godina uspjelo doći na mjesto, koje mu pripada sprečavali su mu režimi mogućnosti razvijanja onakvog rada kakav je on mogao pružiti, osobito u pogledu organizacije naučnog rada na Hrvatskom sveučilištu. Svojom golemom ustrajnošću, nepopustljivošću i velikom energijom, te podnašajući sve moguće šikanacije i progonstva, ipak je uspio ostvariti lijepe rezultate.

Kada se prof. dr. E. Miloslavić vratio iz Amerike u domovinu i bio imenovan za predstojnika instituta za sudska medicinu i kriminalistiku na medicinskom fakultetu u Zagrebu, brzo se uvidjelo, kako je hrvatsko Sveučilište dobilo u svoj krug izvanrednog naučenjaka. Veliki uspjesi, što ih je postigao

prof. dr. Miloslavić u svom institutu u zamršenim kriminalnim slučajevima, ispitujući ih najmodernijim znanstvenim metodama, te na polju patologije i patološke fiziologije, pribavili su mu veliku popularnost ne samo u našim znanstvenim krugovima, nego i u stranim, tako te je počašćen priznanjima mnogih stranih visokih naučnih ustanova. I kao nastavnik, on je upravo obožavan od svojih slušača. Njegova predavanja vanredno su zanimljiva, te ih slušači upravo napeto slušaju, jer on pretežno iznosi doživljaje, slučajeve i činjenice iz svog bogatog mnogogodišnjeg rada i iskustva na spomenutom području medicine, kojim se znanstveno bavi. Prema svojim slušačima on je neposredan, srdačan, iskren, upravo kao dobar otac. Za to ne žali vremena, da omladini uz stručno znanje dade i poduke za budući samostalan život. Posebno nastoji podučiti omladinu o potrebama hrvatskog naroda, te o njenim dužnostima prema svom narodu. On želi, da od svojih učenika učini ne samo dobre liječnike, već i čvrste karakterne ljude, koji ne će nikada ustuknuti pred borbom za istinu i pravdu. Usađuje u mlade duše svojih slušača visoka etička načela za napredak obnovljene domovine.

Na položaju povjerenika za vršenje svih dužnosti dekana Medicinskog fakulteta, čekaju prof. dra Miloslavića velike dužnosti. ali poznajući njegovo veliko rodoljublje i čvrstu energiju, sigurni smo, da će on učiniti sve ono, što je na korist i napredak našeg dobrog hrvatskog naroda i naše Države Hrvatske. Među ostalim će izraditi i novi prijedlog o uredbi Medicinskog fakulteta, što će je propisati Ministarstvo bogoštovlja i nastave, ali tako da će ona služiti interesima hrvatskoga naroda. Nadalje će se revidirati čitav građevni nacrt Medicinskog fakulteta. Prof. dr. Miloslavić kao naučenjak svjetskih pogleda i bogatog stručnog iskustva dat će našem Medicinskom fakultetu novi pravac rada i odgoja medicinske mladeži.

Upitan za smjernice svoga rada on je iznio ove važne misli:

Sveučilišta su žarišta za gajenje i unapređivanje svih grana znanosti. Iz postignutih uspješnih rezultata neumornih naučnih istraživanja ocjenjuje se znanstvena razina, vrijednost i ugled sveučilišta. Stvaralački um njegovih istaknutih članova čini ga priznatim posvuda u naučnom svijetu. U saradnji i u naučnom natjecanju sa svjetskim središtima visoke znanosti diže svoj ugled u stranim zemljama. Samo takovo sveučilište je na čast i diku svog naroda i svoje domovine!

Naučni problemi, koje sveučilište obrađuje, sami se po sebi postavljaju; oni niču i izvire iz svih životnih zahtjeva naroda i očituju se u njegovoj svakodnevnoj borbi za opstanak, a lako i brzo su zapaženi i shvaćeni od onih naučnih radnika i nastavnika, koji žive sa narodom i za narod, a ne mimo njega ili iznad njega.

Sveučilište je za narod, a ne za profesore!

Čitavi sveučilišni rad mora biti usmjeren prema potrebama našeg naroda, koji tu visoku prosvjetnu ustanovu izdržava i čiji rad sa zadovoljstvom slijedi i promatra, jer njoj povjerava odgoj svog naraštaja. Oduševljenje naroda prema profesorima svog sveučilišta je najveća nagrada profesorima.

Sveučilište je i najveća didaktična ustanova u državi, jer izobrazava stručni podmladak za sve potrebe svog naroda, te doprinosi napredku i blagostanju cijele narodne zajednice.

Vjerski, moralni i stručni odgoj svoje djece traže i očekivaju roditelji od svakog odgojitelja. Oni prepuštaju sveučilištu svoje sinove i kćerke, koji često daleko od svoje obiteljske kuće žive, puni povjerenja i uvjereni da će sveučilišni nastavnici njihovu djecu ne samo stručno izobraziti za tešku životnu borbu koja ih čeka, nego da će im velikodušno pružiti i sve druge upute i smjernice za potpuni uspjeh u svakodnevnom životu, te da će im i u moralnom pogledu biti živim primjerom ispravnog ponašanja i vladanja.

Medicinski fakultet je važni dio sveučilišta. Čitavi rad tog fakulteta je usmjeren u očuvanju zdravlja naroda. Samo zdrava osoba može iscrpno raditi i uspješno stvarati. Sreća i zadovoljstvo naroda ovisi o tjelesnom i duševnom zdravlju svih svojih.

Uzvišeno je zvanje liječnika. Njegova odgovornost prema sebi, društvu i Bogu je neizmjerena. Veoma često u njegovim rukama leži život ili smrt onog, koji njegovu stručnu pomoć traži i njemu svoje tijelo neograničeno povjerava. Temeljito znanje, veliko iskustvo, osjećajno srce i savjesni rad su neophodni uvjeti za svakog liječnika. Onaj, koji odabire liječničko zvanje samo i isključivo iz koristoljublja ne može nikada da postane dobar i uspješan liječnik. Onaj liječnik pako, koji u bolesnicima vidi i traži izvor iz kojeg crpi materijalna sredstva u svrhu da se obogati i da raskošno živi je bezdvojbeno defektnog karaktera.

Profesor medicinskog, kao i svakog drugog fakulteta mora svojim nastupom i postupkom, svojim temeljitim stručnim znanjem, svojim moralnim životom, da bude uzor

rom svojim studentima i samo takav čovjek može da odgaja liječnički podmladak.

U stručnom pogledu, želim naročito istaći, da samo onaj koji neprekidno znanstveno radi i stvara može objektivno i sa kritičnim razumijevanjem tumačiti i prikazivati naučne probleme svog stručnog predmeta.

Medicinski fakultet zagrebačkog sveučilišta je jedina medicinska ustanova za odgoj liječnika i za naučno unapređivanje liječništva u našoj Državi Hrvatskoj. Profesori sveučilišta moraju biti priznati znanstveni radnici, ne na Šalati, nego u svim kulturnim središtima stranih zemalja, u kojima se znanost gaji i unapređuje.

Učitelj na bilo kojoj našoj prosvjetnoj ustanovi može biti samo onaj, koji duboko poznaje dušu našeg naroda, koji je srastao s grudom svoje zemlje Hrvatske, koji je patio i trpio sa svojim i branio prava svoje djevodine. Samo takav, a nikada tuđinac ne može odgajati našu hrvatsku mladež, jer on ne osjeća s našim narodom. Strana mu se krv prije ili poslije očituje, te postaje izdajicom i neprijateljem naroda. Ovi biološki zakoni prirode su nam se uvijek osvećivali, jer nismo znali njih shvatiti i tome posvetiti punu pažnju. Nama nametnuti strani elementi kroz 20 godina radili su samo za vlastite interese i za vlastitu korist. Takvi elementi skoro 20 godina sjede na stolicama Medicinskog fakulteta pozvani i zaštićeni od neprijateljskih režima. Oni kroz čitavo to vrijeme nisu namjerice htjeli dati mogućnosti naučnoga rada našem inače sposobnom naučnom podmlatku kako ne bi mogao nitko da ih naslijedi na njihovim klinikama, zavodima i katedrama.

Na sveučilištu će već u početku biti izvršene neke promjene. Autonomija sveučilišta na svaki način biti će poštivana i to tako da će ona služiti interesima hrvatskoga naroda. Sve do najnovijega vremena protuhrvatski elementi, koji su imali utjecaja na rad našega sveučilišta tumačili su autonomiju na svoj poseban način. Kad se radilo o našoj dičnoj akademičkoj mladeži, tada je ta autonomija okrnjivana na sve moguće načine. Međutim, kad se radilo o tome, da se zaštite protuhrvatski elementi, koji su zasjeli na pojedininim fakultetima, tada se vodilo računa o toj autonomiji, da opet bude prekršena kad je trebalo brzim postupkom imenovati kakvog režimskog šticićenika ili kojega od go-spode, koja se sada nalaze u zatvoru.

Zagrebačko sveučilište je hrvatsko državno sveučilište, a radit će hrvatskim profesorima za hrvatski narod!

PREDSTAVNICI HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI KOD POGlavNIKA G. DRA ANTE PAVELIĆA I KOD DOGLAVNIKA, MINISTRA G. DRA MILE BUDAKA. — Dne 22. IV. posjetili su g. Poglavnika dra Antu Pavelića i Doglavnika dra Milu Budaka predstavnici Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti, koje je predveo predsjednik dr. Albert Bazala. Poglavnik je s velikim zanimanjem saslušao predstavku predsjednika akademije g. prof. dra Bazale, zainteresirao se za sva akademijina pitanja i obećao svoju punu pomoć ovoj velikoj hrvatskoj ustanovi. Iza toga se Poglavnik zadržao u duljem razgovoru s predstavnicima akademije.

Predstavnici su zatim posjetili ministra bogoštovlja i nastave, koga je predsjednik akademije prof. dr. Bazala pozdravio ovim riječima:

»Gospodine Doglavniče i Ministru!

Iz skupne sjednice Hrvatske Akademije uputio sam Vam, kao predstavniku Vlade Nezavisne Države Hrvatske, Ministru za bogoštovlje i nastavu, pozdrav, a sada dolazim osobno s članovima uprave s podpredsjednikom drom T. Matićem i tajnicima drom D. Boranićem i drom Fr. Fancevom, da Vam se poklonimo i da Vam preporučimo ovu našu najvišu kulturnu ustanovu. Tom prilikom molim Vas, da mi dopustite, da istaknem, što su moji predšasnici na predsjedničkom položaju svagda spominjali, a ja nisam propustio naglasiti, kako je Akademija u stvari, čitavim svojim radom bila hrvatska. To svjedoče sva njezina izdanja bogatim sadržajem, koji se odnosi na hrvatsku historiju, političku i kulturnu, hrvatski jezik i knjiženost, hrvatsku zemlju i njezino prirodno blago. Takvom smo je mi uvijek gledali, takvom smo je uvijek htjeli. I danas, u ovom velikom času hrvatske historije, kad pod hrvatskim imenom nastavljamo svoj rad, želimo da u punoj mjeri poslužimo napretku hrvatske znanosti i umjetnosti na korist i na čast našeg naroda. U tom nastojanju molimo Vašu naklonost i pomoć.«

Doglavnik se zahvalio na pozdravu i obećao je Hrvatskoj akademiji svu pomoć, koju može pružiti kao ministar za bogoštovlje i nastavu.

OSNIVA SE HRVATSKI DRŽAVNI URED ZA JEZIK. — Službeni list Države Hrvatske »Narodne Novine« objavio je 29. IV. zakon-sku odredbu o osnivanju hrvatskog državnog ureda za jezik, koja je propisana pod br. XXXIV-46-Z. p. — 1941., dne 28. travnja god. 1941., a glasi ovako:

§ 1. U okviru ministarstva bogoštovlja i nastave osniva se Hrvatski državni ured za jezik.

§ 2. Hrvatski državni ured za jezik rješava sva jezična pitanja na području Nezavisne Države Hrvatske.

§ 3. Hrvatski državni ured za jezik radi će u vezi s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti u Zagrebu i s Hrvatskim sveučilištem u Zagrebu.

§ 4. Ovlašćuje se ministar bogoštovlja i nastave da naredbom provede ovu zakonsku odredbu.

§ 5. Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim Novinama.

Ravnateljem ureda postavljen je prof. dr. Blaž Jurišić.

Na rad u Hrvatski državni ured za jezik pozvani su slijedeći nastavnici: dr. Kruno Krstić iz Zagreba, dr. Josip Hamm iz Zagreba, dr. Adolf Klaić iz Zagreba, dr. Jakov Kostović iz Zagreba, Ljudevit Jonke iz Zagreba, Josip Mišić iz Zagreba, Stjepan Kuraja iz Zagreba, Vinko Nikolić iz Zagreba, Mirko Šoštarić iz Gospića, Vjera Cimerman iz Zagreba, Zlatko Muhvić iz Nove Gradiške. Milena Bačić iz Krka, Elza Šohaj iz Gospića, Anka Blažević iz Sušaka, Mate Burmaz iz Zagreba, Vjekoslav Kaleb iz Zagreba, Milan Ratković iz Osijeka, Marko Orešković iz Zagreba.

Ovo se ne smije shvatiti nikakvim pre-mještenjem ni dodijeljenjem.

O načinu i vremenu rada dobit će pozvani upute u uredu.

UKIDANJE ZAKLADE TISKARE NARODNIH NOVINA. — Službeni list Države Hrvatske »Narodne Novine« objavio je 29. IV. o. g. zakonsku odredbu o ukidanju Zaklade tiskare Narodnih Novina i Nakladnog zavoda u Zagrebu, koja je pod br. XXXVI 51-z. p. 1941. potpisana 28. IV. o. g., a određuje da se Zaklada tiskare Narodnih Novina u Zagrebu proglašuje imovinom Nezavisne Države Hrvatske, koja će se voditi pod imenom Hrvatska Državna Tiskara. Ova će se voditi kao samostalno poduzeće podložno ministarstvu bogoštovlja i nastave. Ujedno se ukida naredba o osnivanju Nakladnog zavoda K. B. broj 83083 od 1940., a Nakladni zavod uključuje se u poduzeće Hrvatske Državne Tiskare.

OŠTRA IZJAVA PROTIV MEDICINSKOGA FAKULTETA, KOJI JE ONEMOGUČAVAO RAD HRVATSKOM NAUČNOM PODMLATKU. — U svojoj izjavi, danoj za »Hrvatski narod« dne 25. IV. 1941. rekao je

dekan g. prof. dr. E. Miloslavić, među ostalim i ovo:

»Nama nametnuti strani elementi kroz 20 godina radili su samo za vlastite interese i za vlastitu korist. Takovi elementi skoro 20 godina sjede na stolicama Medicinskog Fakulteta, pozvani i zaštićeni od stranih neprijateljskih režima. Oni kroz čitavo to vrijeme nisu namjerice htjeli dati mogućnosti naučnoga rada našem inače spremnom naučnom podmlatku, kako ne bi mogao nitko da ih naslijedi na njihovim klinikama, zavodima i katedrama«.

Ovu oštru izjavu mogao je, dakako, dati samo dobar poznavalac prilika na medicinskom fakultetu, a uz to čovjek iskren, otvoren i pravedan, koji je i sam od toga istoga fakulteta doživio nepravde i neprilike. Ovaj medicinski fakultet nije ni jednom prilikom htio da prof. Miloslavića bira za svoga dekana!

Prema svojedobno od samih vladajućih masona zabranjenoj knjizi Glojznarićevoj smatra se, da su na medicinskom fakultetu masoni: Štampar, Durst, Vidaković, Perović, Dragišić, Popović, Bubanović, Budisavljević, Zanella, a bit će ih i više, za koje se ne zna pouzdano. Na skupštinama liječnike komore u Zagrebu spominjala su se još neka imena. Prof. Smetanka pravodobno je otputovao u inozemstvo. Svakako je bilo pogubno sistematsko uklanjanje sa medicinskoga fakulteta svih naprednih, a masonima opasnih i nepoćudnih mladih sila, stručnog podmlatka i naučnih radnika, a favoriziranje njihovih istomišljenika i satelita, dapače i mediokritetskih kvaliteta ili bar takovih, koji ne mogu koristiti hrvatskoj medicinskoj nauci i nastavi.

Ni više sveučilišne vlasti, upozorene za vremena na poguban rad masonskih perjanica, demokrata i pravoslavaca na medicinskom fakultetu u Zagrebu, a nehoteći su prostaviti se tome radu, već — što više, ne rijetko zaštićujući ga, ne izmiču danas pravednom prigovoru, da nisu postupale kako treba u pitanju podmlatka na medicinskom fakultetu hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu.

Zato je posve ispravno, da je g. ministar bogoštovlja i nastave zatražio od svih profesora, docenata i asistenata popis naučnih radova, zatim popis pismenih radova, koji služe školskoj upotrebi slušača i napokon izvještaj redovitih profesora o tome, šta su učinili u svrhu stručnog spremanja i osiguranja za svoga nasljednika. Javnost je znatiželjna, što će gospoda odgovoriti, naročito oni, čije su naučne i pedagoške sposobnosti sumnjive

i osporene («Habent sua fata libelli», Bibliografija književnih radova kao podloga kritici naučnog rada; Alma Mater Croatica IV., 1., 21—27. i 2., 69—71., 1940); koji su postali profesori i ako su njihove naučne kvalifikacije smatrane kao nedovoljne za postizavanje redovne profesure na medicinskom fakultetu; koji ni kasnije nisu mogli rehabilitirati svoju slabu naučnu reputaciju, pa im je i javno sa strane naučnih radnika osporena naučna kvalifikacija; koji kao sveučilišni profesori napisahu doduše nekoliko radova, čija je vrijednost mala ili uopće osporena, ali ne mogu da ukažu na veće naučne uspjehe, jer od njihovog stvarnog bibliografskog materijala nema nego li tek nekoliko kazuističkih i statističkih prikaza, koje može pomoću kliničkog materijala i starih protokola napisati svaki početnik; koji ni nakon 20 godina profesorovanja nisu napisali ni udžbenika ili priručnika, pa ni manjih djela za studente i nastavu, ali su zato izgrizli i sa fakulteta najurili baš one mlađe naučne radnike i asistente, koji su i usprkos profesorskog terora radili i davali naučne radove i udžbenike; koji su, onemogućujući istodobno napredak naučnom podmlatku, osigurali svoje miljenike za svoje nasljednike, te su ih ovi već i smatrali svojim predšasnicima, a sebe njihovim nasljednicima (kako su to i šaljivi listovi donosili — Koprive XXXIII., 47, dne 24. I. 1936; vidi Alma mater croatica IV., 8/9. 324., 1941.), i ako je taj način popunjavanja katedra bio već toliko neukusan i zazoran, a i rijetkim, uglednim članovima fakulteta neugodan, da je jedan od njih, došavši iz stranog svijeta i vidjevši šta se radi na medicinskom fakultetu u Zagrebu uskliknuo: »Za Boga, ovdje se katedre rezerviraju za svoje miljenike, kao što se stolci u krčmi rezerviraju za društvo, koje će stići na pijanku!«

Zaista, na medicinskom fakultetu treba očekivati temeljite promjene!

ZAKONSKA ODREDBA O AKTIVNOJ NASTAVNIČKOJ SLUŽBI PROFESORA SVEUČILIŠTA I VISOKIH ŠKOLA. — Dne 14. V. o. g. propisana je zakonska odredba o aktivnoj nastavničkoj službi profesora sveučilišta i visokih škola s položajem sveučilišnog fakulteta, koja sadrži ove odredbe:

§ 1. S obzirom na potrebu Nezavisne Države Hrvatske stavljaju se do daljnijega izvan snage zakonske odredbe prema kojima aktivna nastavnička služba redovitih i izvanrednih profesora sveučilišta i visokih škola s položajem sveučilišnog fakulteta traje do zaključno 70. godine života.

Aktivna nastavnička služba redovitih i izvanrednih profesora sveučilišta i visokih škola s položajem sveučilišnog fakulteta može se na prijedlog nadležnih sveučilišnih oblasti produžiti i preko 70 godina života, ako to iziskuje potreba nastavničke službe, a odnosni redoviti ili izvanredni profesor na to produženje izričito pristaje.

§ 2. Redoviti i izvanredni profesori sveučilišta i visokih škola s položajem sveučilišnog fakulteta, kojima je s njihovim pristankom produžena aktivna nastavnička služba preko 70 godina njihova života, mogu u svako vrijeme zatražiti umirovljenje, a napose, ako to iziskuje njihovo zdravstveno stanje.

§ 3. Prijedloge iz § 1. ove zakonske odredbe odobrava ministarstvo bogoštovlja i nastave.

ZABRANJENO JE OTUĐIVANJE I IZVAŽANJE STARINSKIH UMJETNIČKIH, KULTURNO-PROSVJETNIH I PRIRODNIH SPOMENIKA. — Dne 13. svibnja o. g. objavljena je zakonska odredba broj LXXXVIII-135 Z. p. - 1941. od 12. svibnja 1941. o zabrani otuđivanja i izvažanja starinskih umjetničkih, kulturno-povjesnih i prirodnih spomenika na području Nezavisne Države Hrvatske, koja sadrži ove odredbe:

§ 1. — Na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske najstrože je zabranjeno bez znanja i odobrenja ministarstva bogoštovlja i nastave svako otuđivanje, a napose izvažanje izvan granice Nezavisne Države Hrvatske bilo kojeg starinskog umjetničkog, kulturno-prosvjetnog i prirodnog spomenika.

§ 2. — Sve državne, samoupravne i vjerske ustanove dužne su svoje starinske umjetničke, kulturno-povjesne i prirodne spomenike brižljivo čuvati odnosno pohranjivati ih na sigurna mjesta. To isto vrijedi i za privatne osobe, koje posjeduju bilo kakve starinske umjetničke, kulturno-povjesne i prirodne spomenike, pa i one, koji imaju izričiti porodični i osobni karakter.

§ 3. — Ustanove i privatnici, koji ne bi mogli sami brižljivo čuvati svoje starinske umjetničke, kulturno-povjesne i prirodne spomenike imaju ih predati kojem hrvatskom narodnom muzeju Nezavisne Države Hrvatske, koji će im izdati pismenu potvrdu, o primitku odnosno o kupnji u ime Nezavisne Države Hrvatske.

§ 4. — Neodržavanje ove zakonske odredbe kaznit će se zatvorom do 5 godina dana i novčanom globom od 500.000 dinara.

DRŽAVNA ZAŠTITA ARHIVSKE GRAĐE. — Dne 25. travnja o. g. objavljena je ova zakonska odredba o spriječavanju, uništavanju i raznašanju arhivskog gradiva na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske pod brojem 24-XXII.-Z. p.-1941.

§ 1. Na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske najstrože je zabranjeno uništavanje i raznašanje bilo kojeg pisanog gradiva naime isprava i spisa, koji imaju bilo kakvih veza s poviješću, kulturom, upravom i sa javnim životom hrvatskog naroda uopće.

§ 2. Sve državne samoupravne i vjerske ustanove dužne su ovo gradivo brižljivo čuvati i pohranjivati ga na sigurna mjesta. To isto vrijedi i za privatne osobe, koje posjeduju bilo kakve isprave i spise, pa i one, koje imaju izričito porodični i lični karakter.

§ 3. Ustanove i privatnici, koji sami ne bi mogli brižljivo čuvati svoje pisano gradivo, mogu ga predati u pohranu jednom javnom arhivu Nezavisne Države Hrvatske, koji će im izdati pismenu potvrdu o primitku.

§ 4. Neodržavanje ove zakonske odredbe kaznit će se zatvorom do 3 godine dana i novčanom globom do 100.000 dinara.

ZAVOD ZA TALIJANSKU KULTURU U ZAGREBU, nastavio je radom, a prof. Dr. Paolo Mix, postao je ravnatelj instituta i pozvan u Zagreb.

Poput ostalih zavoda i ustanova susjednih nam naroda tako je početkom mjeseca

travnja zbog ratnog stanja bio zatvoren i zavod za talijansku kulturu u Zagrebu, a njegovo osoblje na čelu s ravnateljem prof. drom Paolom Mixom odputovalo u Italiju.

Sada međutim, kad je nestalo svih razloga da Zavod bude i dalje zatvoren, Zavod je ponovno otvoren i ponovno počeo svojim korisnim djelovanjem na promicanju i sve jačem upoznavanju kulturnih interesa talijanskoga i hrvatskoga naroda.

Za jezične tečajeve Zavoda vladao je veoma velik interes pa je moralo biti otvoreno više tečajeva da se zadovolji svim željama polaznika, a bogata knjižnica Zavoda bila je svakoga dana dobro posjećena.

BORAVAK PROF. LUIGI SALVINI-A U ZAGREBU. — Ovdje je boravio poznati talijanski učenjak, prof. dr. Luigi Salvini, koji spada u one rijetke talijanske lingviste što dobro poznaju hrvatsku književnost i govori hrvatski jezik. Osim toga on govori još slovački, ukrajinski, bugarski, poljski i češki. Poznaje dobro i finsku književnost, o kojoj je napisao veći niz rasprava u talijanskim novinama i časopisima. Poznata je njegova rasprava o finskoj književnosti, koju je prije dvije godine objelodanio u rimskom časopisu »Europa Orientale«. Izjavio je novinarima između ostaloga kako Hrvati imaju odličnih prijatelja među Fincima. Jedan od najvećih finških pjesnika I. Mikkola pozna hrvatsku književnost, a isto tako je poznaju i finski lingviste.

SA STRANIH SVEUČILIŠTA

DAR SVEUČILIŠTU U LJUBLJANI. — Kraljevska talijanska akademija znanosti u Bologni poklonila je sveučilištu u Ljubljani sva svoja izdanja od posljednjih 30 godina.

Kako je poznato, ljubljansko sveučilište ima pet fakulteta, na kojima studira 2000 daka.

SLOVAČKI SVEUČILIŠTARCI RADIT ĆE U POLJOPRIVREDI. — Pod predsjedanjem ministra predsjednika dr. Tuke, održano je ovih dana među-ministarsko savjetovanje o sudjelovanju studenata u poljoprivredi. Zaključeno je, da ove godine rade u poljoprivredi sveučilištarci i učenici viših razreda srednjih škola.

SVEČANO OTVORENJE NJEMAČKOG SVEUČILIŠTA U POSENU. — Ministar Reicha za znanost, odgoj i narodnu prosvjetu Rust otvorio je 28. IV. o. g. kao zastupnik

Führera njemačko sveučilište u Posenu. U svom govoru rekao je Rust između ostalog, da je osnivač III. Reicha povodom svog 52. rođendana osnovao ovdje prvo sveučilište svoga Veliko-njemačkog Reicha. Samo iz njegove ruke primaju njemački istočni krajevi taj dar. Njegova vojna snaga oslobodila je ovo tlo, na kome je osnovano sveučilište. Njegova politička dalekovidnost i mudrost pozvala je njemačke sunarodnjake iz raznih krajeva istočnog prostora onkraj granica natrag kući u ovu oblast Warthe. To je njegovo sveučilište, sveučilište Adolfa Hitlera. Ministar Rust isporučio je najnovijoj visokoj školi Njemačkog Reicha, istočnim krajevima Njemačke i njihovom narodu čestitke Führerove. Poslije toga je govorio o njemačkim kolonizatorima njemačkog istoka, koji su se služili i mačem i plugom i koji su na taj način utisnuli tom kraju pečat zapadnjačke kulture i reda. Njihove tradicije nastavit će

danas njemački učenjaci i profesori visoke škole. Čvrsti grad njemačkoga duha otvorio je svoja vrata njemačkom sveučilištu. Sveučilište u Posenu bit će dostojno svoje velike zadaće u oblasti Warthe i učinit će bedem njemačkog duha na istoku, zajedno sa sveučilištima u Königsbergu i Breslau, tehničkim visokim školama u Danzigu i Breslau i medicinskom akademijom u Danzigu.

KATOLIČKO ŠKOLSTVO U FRANCUSKOJ. — S porazom Francuske počela je njezina obnova. S porazom Francuske poražena je i srušena Treća Republika (tako se zvalo državno uređenje u Francuskoj koje je vladalo od 1870—1940) i svi njezini nepravedni principi. Među te nepravedne principe spadao je i ovaj da katolici nemaju pravo na svoje katoličke škole. Škola je postala isključivim monopolom države, a država je u školu i nastavu unosila preko svojih učiteljskih sila svoj protuvjerski stav. Katolici su uza sve to uz ogromne žrtve uzdržavali na svoj trošak svoje slobodne škole (écoles libres) ne dobivajući od države nikakve pomoći. Ove slobodne (katoličke) škole nijesu uživale pravo jednakopravnosti. Katolici su prema tomu plaćali dvostruki porez: jedan porez za državne škole, kao i ostali građani, a drugi dragovoljno za svoje školstvo. Prijašnje vlade nisu cijele ovih žrtava, ali naproti tome novi duh, koji vlada u sadašnjoj Francuskoj, zakonom od 15. listopada 1940. dokinuo je ovu nepravdu i priznao slobodu katoličkim školama i jednakopravnost s državnim školama. Privremeno, radi teških prilika u kojima se nalazi sada Francuska, nije Ministarstvo prosvjete preuzelo na se svu opskrbu ovih škola, nego je brigu za opskrbu istih povjerilo departemanim i općinama. Iz francuskih novina vidi se, da su pojedini departemani posvetili mnogo pažnje katoličkom školstvu brinući se za hranu učenika, za ogrijev, za izdržavanje zgrada, za nabavu učila i t. d.

Od sada 10.000 (deset hiljada) katoličkih škola (među kojima pet sveučilišta i preko sto gimnazija te mnogo viših i stručnih škola) s preko milijun učenika postaju sigurni za svoj opstanak i za svoje pravo na rad i daljnje napredovanje. Sadašnji Ministar prosvjete Jacques Chévalier, poznati katolički filozof, nada se da će duh katoličkog školstva preći i na francusko državno školstvo, i da će tako cijela Francuska, koja je katolička zemlja, imati katolički duh u svojim školama. Po službenim izjavama mjerodavnih ličnosti katoličke škole dobile su priznanje, jer su svojim rodoljubljem i svojom sviješću mnogo zadužile Francusku i jer se nji-

ma ima zahvaliti što je omogućen duh savremene obnove koja se provodi u Francuskoj. Deset hiljada katoličkih škola bilo je kao deset hiljada ognjišta na kojima se podržavala vatra vjere, morala i rodoljublja; ali ta je vatra bila zapretavana. I sada, kada je vihor otjerao one koji su zapretavali, buknuo je slobodni plamen.

NJEMAČKI ZAVOD ZA PSIHIJATRIJSKO ISPITIVANJE U MÜNCHENU. (DEUTSCHE FORSCHUNGSANSTALT FÜR PSYCHIATRIE, KAISER WILHELM-INSTITUT).

Psihijatrija ili nauka o duševnim bolestima, njihovim uzrocima, postanku, razvitku, simptomima i liječenju postala je zapravo tek onda prava grana biološke prirodoslovstvene medicinske nauke kad se je duševna bolest shvatila kao bolest cijelog čovjeka, tijela i duše, kao bolest funkcionalne jedinice. Zato se ispitivanje duševnih bolesti moralo postaviti na sasvim druge temelje nego što je bilo još u početku ovoga vijeka kad se je vrludalo između dva ekstremna smjera: smjera psihološkog i smjera sasvim somatskog. Tom nesvrshodnom i zapravo neznanstvenom vrludanju suprostavio se nitko manji nego sam tvorac moderne psihijatrije Emil Kraepelin, koji gotovo na kraju svoga dugogodišnjeg uspješnog rada, godine 1916. daje poticaj za osnutak znanstvenoga zavoda koji bi imao za zadaću »pronazati uzroke i bit duševnih bolesti kao i sredstva za njihovo sprečavanje, ublaživanje i liječenje, pri čemu bi posao znanstvenog ispitivanja bio jedini i pravi put za postizavanje cilja.« Kraepelin je došao do spoznaje, da se na psihijatrijskim klinikama ne može dovoljno posvetiti pažnja baš t. zv. pomoćnim znanstvenim psihijatrijskim ispitivanjima, t. j. ispitivanjima anatomsko-histološkim, serološkim, eksperimentalno-terapeutskim, kemičkim, a osobito ispitivanjima nasljedstva kao uzroka duševnih bolesti, jer su klinike okupirane drugim važnim zadaćama kao što su postavljanje novih nosoloških jedinica, izgradnja simptomatologije, ispitivanje tečaja i ishoda bolesti i t. d. Međutim baš gore navedene znanstvene metode obećavaju mnogo za otkrivanje nepoznatih uzroka bolesti, gdje još tapamo u tami. Za postizavanje zadatog cilja, t. j. za znanstveno ispitivanje biti duševne bolesti postavio je Kraepelin smjernice rada:

1. Potrebno je ispitivanje tjelesnih osnovaka duševnih bolesti, tjelesnih i antropoloških osebina, raznih morfoloških osebina i promjena krvi, poremećaja izmjene tvari, osobito pak sastava bolesnih organa, na prvom mjestu mozga.

2. Potrebno je ispitivanje poremetnja u sastavu tjelesnih sokova biološkim metodama. Ovamo spadaju serološka ispitivanja i ispitivanja endokrine sekrecije, kao i bakteriološka ispitivanja.

3. Potrebno je ispitivanje na lješini, pri čemu su histološka ispitivanja zdrave i bolesne moždane substance, te međusobni odnos zdravog i bolesnog tkiva od važnosti.

4. Potrebna su ispitivanja i psihološka, za koje treba naći još mnogo minucioznije metode od dosadanih, jednako tako kao i eksperimentalne metode.

5. Ta sva ispitivanja sa još mnogima drugima, koja će napredak psihijatrijske znanosti donijeti, treba usmjeriti u jedno harmoničnu, znanstvenu, radnu cjelinu, pa će izgledi za sprečavanje i liječenje duševnih bolesti doskora biti mnogo bolji.

Kraepelin je uložio u to sav svoj trud i tako je osnovan zavod najprije u vrlo skromnom opsegu radi teških ratnih i poratnih, osobito financijskih prilika te je smješten privremeno najprije samo na psihijatrijsko-neurološku kliniku u Münchenu, kojoj je tada bio predstojnikom sam Kraepelin, a kasnije još u jednoj drugoj zgradi. Za laboratorijska ispitivanja stajao je na dispoziciju vrlo lijepi laboratorij klinike, a za ostala ispitivanja veliki materijal klinike, poliklinike i drugih ustanova. Prema intencijama osnivača uređeno je nekoliko samostalnih odjela, koji se mogu znanstveno sasvim samostalno razvijati, no koji kolaboriraju jedan s drugim kao i s klinikom i drugim zavodima za duševno oboljele. Bilo je u intenciji osnivača, da na čelo svakoga odjela dođu po mogućnosti najbolje ličnosti, koje će svojom osobom i znanstvenim radom dati cijelom zavodu potrebni znanstveni autoritet. Tako je već u prvom početku Nissl preuzeo anatomske odjel, poznati moždani arhitektonik Brodmann histološki odjel, a brzo mu se priključio neumorni Spielmayer, koji je po smrti ove dvojice ujedinio oba odjela u jedan, organizirajući svoj rad na patološkoj histologiji do zamjernog savršenstva. Usprkos skučenih prostorija razvijao se je znanstveni rad po programu, te su osnovani i drugi odjeli, tako serološki, bakteriološki, kemički, psihološki i demografsko-genealoški. Kraepelin se je posvetio zavodu i ako već star, mladenačkim žarom, preuzevši klinički odjel instituta, osobito kad je godine 1923. navršivši svoje godine službe, napustio vodstvo klinike, prepustivši ovu prof. Oswaldu Bumke-u. On sada nastoji da nađe sredstava za izgradnju zgrade zavoda našavši u tome veliku moralnu po-

moć kod američkih Nijemaca i domaćih industrijalaca, a osobito Loeba, Heinsheimera i Kruppa. Ipak je izgradnja novoga instituta nakon teških financijskih nedaća bila omogućena tek potporom Rockefeller-fundacije, koja je na lično zauzimanje Kraepelinovo, prigodom njegovoga znanstvenog putovanja po Americi, dala u tu svrhu 325.000.— dolara. Nažalost sam Kraepelin nije dočekao dovršenje nove zgrade zavoda jer je godine 1926., još čil, usred neumornog rada, zauvijek zaklopio oči. No njegovi suradnici, a osobito Spielmayer, Plaut i Rüdin nastavili su izgradnju i organizaciju zavoda prema zamisli svoga učitelja, te je zavod dovršen i otvoren 1928. god. Zgrada zavoda je velika trokatnica, koja se nalazi iza moderne gradske bolnice u Schwabingu, a u ulici koja nosi ime Kraepelinovo. U velikom predvorju smještena je bista osnivača, a iza te je ploča na kojoj piše: »Njemački zavod za psihijatrijsko ispitivanje, djelo Emila Kraepelina«. U samoj velikoj zgradi smješteni su pojedini odjeli, koji su danas po svome radu samostalni zavodi tako, te je F. A. danas zapravo zajednica od 6 velikih zavoda, koji se dijele na manje odsjeke i pododsjeke. Ulaženjem zavoda u sklop velike njemačke znanstvene ustanove Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft-a za promicanje znanosti, omogućen je zavodu zajednički rad sa svim srodnim zavodima i drugim znanstvenim ustanovama cijeloga Reicha.

Svi zavodi zajedno imaju, kako smo rekli, veliki zajednički cilj, no svaki od njih djeluje ipak u svom osobitom i specijalnom smjeru. Tako anatomsko-histološki nastoji svojim ispitivanjima ograničiti prave i faktične bolesne procese u samom mozgu i pokušava ih dovesti u sklad s kliničkim bolesnim pojavama. Ideal uspjeha toga rada bio bi kad bi se postigla mogućnost zaključivanja na patološko-anatomske procese iz kliničkih pojava i obrnuto iz patološko-anatomskih pojava na kliničke pojave. Rad ovoga zavoda obilan je i unazad desetak godina izašlo je odatle više standardnih djela i radova, koji nose imena Spielmayera, Spatza, Hallerwordena, Scholza i mnogih drugih. Danas je na čelu toga zavoda prof. Scholz. Paralelno s tim radi projekcija zavoda, kojoj je na čelu prof. Schleussing, te se rad obiju zavoda međusobno nadopunjuje. Zavod za serologiju ili eksperimentalnu terapiju bavi se ispitivanjem tjelesnih sokova, a osobito krvi i soka moždanskog, te izgradnjom dijagnostičkih metoda u svrhu objašnjenja uzroka duševnih bolesti. Tako se tu ispitivala osobito progres-

sivna paraliza, encefalitis, sifilis i druge infektivne bolesti. Plaut i Jahnel dva su poznata imena psihijatrijske znanosti pored drugih suradnika. Jahnel vodi i zavod za ispitivanje spiroheta, gdje se ispituje morfologija i biologija tog velikog neprijatelja čovječanstva i uzročnika sifilisa, s osobitim obzirom na živčani sistem. Uz te zavode postoji i kemički odjel, koji je pod vodstvom stalnoga gosta, Amerikanca Page-a baš zadnjih godina razvio veliku i uspješnu djelatnost, ispitujući kemičku strukturu produkata izmene tvari kod duševnih bolesti. Iz tog ispitivanja promiču novi vidici za nalaženje uzroka nekih dosada nedovoljno objašnjenih duševnih promjena, koje ćemo možda doskora moći objasniti baš promjenama izmjene tvari i u žlijezdama s endokrinom sekrecijom.

Klinički odjel uređen je u blizom psihijatrijskom odjelu bolnice u Schwabingu i najmlađi je član zavoda, t. j. od god. 1932. Imade 140 postelja, a svrha mu je svestrano ispitivanje kliničkog materijala i pripremanje njegovo za ispitivanje na drugim zavodima. Godišnje prolazi kroz taj odjel 1.200 bolesnika sviju vrsta i forma. Neki put se primaju samo one bolesti, koje se baš osobito studiraju, što se čini po određenom planu. Sada je na čelu toga kliničkog odjela prof. Kurt Schneider, poznat sa svojih ispitivanja o psihopatijama, dok su prije njega vodili taj odjel najprije sam osnivač Kraepelin, a iza njega njegov vrsni suradnik i prerano umrli prof. Joh. Lange.

Hotimice sam u svom opisu metnuo na kraj odjel odnosno zavod demografsko-genealoški, čiji rad znači danas bezuvjetno veliki napredak u studiju uzroka duševnih bolesti, zapravo veliki preokret u psihijatrijskom shvaćanju. Već je godine 1911. Rüdin, sadanji predstojnik tog zavoda i cjelog F. A., upozorio na veliko značenje nasljedstva pri postanku i razvitku velikog dijela duševnih bolesti, a osobito shizofrenije (duševnog rascijepa). Ipak tek dugogodišnjim, neumornim i u početku nepriznatim radom uspjelo mu je zajedno sa svojim suradnicima da dokaže važnost nasljedstva u psihijatriji i neurologiji i da ono kao znanstvena činjenica bude primljeno u psihijatrijsku nauku. Pitanje nasljedstva kao uzročnika duševnih bolesti je vrlo komplicirano kao i uopće pitanje nasljedstva kod čovjeka. Ipak je Rüdin uspio da izgradi znanstvene metode kojima je došao do vrlo važnih zaključaka i koje su unijele mnogo svijetla u postanak duševnih, a i živčanih bolesti. Tako je najprije omogućio dati

bar približnu sliku vjerojatnosti oboljavanja za najvažnije duševne bolesti obzirom na nasljedstvo, ispitujući empiričkim putem mnogo hiljada bolesnih i zdravih pojedinaca, familija i sojeva. Te duševne bolesti su shizofrenija, manično-depresivna psihoza, epilepsija i slaboumnost. Tako je utvrdio vrlo teške i frapantne brojke vjerojatnosti oboljavanja osobito kod shizofrenije, gdje djeca jednog bolesnika oboljavaju vjerojatno u

Prof. dr. Ernst Rüdin

preko 90% od sasvim iste bolesti, dalnjih 17% od skoro iste bolesti, a u 22% od psihopatskih promjena, dakle u svega 44% potomstvo jednog shizofrenika je abnormalno. Unučad oboljava u svega 33%, braće i sestre u 32%, bratíci i sestrične u 25%. Za manično depresivne psihoze utvrdio je procenat vjerojatnosti oboljavanja djece u preko 60%, a nešto su manji procenti kod drugih spomenutih bolesti. Na temelju takovih ispitivanja i rezultata govori Rüdin o heredoprognozi i daje smjernice za eugenične (rasno-higijenske) mjere u svrhu sprečavanja postanka pomenutih bolesti. Druga metoda ispitivanja nasljedstva, koja se provodi u zavodu, osobito zadnjih godina je metoda blizanaca. S tom

metodom uspjeva se utvrditi koliko su bolesti ili bolesne osobine uzrokovane nasljedstvom, a koliko su izazvane utjecajem okoline. Tako je na pr. utvrđeno, da veliki dio epilepsija i slaboumnosti ne nastaje nasljeđivanjem, nego pozljedama moždanim, za vrijeme trudnoće, porođaja i uslijed zaraznih bolesti u prvoj godini života. Tom metodom uspjelo je dokazati, da kod teške živčane bolesti, multiple skleroze, koja je i kod nas dosta raširena, nije nasljeđivanjem bitno. Treća je metoda ispitivanje velikih masa bračnih parova, familija, sojeva i loza, kao i ljudi istog zvanja itd., bez obzira da li su zdravi ili bolesni. Pri svim tim ispitivanjima ne ograničava se samo na psihološko ispitivanje odnosno psihopatološko, nego se provodi u zasebnoj odjelu antropološko ispitivanje, (osobito u smislu Kretschmer-ovom), biološko (sokovi, krv, likvor, endokrini sistem) pa i sociološko-kriminalno. Uz taj odjel priključen je prije više godina kriminalni odjel, koji ispituje odnos između duševnih promjena i kriminaliteta.

Jedan od najvažnijih znanstvenih zaključaka dosadanjeg ispitivanja demografsko-genetološkog instituta došao je do izražaja u vrlo važnom eugeničnom (rasno higijenskom) njemačkom zakonu: za sprečavanje nasljedno-bolesnog potomstva, godine 1933. Prema tome zakonu smatra se čovjek nasljedno-bolesnim ako boluje od sigurno utvrđene slaboumnosti, shizofrenije, manično-depresivne psihoze, nasljedne epilepsije, koreje ili gluhoće, te od tjelesno-nasljednih nakaza. No pod zakon ne potpada samo bolesnik, koji mentalno sam boluje, nego i onaj koji je bolovao od koje navedene bolesti, za koje je dokazano da se nasljeđuje kao i onaj, koji potječe iz obitelji, u kojoj se takova bolest javlja. Po tom zakonu, nakon vrlo točnih ispitivanja po posebnim stručnim povjerenstvima, mogu se takove osobe sterilizirati, jer se smatra to jedino mogućom i svrsishodnom mjerom za pravo sprečavanje postanka i raširenja teških duševnih bolesti. Iskustva o vjerojatnosti oboljavanja došla su do izražaja i u zakonu o sklapanju braka, po kojem se zabranjuje nasljedno bolesnim osobama koliko sklapanje braka toliko i stvaranje potomstva.

Današnji rad zavoda za psihijatrijsko ispitivanje usredotočuje u sebi sveukupna psihijatrijska a donekle i neurološka nastojanja cijele Njemačke, a zasiže i u druge države pa i izvan europskog kontinenta. Rezultati rada toga zavoda smatraju se uvijek serioznim doprinosima medicinske znanosti. Da bi

se bar donekle mogle predstaviti ogromnosti i svestranost znanstvenog rada zavoda navest ćemo neke podatke i brojeve. Osim predstojnika zavoda, koji su svi sveučilišni profesori, radi na svakom zavodu određeni broj asistenta-suradnika, koji su također dobrim dijelom sveučilišni docenti ili profesori. S ovima surađuje oko 30 drugih suradnika liječnika, koji su dijelom članovi zavoda, a dijelom gosti, često stranci. Za pomoć tom velikom kadru liječnika dodan je veći broj pomoćno-liječničkih sila, laboranata i oko 60 pisarskih sila, tako te ovi stoje po potrebi na dispoziciju znanstvenim radnicima za što brži rad. U svrhu ambulantnih pregleda, koji se vrše zapravo u cijelom Reichu, služi 12 osobnih automobila. U svrhu ispitivanja vjerojatnosti oboljavanja od duševnih bolesti je evidentirano u posebnoj kartoteci više nego 100.000 bolesnika, a u svrhu poređenja mnogo hiljada zdravih ljudi. Za studij nasljeđivanja kod shizofrenije po metodi blizanaca, utvrđeno je oko 800 blizanaca duševno oboljelih pa više hiljada epileptičara, između kojih je izabrano oko 100 epileptičara blizanaca. Osobito su točno i uredno uređene razne kartoteke. Tako je u generalnoj kartoteci zabilježeno oko 250.000 što duševno, a što nervno oboljelih, a osim toga postoji kartoteka kriminalna, obdukciona, klinička po bolestima, antropološka, fotografska, komparativno-psihijatrijska itd. Knjižnica broji oko 30.000 brojeva. Svaki problem razrađuje se u pojedinom zavodu, a po potrebi zajedno i više njih, pa se u zajedničkim sjednicama cijelog instituta valjano prouči. Rezultati ispitivanja zavoda publiciraju se u posebnim izvještajima i edicijama zavoda, a izlaze kao monografije i u drugim nakladama i časopisima. Broj radova od osnutka zavoda prelazi daleko brojku tisuću. Novčana sredstva za pogon zavoda i za znanstveni rad dolaze sa raznih strana, a mnogo od toga i od privatne inicijative i iz povjerenja prema znanstvenom nivou zavoda.

Od svoga početka bio je Münchenski zavod znanstveno središte gdje su dolazili psihijatri i neurolozi iz cijele Evrope a i iz prekomorja. Tu su pod vodstvom najboljih predstavnika psihijatrijske znanosti radili i odnosili svojim domovima i ustanovama mnogo podstreka za daljnji rad, dobivši ozbiljnu, znanstvenu izobrazbu. Vjerujem, da će taj zavod ostati i dalje centar i rasadište psihijatrijske znanosti. Zato nam jamči znanstvena tradicija inaugurirana njegovim osnivačem Emilom Kraepelinom kao i znanstvena serioznost sadanjeg direktora zavoda Ernsta Rüdina.

Prof. dr. R. Lopašić

DRUŠTVENE VIJESTI

IZVJEŠTAJ O DRUŠTVENOM RADU U PROŠLOJ GODINI

Ove godine ne će se održati redovna sjednica društvenoga vijeća, koja se prema običaju i zaključku upravnog odbora ima održati svake godine dne 4. lipnja, na godišnjicu osnivanja društva, u auli sveučilišta. Zato je potrebno članovima društva i pretplatnicima glasnika A. M. C. podnesti barem izvještaj o društvenom radu u minuloj godini.

Posljednja V. redovna sjednica društvenoga vijeća održana je dne 4. lipnja 1940. Zapisnik ove sjednice ovjerovljen je i štampan je u A. M. C. IV., 1., 35—42., 1940.

U upravnom odboru nastale su neke manje promjene: Umro je msgr. Janko Barlé, kome je 7. III. o. g. posvećena komemorativna sjednica, a nekrolog je napisan u A. M. C. IV., 7., 274—276., 1941. — Na njegovo mjesto kooptiran je prof. dr. Ivo Pevalék.

Zastupnici senata u odboru društva bili su ove godine gg. prof. dr. Franjo Bošnjaković i Andrija Hupbauer. Ostalih osobnih promjena nije bilo.

Upravni odbor je održao 3 sjednice i to 28. VI. i 4. XI. 1940. te 7. III. 1941. Poslovni odbor održao je 2 sjednice i to 7. VI. 1940. i 7. III. 1941. Odbor za hrvatski jezik i rječnik, kao i odbor za botanički vrt i meteorološku stanicu na Velebitu održali su potreban broj sjednica i konferencija.

Društvo ima danas 500 članova i to 299 redovnih članova u Zagrebu i 28 u provinciji, 49 podupirajućih članova u Zagrebu i 10 u provinciji, zatim 5 utemeljitelja, 8 dobrotvora i 53 darovatelja.

Društvu je pristupila Gradska štedionica u Zagrebu kao dobrotvor sa 10.000.— dinara. Na žalost je grad Zagreb svoju dotaciju iz godine u godinu sve više snižavao, te nam je ove godine dopitao svotu od 5.000 dinara, dok je u novom proračunu predviđena samo svota od 1.500 dinara.

Provedena je reorganizacija društva, ali kraj današnjih prilika, nije bilo moguće raditi na prikupljanju novih članova.

Društvo je u svoje ruke preuzelo svoj glasnik i njegove pretplatnike. Takovom reorganizacijom društva i društvenog glasnika osnivači i redovni članovi društva dobivaju društveni glasnik bez posebne naplate, jer im se njihovi prinosi i redovna članarina priznavaju pretplatom. Ujedno pretplatnici lista mogu biti redovni članovi društva, ako to zatraže.

Upravni odbor bio je pripravan reorganizirati svoj glasnik tako, da bi bio organ i glasilo Hrvatskog sveučilišnog društva i ujedno neka vrsta službenog glasnika sveučilišta i svih njegovih sastavnih dijelova. U tom smislu upravni odbor našega društva predao je već sa sjednice 15. IV. 1940. rektoratu opširni obrazloženi prijedlog, ali je sveučilišna uprava to odbila. Prema prijedlogu upravnoga odbora prvi broj ili prvi dvobroj svakoga godišta A. M. C. donio bi svake godine godišnji izvještaj sveučilišta za prošlu godinu i bio bi u cijelosti posvećen samo godišnjem izvještaju, koji bi sastavio rektorat, odnosno dekanati fakulteta. Ostali bi brojevi uz dosadašnje članke i rasprave te književne kritike i objave redovno donosili sve što zasjeca u život sveučilišta, sve službene obavijesti, objave, natječaje, postavljanja i promjene osobne i materijalne naravi, izvještaje o izgradnji, osnivanju i uopće o radu ustanova i zavoda, o radu osoblja, zatim izvještaje o sudjelovanju na kongresima, naučnim putovanjima ili na studiju u inozemstvu ili kod kuće, napokon izvještaje i ostale podatke o naučnim radovima i uopće o svim administrativnim, naučnim i kulturnim manifestacijama sveučilišta i njegovih dijelova. Uređivanje glasnika provodio bi i dalje upravni odbor, odnosno posebni urednički odbor našega društva te bi list ostao i dalje vlasništvo društva, ali uređivanje ovoga »službenoga dijela« preuzeo bi na sebe rektorat sveučilišta kao i dužnost, da službene vijesti i objave koliko od strane rektorata toliko od strane pojedinih dekanata i ostalih sveučilišnih ustanova budu za vremena dostavljene uredništvu. Rektor sveučilišta ili njegov zamjenik bio bi ujedno član uredničkog odbora.

I ako za sada do ove suradnje nije došlo, to ipak postoji još uvijek dobra volja u upravnom odboru društva da suradnju ovakovu primi kad god to rektorat ili senat sveučilišta bude htio. Za sada nije preostalo drugo, nego da društvo izdaje svoj glasnik na isti način kao i do sada, pa je zato glasnik A. M. C. izlazio kao službeni glasnik Hrvatskog sveučilišnog društva, donoseći kao i do sada sveučilišne vijesti i novosti neoficijelno, u redakciji svoga uredništva.

Društveni glasnik završio je IV. godište s potpunim uspjehom i usprkos teških vremena. Pretplate potpuno pokrivaju troškove izdavanja. Glasnik je donosio, kao i prošlih

godina originalne članke i rasprave, kritike književnih djela i izdanja, pratio rad oko izgradnje i proširenja sveučilišta i uopće svaku reformu sveučilišnoga rada, dački život i t. d. Donosio je takove vijesti i iz inozemstva. Posjetima stranih učenjaka, umrlim članovima sveučilišta ili jubilejima posvećeno je nekoliko riječi i članaka. Naročitu brigu vodio je oko novih uredaba sveučilišta i pojedinih fakulteta, te s time skopčanih prijedloga o reformama nastave na sveučilištu i visokim školama, pa je u tu svrhu otvorio i posebnu rubriku »Misli o nastavi, naročito o sveučilišnoj«, gdje je sabrano gotovo sve, što je bilo gdje o tom pitanju štampom objelodanjeno, dapače i ako se uredništvo glasnika kadkad nije sa sadržajem moglo složiti. Na taj je način glasnik bio potpuno i pravo ogledalo sveučilišnoga života i rada te svojim 4-godišnjim izlaženjem opravdao nade, koje su u nj polagane. Time je dokazana ne samo mogućnost, da se u našem sveučilišnom krugu može izdavati pravi i isključivo sveučilišni glasnik, nego je takav danas postao već stvarna potreba i traži se koliko radi obavljanja javnosti, toliko i radi iznošenja javnih misli o sveučilištu, odnosno o Hrvatskom sveučilišnom društvu. Ovakovu svoju funkciju on bi u još većoj mjeri zadovoljio, kad bi se sveučilište samo, odnosno njegovi sastavni dijelovi i njegovo osoblje njime više služili kao svojim glasnikom ili javnom govornikom.

Upravnom odboru je naročito žao što glasnik A. M. C. nije poslužio kao godišnjak sveučilišta za prošlu godinu, te sveučilište i opet nije izdalo svoj godišnjak, jer ga samo nije moglo sastaviti, a našem društvu iz posebnih razloga nije htjelo dati. Tako će se godišnjak opet izdavati tek kad se nađe urednik, koji će imati sposobnosti i volje, da ga uredi, a godišnjak će biti skupni izvještaj za više godina, premda je kritika kod izlaska posljednjega godišnjaka ponovo ukazala na to, da takav rad nije zgodan i pohvalila ideju našega društva da se godišnjak zaista izdaje svake godine.

Društveni glasnik šalje se prema zaključku upravnog odbora o reorganizaciji glasnika od 4. lipnja 1940. i uz odobrenje društvenog vijeća svim redovnim članovima društva i svim utemeljiteljima, osnivačima i dobrotvorima. Glasnik se ne šalje podupirajućim prinosnicima. Osim toga se glasnik šalje svim pretplatnicima, a izuzetno ove godine i svim sveučilišnim profesorima i docentima (na ogled), u koliko ga ne dobivaju već kao redovni članovi društva ili pretplatnici, pa ih

molimo, da se začlane u društvo, u koliko to već nisu prije učinili. Studentima se glasnik šalje uz studentsku popusnu pretplatu. Istodobno se šalje glasnik svim uredništvima viđenijih novina i časopisa (na zamjenu), pa uredništva ovih časopisa molimo, da nam svoje edicije, šalju isto tako na zamjenu. Povrh toga se glasnik šalje svim viđenijim građanima, političarima i učenjacima, koji su do sada našem glasniku obraćali svoju pažnju.

Društvo je prihvatilo poziv na suradnju oko izgradnje botaničkog vrta i meteorološke stanice na Velebitu. Kako je poznato svake godine studenti botanike pod vodstvom prof. g. dr. Ive Horvata idu na stručnu ekskurziju na Velebit. Ovaj se kraj pokazao kao vrlo prikladan za naučna putovanja i istraživanja. Sada će se tamošnji studij olakšati s time, što će na Velebitu, lijepoj visoravni velebitskoj, biti u tu svrhu izgrađen botanički vrt. Istodobno se radi na tom, da se na tom mjestu izgradi meteorološka stanica za praktična i naučna istraživanja. Izgradnju postroja stanice omogućit će na inicijativu H. s. d.-a razni interesenti, koji su zainteresirani na meteorološkim istraživanjima ovoga kraja, (Aeropot i dr.). Za najpotrebnije prve instrumente H. S. d. votiralo je svotu od 30.000 dinara. Meteorološka stanica radit će pod nadzorom Geofizičkog zavoda u Zagrebu. Posebna komisija stručnjaka i predstavnika H. s. d. izabrala je 13. X. 1940. teren za izgradnju stanice u blizini hotela Velebitno. Instrumenti su već naručeni i sva je prilika, da će se akcija oko izgradnje meteorološke stanice na Velebitu brzo dovesti do cilja, čim se ratom poremećene prilike barem donekle uredi. O ovoj lijepoj zamisli održana je dne 25. X. 1940. jedna anketa stručnjaka u auli sveučilišta, gdje su gg. dr. Bazala, prof. dr. Kovačević, prof. dr. Horvat i prof. dr. Pevalek održali referate o raznim pitanjima, koja su skopčana s izgradnjom vrta i meteorološke stanice. Tom prilikom naglašena je važnost botaničkog vrta za uzgoj i čuvanje rijetkih i samo na Velebitu raslih biljaka: *Sibirea croatica* i *Degenia velebitica*. Anketa je imala velik uspjeh, te je u dnevnoj štampi vrlo povoljno prikazana.

Rad oko izgradnje botaničkog vrta i meteorološke stanice povjeren je posebnom odboru stručnjaka.

Odbor za hrvatski jezik i rječnik započeo je svoj rad vrlo povoljno i u punom suglasju s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti i Maticom hrvatskom, ali ga nije mogao nastaviti, jer su već na dobrom putu po-

stavljani pregovori iznenada prekinuti komesarijatom u Matici hrvatskoj, a kad je komesarijat dignut nastale su nove prilike, pa je osnovan Državni ured za hrvatski jezik, koji će valjda preuzeti brigu oko sastava pravopisa i rječnika. Zato ovo pitanje za sada stoji in suspenso.

Vrlo lijepa suradnja postignuta je s Pučkim sveučilištem. Nekoliko predavanja, održanih u pučkom sveučilištu, štampana su u A. M. C., a iza toga odštampana su u posebnoj »Knjižnici pučkog sveučilišta«, od čega je do sada izišlo 5 predavanja kao 6 brojeva ove knjižnice. Svaka knjižica štampa se u 1.000 primjeraka i predaje upravi pučkoga sveučilišta, koja prodajom dobiva lijepi iznos, kao doprinos Hrvatskog sveučilišnog društva pučkom sveučilištu. Postoji namjera da se svake godine izda nekoliko ovakovih knjižica, na korist pučkog sveučilišta.

Ove godine nije bilo moguće poslati mlade ljude na studij u inozemstvo, pa ni odbor za podmladak nije mogao nastaviti odašiljanje mladih, izabranih naučnih radnika na usavršavanje. Dopitana je jedino svota od 1.000 dinara ing. Dragutinu Horvatu za put u Budimpeštu, kamo je poslan na rad u Ganzove tvornice.

Podijeljene su potpore za štampanje naučnih radova i to: 5.000 dinara dr. ing. Vilku Riegeru za pomoć kod štampanja njegove knjige »Zadružni sistemi« i Tiasu Mortidiji 2.000 dinara kao pomoć za izradbu njegovoga rada, koji je primljen od jedne strane akademije.

Zaklada za oživotvorenje zavoda za povijest medicine također još nije privedena svojoj svrsi, jer na medicinskom fakultetu katedra za ovu svrhu nije još popunjena.

Nisu se mogle nastavljati niti ekskurzije studenata, koje su tako lijepo provedene posljednjih godina potporom našeg društva i koje će trebati nastaviti čim prilike opet budu to dopuštale. Predviđena je za sada samo svota od 2.000.— dinara g. prof. dr. Ivi Horvatu za ekskurziju botaničara.

Javnost i novinstvo svakom su prilikom sa simpatijama pratili rad našega društva, a novinstvo je iz našega glasnika donosilo i prenosilo velik broj članaka i vijesti. Suradnja s novinstvom, kao i našim naučnim i kulturnim ustanovama vrlo je živa i našem društvu je drago, što može naglasiti, da ono ovu suradnju iskreno želi nastaviti i provoditi.

Najteže je bilo uskladiti društveni rad sa željama i tendencijama sadašnjeg profesorskog vijeća medicinskog fakulteta. Stav toga vijeća bio je redovno neprijateljski raspolo-

žen prema našem društvu, pogotovo pak prema izdavanju sveučilišnoga godišnjaka. što ga je nedavno izdalo i u buduće htjelo izdavati Hrvatsko sveučilišno društvo (H. s. d.), a naročito je nedostojan sveučilišnoga profesora bio stav nekih članova toga vijeća prema tajniku H. s. d.-a te glavnom uredniku glasnika A. M. C. i uredniku godišnjaka g. dru. Vladimiru Bazali. Pa ipak, u radu društvenog odbora i urednika društvenoga glasila AMC uzalud će se tražiti uzrok za takav postupak profesorskog vijeća medicinskoga fakulteta.

Članovi medicinskoga fakulteta rado su viđeni unutar Hrvatskog sveučilišnog društva i to od početka društva do danas, a rad njihov u društvu vrlo je cijenjen i uvažavan. Član ovoga fakulteta g. prof. dr. E. Miloslavić ujedno je član upravnog odbora H. s. d.-a i član odbora za podmladak, te uvažen funkcionar društva; on je najbolji primjer zajedničke suradnje; on je ujedno svjedok i najbolje jamstvo, da je rad unutar društva usmjeren uvijek u interesu medicinskoga fakulteta, njegovog ugleda i napretka.

Hrvatsko sveučilišno društvo podijelilo je do sada ukupno svotu od 26.200. dinara nastavnicima i nastavnom pomoćnom osoblju toga fakulteta. Tako su podijeljene za naučna putovanja ove potpore:

Gg. Režeku 1500.— i 1200.—; Körbleru, Manzoniću, V. Vuletiću, Budaku (izvještaj o tom putu štampan je u AMC I., 48), Seidlu, Lorkoviću, Breitenfeldu i Riessneru po 2000.— (a osim toga Breitenfeldu još 2000.— din. za štampanje izvještaja u AMC III., 289); Miloslaviću 2500.— i Meštriću 3000.— dinara.

To znači, da je od ukupne svote, od nešto preko 120.000 dinara, što je H. s. d. podijelilo za tu svrhu, upravo medicinskom fakultetu podijeljeno skoro četvrtina, što je svakako više, nego li i jednom drugom fakultetu.

Istodobno je Klubu medicinara podijeljeno 6.000 dinara za menzu, dok je savkoliki kredit, raspoloživ za ovu svrhu, iznosio 20.000 dinara.

H. s. d.-u je drago, što je na posljednjoj skupštini (AMC, IV., 40) moglo biti naglašeno, da su potpore podijeljene Breitenfeldu i Riessneru doprinesle presađivanju mlade neurokirurgije na naše tlo, dok su potpore Režeku, Lorkoviću i dr. doprinesle napretku njihovom u akademskoj karijeri.

H. s. d. je još aktivnije zahvatilo u probleme medicinskoga fakulteta, kad je ispitalo, koje bi katedre na pojedinim fakultetima trebalo popuniti, odnosno za koje bi

katedre trebalo naći i usavršiti nastavnika. Nađeno je, da je na medicinskom fakultetu potreban nastavnik iz povijesti medicine, patološke anatomije i forenzičke kemije. H. s. d. će iz svojih sredstava, odvojivši od svoje glavnice veliku svotu od 150.000 dinara za usavršavanje nastavnika na sveučilištu, pomoći usavršavanje ovih lica, te je kao prvog svog ovovrsnog štipendistu od cijeloga sveučilišta izabralo g. I. Štivića i poslalo ga na studij forenzičke kemije, na prijedlog medicinskog fakulteta (AMC. IV., 40).

Naročito se društveni glasnik AMC odlikuje obiljem članaka, vijesti i podataka o medicinskom fakultetu, tako te su članovi drugih fakulteta povremeno stavljali prigovor, da se društveni glasnik H. s. d.-a pretvara u glasilo ili spomenicu medicinskoga fakulteta. Glasnik je donio članke gg. Miloslavića, Breitenfelda, Budaka, Režeka, Körblera, Lopašića i dr. te se drugi fakulteti ne mogu pohvaliti s tolikim brojem suradnika u glasniku AMC, koliko ih je dao medicinski fakultet. Uredništvu glasnika AMC bilo je drago, da su ti članci primljeni pohvalno od naučnih radnika i od štampe i osigurali visoki akademski stepen njihovih pisaca.

U društvenom glasniku AMC opisan je gotovo cijeli historijat postanka i rada medicinskoga fakulteta. Prikazan je članak o tom historijatu iz pera g. Bazale u »Giornale di clinica medica« (I., 270), preštampan je članak g. Thallera: Prva nastojanja stvoriti medicinski fakultet (I., 116), a popraćena i 20-godišnjica medicinskoga fakulteta (I., 155 i 178). Uz prikaz g. Spišića o ortopedskoj klinici i problemu sakate djece (I., 74), iznešeno je i mišljenje uredništva o tom pitanju (I., 81, II., 74), koje se uglavnom poklapa sa mišljenjem uvaženog našeg stručnjaka-ortopeda, čiju je 60-godišnjicu glasnik AMC također naglasio (III., 91). U posebnom članku prikazani su gg. Prašek i Smetanka (I., 203) među Česima, kao prvim nastavnicima našega sveučilišta. Jubileji 60-godišnjice života g. Botterija (III., 91) i Mayerhoferera (I., 92) nisu izmakli našoj pažnji. Na žalost nismo popratili 60-godišnjicu života g. Dursta, koja je prikazana u »Koprivama« (XXXIII., 4., 1936) s odgovarajućom karikaturom, koju je tekar nedavno prenio AMC (IV., 8/9, 324 o. g.). Smrt vrijednog člana toga fakulteta g. Pliverića popraćena je nekrologom (III., 19). Postavljanja gg. Bošnjakovića, Sučića (III., 168) i Gjančkovića za sveučilišne docente (III., 315) i Čepulića, Vuletića i Dragišića za profesore (III., 383) prikazana su odgovarajućom biografijom. Nisu ostali nespomenuti u glasniku A.

M. C. radovi profesora i predstavnika toga fakulteta: gg. Štampara (povodom izdanja njegove knjige »Zdravlje i društvo« III., 80, njegovog rada u Americi III., 63 i 95, te osnutka, odnosno rada njegovog ureda za socijalnu i zdravstvenu zaštitu slušača III., 45 i 60, IV., 84), kao i Miloslavića (prigodom prvih predavanja pastoralne medicine I., 121, njegovog rada u Akademiji u Bonnu II., 58, odnosno na kongresu u Padovi III., 316 i prigodom postanka začasnim članom naučnih ustanova i akademija IV., 32, 280). Prvoj promociji na tom fakultetu posvećeno je nekoliko bilježaka (I., 179, IV., 165 i 224).

Nastavi na medicinskom fakultetu posvećena je veća pažnja, nego li nastavi na bilo kojem drugom fakultetu, te je o tom pisano stručno i opširno, a mnogo od toga je usvojeno, da ne kažemo: čeka na skoro usvajanje (I., 15; II., 19 i 179; III., 395). Prilike i vrijeme pokazuju ispravnost iznesenih misli Dapače je i prijedlog nove uredbe raspravljen objektivno u AMC IV., 258, 261, 317.

Isto tako su istaknute potrebe toga fakulteta (II., 181) a naročito potrebe klinika (III., 393) i sanacija teškog njihovog financijskog stanja (III., 394). Uredba o kliničkim bolnicama objavljena je u AMC IV., 133.

Ali H. s. d. i njegovi članovi nisu se mogli složiti uvijek sa svim gledištima i sa svim radom toga fakulteta, pa je nešto od općenitih pitanja spomenuto u »Naši problemi« (I., 262) i »Karakteristika naših medicinskih fakulteta« (III., 314), nota bene po štampanim prikazima jednog redovnog profesora toga fakulteta (g. Popovića). Možda se fakultetskom vijeću ne sviđa ni rad našeg »Odbora za podmladak«, ako ovaj predlaže izobrazbu nastavnika za povijest medicine i patološku anatomiju (III., 392). Član odbora H. s. d.-a g. Šafar u posebnom je članku: Potrebne reforme na Hrvatskom sveučilištu (Hrvatska straža br. 251 od 3. XI. 1939) opisao potrebne reforme na medicinskom fakultetu, čime su se — koliko je poznato — suglasili sigurno gotovo svi članovi odbora H. s. d.-a. Njegov je i prijedlog da upravni odbor H. s. d.-a izjavi svoju duboku žalost, što je vijeće sveučilišta na sjednici 9. II. 1940., nakon predhodno organizirane dapače i novinske kampanje izabralo neke profesore, koji u svakom pogledu nemaju onih kvalifikacija, koje se traže od profesora hrvatskoga sveučilišta.

Zauzet je i ponešto od fakultetskog vijeća različni stav u pitanju izgradnje klinika i zavoda medicinskoga fakulteta, jer se zahtijeva samostalna izgradnja klinika bez ve-

ze sa bolnicom (I., 81. II., 74 i III., 16, 58 i 86., IV. 279). Uredništvo AMC vidi u kombinaciji izgradnje medicinskih klinika sa bolnicom ne samo zatezanje izgradnje klinika s jedne strane i bolnice u Zagrebu s druge strane, nego i posebne namjere nekih profesora medicinskoga fakulteta, štetne po općenitost i korisne samo u lične svrhe, te smatra svojom dužnosti na to ukazati i podvrći kritici stav vijeća medicinskoga fakulteta, u koliko podupire takove težnje i njihove iznosioce. Naročito je na osudu naišao prijedlog o izgradnji ginekološko-primaljske klinike, odnosno primaljskog učilišta (IV., 45). O izgradnji neurološko-psihijatričke klinike bilo je govora u IV., 123.

Povremeno je potaknuto i pitanje zaklada medicinskoga fakulteta (III. 68), pa se dobra volja pokazala i u nastojanju tajništva H. s. d.-a, da Medicinskom fakultetu priskrbi još vjerojatno neisplaćenih 10.000.— forinti (oko 80.000.— dinara) što ih je svojedobno obećala Praštediona. Da do isplate toga novca za sada nije došlo nije krivnja na tajništvu H. s. d.-a, niti na uredništvu glasnika AMC.

Ni u pitanju nastave iz povijesti medicine nije postignuta suglasnost (bez krivnje H. s. d.-a). Oproštaj g. Thallera (II., 29) slično kao u AMC prikazan je u ostaloj liječničkoj štampi (»Lekar« XII., 238—9., 1938.). Važnost nastave iz povijesti medicine (II., 49), rad »Odbora za podmladak H. s. d.-a« u tom pitanju kao i osnivanje Zaklade g. Vladimira Premru-a za oživotvorenje zavoda za povijest medicine (III., 87 i 95), kojom za sada upravlja H. s. d. nisu naišli na odziv fakultetskog vijeća medicinskog fakulteta, kako se to očekivalo. Katedra za taj predmet još uvijek nije popunjena i nastavnika za nj nema (III., 314). Karakteristična je i apstinencija toga fakulteta u pitanju XI. međunarodnog kongresa za povijest medicine, koji je popraćen u glasniku AMC povodom boravka g. Castiglioni-a u Zagrebu (I., 120), odnosno donošajući referat g. Bazale o radu toga kongresa (II. 225) i štampajući predavanja važnih kongresnih tema: g. prof. dr. A. Bazale (II., 1.) i g. prof. dr. P. Diepgena (II., 126). Glasnik AMC ipak je povijesti medicine posvetio svu svoju pažnju štampajući radnje Thallera (II., 192) i Bazale (III., 296) o povijesti medicine u Dubrovniku i Glesingera o prijevodu Salernitanskih regula iz god. 1768. (IV., 56.), ocjene Thallerove knjige »Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika« (II., 172), Kreševljakovićeve radnje »O vodovodima« (II., 245), Glesingerovog »Amatusa« (III., 303) i historijat medicinskoga fakulteta po

»Giornale di clinica medica« (I., 270), Medicina fennica (III., 52) i rad Henslera i Lobmayera (III., 55 i 76).

Na osnovu iscrpnih članaka g. Körblera i interesantnih drugih bilježaka (I., 169, 157, 241 i 270; II., 256., 222.; III., 434.; IV., 310.) AMC se zauzeo za samostalni i prošireni Zavod za izučavanje i liječenje raka, a protiv daljnog skućavanja rada sadašnjeg malog i nedovoljnog »Radium-zavoda«.

Poznavajući dovoljno, a ne odobravajući rad i nastojanja g. prof. Dursta, uredništvo glasnika AMC prikazalo je taj rad i nastojanja na svoj način. Podvrgnut je kritici njegov rad kao predstojnika 3 velikih zavoda, a naročito kao predstojnika »Radium-zavoda«, za koju funkciju on nije stručnjak, kako je to u ostalom već prije iznijela liječnička stručna štampa (»Lekar« XII., 240—1, 1938.). Kumuliranje triju visokih položaja u jednoj osobi i s time u vezi monopolizacija više struka, nije moglo ostati nespomenuto u glasniku AMC. Uz kritiku Körblerove knjige o problemima raka (III., 113) također je nešto od toga navedeno. Naročito pak izgradnja ginekološko-primaljske klinike (III., 14 i IV., 45) nije provediva po principu g. Dursta tako, da ginekološko-primaljska klinika ostane izvan sklopa budućeg medicinskog fakulteta, naime u Petrovoj ulici, u zgradi, koja joj teško odgovara i koja je građena i prikladna baš samo za primaljsko učilište, a da bi ova primaljska stručna škola imala seliti iz svoje zgrade u sklop medicinskoga fakulteta na Šalatu, kamo nipošto ne spada! To je apsurd, koji se ne može ničim opravdati, pa se iznošenjem njegovim u glasniku AMC nastoji spriječiti ovakovo rješenje izgradnje ginekološko-primaljske klinike, odnosno medicinskoga fakulteta (IV., 45/6).

Međutim se unutar vijeća medicinskog fakulteta započelo praviti neprilike H. s. d.-u oko rada na sveučilišnom godišnjaku, iza kojih je neprestano stajala sjena g. Dursta. Tako je njegov oduvijek H. s. d.-u i uredništvu AMC protivan i nesklon, upravo po ove štetan stav, u glavnom vođen ličnom notom i netrpeljivošću prema tajniku H. s. d.-a i glavnom uredniku AMC, odnosno uredniku godišnjaka, neobjektivan i nesposoban da razlikuje što je u interesu općenitosti, te se i uz lične žrtve mora provesti, a što može da bude predmetom ličnih pitanja — premašio svaku mjeru u skroz nepotrebnom i neosnovanom pokušaju kidanja svakih veza između vijeća medicinskoga fakulteta s jedne strane i odbora H. s. d.-a, uredništva AMC, odnosno uredništva sveučilišnoga godišnjaka s druge

strane. Bilo je potrebno taj rad prikazati u pravom svijetlu (III., 321 i u posebnoj cirkularu od 1. III. 1940; IV., 21, 42 i 96) i osuditi ga, pa je i dnevna štampa tu osudu ponovila (vidi AMC IV., 42 i 96). Uz to je trebalo i osobu g. Dursta postaviti na pravo mjesto, pa je izuzetno od svih ostalih slučajeva — i stručna sprema g. Dursta prikazana u člancima »Habent sua fata libelli« (IV., 21) i »Bibliografija književnih radova kao podloga kritici naučnoga rada« (IV., 69) nakon što je o tom već prije bilo nekoliko riječi (II., 263; III., 55 i 76), dok je ostali njegov rad pušten za sada po strani, jer je opisan u dnevnoj štampi na slični način (»Večer« 15. XII. i 22. XII. 1938 pod naslovom »Cvijeće iz Rodilišta« i »Hrvatska straža« 23. XI. 1939 pod naslovom »Jedna zaboravljena škola« i t. d.).

U koliko su sveučilišna uprava odnosno g. rektor 1939/40 god. stali na stranu medicinskoga fakulteta učinili su slabu uslugu sveučilištu i prouzročili poznatu polemiku, koja je tek uvidavnošću senata izglašena, a predmet je postao bespredmetan, jer je sveučilišna uprava ukinuta novelom sveučilišnog zakona od 22. lipnja 1940. Rad posljednje sveučilišne uprave bio je takav, da nitko od H. s. d.-a nije požalio što je sveučilišna uprava ukinuta. H. s. d. se nada uvijek u sveučilišnom senatu naći potporu za svoj ne-sebični i rodoljubni rad za sveučilište.

Vijeće medicinskoga fakulteta je u teškoj situaciji, — to rado priznajemo, — jer se s jedne strane mora boriti protiv prigovora javnosti, da je ono neke vrste »legija stranaca« na hrvatskom sveučilištu, a s druge je strane bilo zavedeno na krivi put ne kvalificiranim ispadima nekih svojih članova i tako dolazi u sukob s predstavnicima javnosti. Možda je ono i bez svoje krivnje došlo u ovu tešku situaciju i zato ga žalimo, vjerujući da bi ono bilo ipak voljno da surađuje rodoljubno na boljitku našega sveučilišta. Ipak to sve ni najmanje ga ne ispričava, već ono mora uvidjeti pogrešnost svoga donedavnog stava prema H. s. d.-u i uredništvu AMC, odnosno uredništvu sveučilišnog godišnjaka i

mora podnesti kritiku ovakovoga svoga rada. Ono će je — nema sumnje — podnesti i svoje daljnje postupke usmjeriti ispravnim pravcem i tim će otpasti svaka nesuglasica, a otvoren će biti put daljoj suradnji. Rad, pak, i to — po našem mišljenju — štetan rad nekih članova medicinskog fakulteta bilo je potrebno prikazati upravo u glasniku A. M. C. uz ostale važne uzroke naročito zato, jer on ne pogada samo interese H. s. d.-a i glasnika AMC, nego i interese Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu, a uredništvo AMC i dalje će, kao i do sada, postupati na isti način prema svima i ne će se dati smesti ili odvratiti od svog objektivnog prikazivanja rada pojedinaca i čitavih skupina, radeći samo i isključivo u interesu Hrvatskoga sveučilišta i Hrvatskoga naroda. Dužnost je pojedinaca i čitavih skupina pridružiti se takovom radu i poduprijeti ga. H. s. d. i glasnik AMC nadaju se, da će u ozbiljnim, rodoljubnim i učenim članovima vijeća medicinskoga fakulteta, — koliko ih bilo da bilo, — naići i u tom pogledu, u buduće, na najveću pomoć i srdačno će je uzvratiti.

Isto tako H. s. d. i AMC pozdravljaju reforme, koje su najavljene i o kojima je dovoljno govora u ovom broju glasnika AMC.

H. s. d. ovim je svojim radom potpuno zadovoljilo svojim dužnostima. Na početku nove radne godine (na sjednici 4. VI. o. g.) upravni će se odbor popuniti kooptiranjem novih članova, jer su neki odbornici demisionirali, a tako popunjeni upravni odbor će se nanovo konstituirati, jer su neki dosadašnji funkcionari umolili, da ih se riješi dužnosti. Istodobno će odbor utvrditi smjernice budućeg rada, koji će biti istovjetan s dosadašnjim društvenih tradicijama, na osnovu kojih je naš glasnik, izašavši na sam Uskrs ljeta Gospodnjega 1941., mogao naglasiti, da H. s. d. i njegov glasnik AMC, radeći od svog postanka oko slobode i napretka hrvatskoga naroda, slave vesela srca i vedra čela, zajedno sa slobodnim hrvatskim narodom uskrsnuće slobodne i nezavisne hrvatske države. Ovakovim radom nastaviti ćemo svim raspoloživim silama.

»ALMA MATER CROATICA« Glasnik Hrvatskog sveučilišnog društva u Zagrebu izlazi jedamput mjesečno. Vlasnik i izdavač Hrvatsko sveučilišno društvo u Zagrebu. Redakcioni odbor: Dr. Vladimir Bazala, prof. Dr. David Karlović, Mate Malinar, prof. ing. Đuro Stipetić i Hinko Wolf. — Glavni i odgovorni urednik: Dr. Vladimir Bazala, Zagreb, Vlaška ul. 95, telefon 56-12. — **Uredništvo i uprava:** Sveučilište. — Godišnja pretplata Din 100.—, za redovne slušaće sveučilišta i za đake ostalih visokih i srednjih škola Din 50.—. Pojedini broj stoji Din 10.—. Osnivači i redovni članovi društva dobivaju glasnik besplatno. Društvena članarina za redovnog člana iznosi Din 120.— godišnje. — Rukopisi i dopisi za uredništvo šalju se na adresu gl. urednika Dr. V. Bazale, Zagreb, Vlaška ul. 95. — Dopisi za upravu i reklamacije šalju se na adresu uprave: Hrvatsko sveučilište, prizemno lijevo; telef. 89-82. — Rukopisi za štampu moraju biti pisani pisaćim strojem, na jednoj strani papira, latinicom i ispravnim hrvatskim pravopisom. — Rukopisi se ne vraćaju. —

ZNANSTVENI ZAVOD

Prof. Dr. F. BRÖSSLERA D. D.

ZAGREB

Laboratorijske i medicinske
potrepštine i kemikalije

preselio je svoju radnju u

I L I C U
br. 48. I.

NOVO!

DR. VLADIMIR BAZALA:

GINEKOLOGIJA

PRAKTIČNOGA LIJEČNIKA

Kratki priručnik za praktične
liječnike i studente medicine

II. popravljeno i prošireno izdanje.

Cijena Din 60.— broširano,
Din 75.— uvezano.

NARUČUJE SE U KNJIŽARI VASIĆ,
ZAGREB, ZRINJSKI TRG BR. 13.

ČASOPISI, koji dolaze uredništvu: Apotekarski vjesnik. — Arhiv za pravne i društvene nauke (Beograd). — Auto-revija, — Bogoslovska smotra. — Farmaceutski vjesnik. Glasnik za šumske pokuse. — Franjevački vjesnik (Visoko). — Gospodarski list. — Hrvatska revija. — Hrvatska smotra. — Hrvatski akademičar. — Hrvatski ilustrirani ženski list. — Hrvatski narod. — Hrvatsko je-dinstvo (Varaždin). — Hrvatski radiša. —

Hrvatsko pravo. — Inženjer. — Izraz. — Li-ječnički vjesnik. — Muslimanska svijest (Sa-rajevo). — Narodna starina. — Nastavni vjesnik. — Omladina. — Odvjetnik. — Po-ljoprivredna naučna smotra. — Savremenik. — Slavjanski vesti (Sofija). — Službeni vjes-nik Inženjerskih komora banovine Hrvatske. — Šumarski list. — Veterinar. — Veterinar-ski arhiv. — Zagreb.

»ALMA MATER CROATICA« Glasnik Hrvatskog sveučilišnog društva u Zagrebu izlazi je-damput mjesečno. Vlasnik i izdavač Hrvatsko sveučilišno društvo u Zagrebu. Redakcioni od-bor: Dr. Vladimir Bazala, prof. Dr. David Karlović, Mate Malinar, prof. ing. Đuro Stipetić i Hinko Wolf. — Glavni i odgovorni urednik: Dr. Vladimir Bazala, Zagreb, Vlaška ul. 95, telefon 56-12. — Uredništvo i uprava: Rektorat sveučilišta, Zagreb, Trg Kralja Aleksandra 14, telef. 89-82. — Ček. poštanske štedionice br. 31093. — Godiš-nja pretplata Din 100.—, za redovne slušače sveučilišta i za đake ostalih visokih i srednjih škola Din 50.—. Pojedini broj stoji Din 10.—. Osnivači i redovni članovi društva dobivaju glasnik besplatno. Društvena članarina za redovnog člana iznosi Din 120.— godišnje. — Ruko-pisi i dopisi za uredništvo šalju se na adresu gl. urednika Dr. V. Bazale, Zagreb, Vlaška ul. 95. — Dopisi za upravu i reklamacije šalju se na adresu uprave: Trg Kralja Aleksandra 14, pri-zemno lijevo; telef. 89-82. — Rukopisi za štampu moraju biti pisani pisaćim strojem, na jednoj strani papira, latinicom i ispravnim hrvatskim pravopisom. — Rukopisi se ne vraćaju. — Stampa se u Zagrebu u Narodnoj tiskari, Zagreb, Kaptol br. 27; telef. 41-61. Za tiskaru odgo-vara R. Vedo, Zagreb, Domjanićeva ul. br. 16.

JUGOSLAVENSKI LLOYD A. D.
PREKOMORSKA PLOVIDBA D. D.

vrše svojim brodovima teretni
promet po svim morima svijeta.

Sve obavijesti daju uprave društava
Zagreb, Jelačićev trg broj 3/1

Jadranska Plovidba d. d. - Sušak

Redovita brza parobrodarska služba iz
Sušaka za Dalmaciju i obratno. Dnevne
parobrodarske pruge za sva kupališna i
ljetovališna mjesta na Jadranu. — Sed-
mična turistička putovanja iz Sušaka za
Dalmaciju, uz umjerene paušalne cijene,
uključivo hranu i krevet.

Prvorazredni parobrodi — izvrsna kuhinja.

Prospekte i upute daje: Jadranska Plo-
vidba d. d. u Sušaku, sve njezine agenci-
je i svi uredi »Putnika« te društva Wa-
gons-Lits Cook.

*Zadovoljstvo
je kuhati na*

RAFINIRANOM
MASLINOVOM
ULJU
Dubravka

DUBROVAČKA PLOVIDBA A. D.
DUBROVNIK

Brzjavni: Dubroplov — Dubrovnik

Redovite brze pruge na Jadranu
iz Sušaka i Splita
za Šibenik, Hvar, Makarsku, Korčulu,
Dubrovnik, Hercegnovi i Kotor

Lokalne putničke i teretne pruge u
okružju dubrovačkom i korčulanskom

Slobodna preoceanska plovidba

Informacije i besplatni prospekti kod
svih ureda „PUTNIKA“, WAGONS-
LITS/COOK i kod društvenih agencija
u primorskim mjestima gdje parobrodi
pristaju.

KROMOLITOGRAFSKA TVORNICA
Rožankovski i drug d. d.
ZAGREB, SAVSKA CESTA 31

Telefon 23-880

Litografija i proizvodnja
valovite ljepenke.

KOLIĆ VINO
DUBROVNIK

utem. 1877 god.

Koliceva zlatna kapljica
Vermut • Prošek
Sve vrste stolnih vina

metodom uspjeva se utvrditi koliko su bolesti ili bolesne osobine uzrokovane nasljedstvom, a koliko su izazvane utjecajem okoline. Tako je na pr. utvrđeno, da veliki dio epilepsija i slaboumnosti ne nastaje nasljeđivanjem, nego pozljedama moždanim, za vrijeme trudnoće, porođaja i uslijed zaraznih bolesti u prvoj godini života. Tom metodom uspjelo je dokazati, da kod teške živčane bolesti, multiple skleroze, koja je i kod nas dosta raširena, nije nasljeđivanjem bitno. Treća je metoda ispitivanje velikih masa bračnih parova, familija, sojeva i loza, kao i ljudi istog zvanja itd., bez obzira da li su zdravi ili bolesni. Pri svim tim ispitivanjima ne ograničava se samo na psihološko ispitivanje odnosno psihopatološko, nego se provodi u zasebnom odjelu antropološko ispitivanje, (osobito u smislu Kretschmer-ovom), biološko (sokovi, krv, likvor, endokrini sistem) pa i sociološko-kriminalno. Uz taj odjel priključen je prije više godina kriminalni odjel, koji ispituje odnos između duševnih promjena i kriminaliteta.

Jedan od najvažnijih znanstvenih zaključaka dosadanjeg ispitivanja demografsko-genetološkog instituta došao je do izražaja u vrlo važnom eugeničnom (rasno higijenskom) njemačkom zakonu: za sprečavanje nasljedno-bolesnog potomstva, godine 1933. Prema tome zakonu smatra se čovjek nasljedno-bolesnim ako boluje od sigurno utvrđene slaboumnosti, shizofrenije, manično-depresivne psihoze, nasljedne epilepsije, koreje ili gluhoće, te od tjelesno-nasljednih nakaza. No pod zakon ne potpada samo bolesnik, koji mentalno sam boluje, nego i onaj koji je bolovao od koje navedene bolesti, za koje je dokazano da se nasljeđuje kao i onaj, koji potječe iz obitelji, u kojoj se takova bolest javlja. Po tom zakonu, nakon vrlo točnih ispitivanja po posebnim stručnim povjerenstvima, mogu se takove osobe sterilizirati, jer se smatra to jedino mogućom i svrsishodnom mjerom za pravo sprečavanje postanka i raširenja teških duševnih bolesti. Iskustva o vjerojatnosti oboljavanja došla su do izražaja i u zakonu o sklapanju braka, po kojem se zabranjuje nasljedno bolesnim osobama koliko sklapanje braka toliko i stvaranje potomstva.

Današnji rad zavoda za psihijatrijsko ispitivanje usredotočuje u sebi sveukupna psihijatrijska a donekle i neurološka nastojanja cijele Njemačke, a zasiže i u druge države pa i izvan europskog kontinenta. Rezultati rada toga zavoda smatraju se uvijek serioznim doprinosima medicinske znanosti. Da bi

se bar donekle mogle predstaviti ogromnosti i svestranost znanstvenog rada zavoda navest ćemo neke podatke i brojeve. Osim predstojnika zavoda, koji su svi sveučilišni profesori, radi na svakom zavodu određeni broj asistenta-suradnika, koji su također dobrim dijelom sveučilišni docenti ili profesori. S ovima surađuje oko 30 drugih suradnika liječnika, koji su dijelom članovi zavoda, dijelom gosti, često stranci. Za pomoć tom velikom kadru liječnika dodan je veći broj pomoćno-liječničkih sila, laboranata i oko 60 pisarskih sila, tako te ovi stoje po potrebi na dispoziciju znanstvenim radnicima za što brži rad. U svrhu ambulantnih pregleda, koji se vrše zapravo u cijelom Reichu, služi 12 osobnih automobila. U svrhu ispitivanja vjerojatnosti oboljavanja od duševnih bolesti je evidentirano u posebnoj kartoteci više nego 100.000 bolesnika, a u svrhu poređenja mnogo hiljada zdravih ljudi. Za studij nasljeđivanja kod shizofrenije po metodi blizanaca, utvrđeno je oko 800 blizanaca duševno oboljelih pa više hiljada epileptičara, između kojih je izabrano oko 100 epileptičara blizanaca. Osobito su točno i uredno uređene razne kartoteke. Tako je u generalnoj kartoteci zabilježeno oko 250.000 što duševno, a što nervno oboljelih, a osim toga postoji kartoteka kriminalna, obdukciona, klinička po bolestima, antropološka, fotografska, komparativno-psihijatrijska itd. Knjižnica broji oko 30.000 brojeva. Svaki problem razrađuje se u pojedinom zavodu, a po potrebi zajedno i više njih, pa se u zajedničkim sjednicama cijelog instituta valjano prouči. Rezultati ispitivanja zavoda publiciraju se u posebnim izvještajima i edicijama zavoda, a izlaze kao monografije i u drugim nakladama i časopisima. Broj radova od osnutka zavoda prelazi daleko brojku tisuću. Novčana sredstva za pogon zavoda i za znanstveni rad dolaze sa raznih strana, a mnogo od toga i od privatne inicijative i iz povjerenja prema znanstvenom nivou zavoda.

Od svoga početka bio je münchenski zavod znanstveno središte gdje su dolazili psihijatri i neurolozi iz cijele Evrope a i iz prekomorja. Tu su pod vodstvom najboljih predstavnika psihijatrijske znanosti radili i odnosili svojim domovima i ustanovama mnogo podstreka za daljni rad, dobivši ozbiljnu, znanstvenu izobrazbu. Vjerujem, da će taj zavod ostati i dalje centar i rasadište psihijatrijske znanosti. Zato nam jamči znanstvena tradicija inaugurirana njegovim osnivačem Emilom Kraepelinom kao i znanstvena serioznost sadanjeg direktora zavoda Ernsta Rüdina.

Prof. dr. R. Lopašić

SADRŽAJ

CLANCI I RASPRAVE :

	Strana
Bazala Vladimir: »Habent sua fata libelli«	21, 61
Bazala Vladimir: Bibliografija književnih radova kao podloga kritici naučnoga rada	69
Bazala Vladimir: Što su liječnici dali izvan medicine?	179
Bazala Vladimir: Što su neliječnici dali medicini?	228
Bazala Vladimir: Njemačka — danas	325
Bučar Franjo: 300-godišnjica sveučilišta u Helsinku u Finskoj	137
Glesinger Lavoslav: Prva medicinska knjiga na hrvatskom jeziku (Pavićev prijevod Sa- lernitanskih regula)	58
Horvatić Stjepan: Biosociologija ili biocenologija?	247
Ivšić Milan: Gdje da se u Zagrebu izgradi »sveučilišni grad«?	252
Ivšić Milan: Agrarna politika	298
Köbler Juraj: Deset godina zavoda za radium terapiju u Zagrebu	310
Lunaček Valdemar: Ekonomski humanizam	290
Matijević Ante: Mihajlo Hamzić, slikar dubrovačke škole	7
Müller Oton: Las Casas, apostol Indijanaca	111
Rieger Vilko: Organizacija njemačkih sveučilištaraca	199
Sladović Eugen: Dubrovčanin Benko Kotruljić, preteča privredne nauke o poduzeću	49
Safar Dragutin: Hrvatski i srpski jezik dva su različita jezika	159
Štedimlja S. M.: Tragom popa Dukljanina	97
Štedimlja S. M.: Sveti Srdj na Bojani	169
Štedimlja S. M.: Hrvatsko i srpsko ime u Crnoj Gori od IX.—XVIII. vijeka	339
Tabak Josip: Prvo američko sveučilište	80
Thaller Lujo: I povijest medicine je nauka!	203
Urban Stjepan: Biosociološki temelji uzgoja šuma	157
Uvanović Daniel: Određivanje geografskih koordinata Zagreba u astronomskom paviljonu »Maksimir«	225
Voneš Zora: Primjena moje oscilatorne teorije na neke subjektivne pojave u funkciji re- tine oka	147
Voneš Zora: Teorija dupliciteta, elektroretinogram i adaptacija u vidu moje oscilatorne teorije	345
Wolf Hinko: Univesitas Slovaca Istropolitana	2
Wolf Hinko: Biografija i bibliografija novih sveučilišnih profesora	152

KNJIŽEVNOST :

Prof. Ivo Frol: Kako ćeš pravilno pisati?	83
Prof. dr. A. Štampar: Socijalna i zdravstvena zaštita slušača sveučilišta i visokih škola u Zagrebu	84
Dr. Julije Batory: Novi pogledi na problematiku carcinoma (Vladimir Bazala)	85
Zbornik znanstvenih rasprava profesorskoga zbora pravnoga fakulteta u Ljubljani (Hinko Wolf)	89
Brački zbornik (Mladen Bošnjak)	114
Dr. Fr. Kahn: Čovjek od začetka do smrti	115
Mišljenje stranih učenjaka o značajnom djelu hrvatskoga lingviste	164
Josip Horvat: Ante Starčević (Hinko Wolf)	204
Dr. Emil Štampar: Josip Eugen Tomić (Zlatko Milković)	203
Slovaci i moderna lingvistika (Petar Guberina)	209
Tri šumarske disertacije (Oskar Piškorić)	269
»Serta Hoffilleriana«	271
Henri Robert: Odvjetnik (H. W.)	273
Egon Friedell: Kultura novoga vremena (H. W.)	273
Nauka o govorništvu i antologija svjetskog govorništvu (V. B.)	315
Prvi svezak »popisa knjiga«	316
Knjižnice u gradu Zagrebu (H. W.)	361
Iz pisama seljačkog djeteta na visokim školama svojoj majci	262

IZ POVIJESTI HRVATSKOG SVEUČILIŠTA :

60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
Rasprava o postanku zagrebačkog sveučilišta	196
Veliki i povjesni dani hrvatskog sveučilišta i visokih škola	363

PROSLAVE I JUBILEJI :

60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
70-godišnjica života dvaju hrvat. pedagoga i učenjaka (dr. Stj. Bosanac i dr. Stj. Tropsch)	32
45-godišnjica jedne senzacije (sveučilištarci spalili mađarsku zastavu u Zagrebu)	116
Dr. Franjo Žilić	322

NEKOĆ I DANAS :

45-godišnjica jedne senzacije (sveučilištarci spalili mađarsku zastavu u Zagrebu)	116
Izbacivanje slike Strossmayera iz društvenih prostorija dačkog društva Zvonimir u Beču	277

NAŠI POKOJNICI :

Tragično je umro hrvatski književnik i sveučilištarac Aleksa Kokić	91
Dr. Fran Barac	92
Stefan Savov Bobčev	93
Msgr. Janko Barlé	274
Đuro Arnold	276
Prof. ing. Franjo Hanaman	283
Docent dr. F. V. Novak	286
Prof. Josef Strzygowski	286
O. Vincent Scheil	286
Henry Louis Bergson	286
Prof. Dr. Josef Plasmann	287

GALERIJA ZABORAVLJENIH :

Matek (odlomak iz romana Mile Budaka »San o sreći«) (H. W.)	118
Uložnica Mavre Farkaša (V. B.)	165, 224

POSJETI STRANIH UČENJAKA :

Otvorenje nove akademske godine zavoda za talij. kulturu i predavanje prof. Carla Anti	211
Glasoviti talijanski glotolog prof. dr. M. Bartoli	212
Glasoviti talijanski liječnik prof. dr. E. Morelli	214
Prof. dr. Friedrich Bergius	215
Prof. Federico Chabod u Zagrebu	279
Talijanski učenjak prof. dr. Giacomo Devoto	319

MISLI O NASTAVI, NAROČITO O SVEUČILIŠNOJ :

I. Stjepan Kranjčević: Školski odgojno-obrazovni rad prema mišljenju braće Radića i seljačke stranke	17
II. Stjepan Zimmermann: Oko autonomije sveučilišta	20
III. Đorđe Tasić: Uredba o izmenama i dopunama zakona o univerzitetima u banovini Hrvatskoj	64
IV. Mihailo Ilić: Reforme zagrebačkog univerziteta i univerzitetstva autonomija	66
V. Stjepan Zimmermann: Preuređenje sveučilišta — oduzimanjem autonomije	67
VI. Josip Baugut: Iz škole se ne smije eliminirati politika!	162
VII. Stjepan Horvat: Apsolventi sednjih tehničkih škola i tehnički fakultet	163
VIII. Đuro Stipetić: Uz stručnu spremu treba i opća naobrazba	204
IX. Giuseppe Bottai: Humanizam u talijanskoj školi	205
X. Godišnjak banske vlasti banovine Hrvatske	254
XI. Vladimir Bazala: Opća naredba sveučilišta i reforma medicinske nastave u vezi s ukidanjem nekih katedra	258
XII. Andrija Stampar: O reformi medicinske nastave	261
XIII. Otto Strech: Oko naslova »inženjer ekonomije«	317
XIV. Još koja riječ o reformi medicinske nastave	317

SVEUČILIŠNE VIJESTI :

Novi rektor hrvatskog sveučilišta	28
Izmjena sveučilišnog zakona	29
Novi sveučilišni profesori i docenti	31
O slušačima	31
60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
Prof. Dr. E. Miloslavić izabran je članom The medico-legal society	32
Izgradnja ekonomsko-komercijalne visoke škole	33
Unapređenje profesora umjetničke akademije	33
Izveštaj o izdavanju sveučilišnog godišnjaka za škol. god. 1933/34—1938/39	42
Statistički podaci o sveučilištima u Jugoslaviji	95
Međunarodni časopisi o djelu prof. dra Andrije Živkovića	95
Stručna kritika inozemstva o djelu privatnog docenta dra J. Köblera	96
O sveučilišnom godišnjaku za školsku godinu 1933/34—1938/39	96
Malo statistike	119
Pučko sveučilište — sastavni dio sveučilišta	120
Slovački sveučilištarci u Zagrebu	121
Imenovanja sveučilišnih nastavnika	121
Gradnja doma za sveučilištarce u Zagrebu mora se dovršiti	121
O izgradnji neurološko-psihijatričke klinike	123
Nova zgrada tehničkog fakulteta na Ciglani	129
Učenje pravnih nauka nije rentabilno	132
Uredba o kliničkim bolnicama medicinskog fakulteta	133
Prof. Dr. Ivo Horvat, novi predsjednik Pučkog sveučilišta	133
Novi kustos hrvatskog zoološkog muzeja	133
Postupak na kemičkom odjelu tehničkog fakulteta	134
Statistika sveučilišnih nastavnika i slušača kroz 65 godina	217
Broj studenata na zagrebačkom sveučilištu povećan na 7.000!	217
Četiri zagrebačke visoke škole van sveučilišta imaju preko tisuću slušača	218
Uprava botaničkog zavoda i vrta predana je prof. dr. Ivi Horvatu	218
Nakladni zavod banovine Hrvatske	218
Iz rezolucije zagrebačke odvjetničke komore	218
Novi asistent na poljoprivredno-šumarskom fakultetu	219
Novi sveučilišni profesori	219
Prof. Dr. Stj. Ratković, novi rektor više pedagoške škole	220
Nemiri na sveučilištu	220, 279
Svetosavske nagrade za slušače	220
Izgradnja medicinskoga fakulteta na Šalati	273
Promjene među profesorima sveučilišta u Zagrebu	279
Prof. dr. E. Miloslavić je imenovan članom njemačke akademije prirodnih znanosti	279
Propisan je prijavni ispit za apsolvante srednjih tehničkih škola, koji se upisuju na tehnički fakultet	280
Da li će apsolvanti Gazi Husrevbegove medrese moći upisati na sveučilište	281
Vrijedna prinova sveučilišne knjižnice	281
Dr. Mladen Deželić	282
Inženjeri tehnike protiv naslova »Inženjer ekonomije«	283
Šta je s naredbom o katedrama i s novim fakultetskim naredbama	309
Dr. Vlado Pec i Dr. ing. Vladimir Prelog novi profesori sveučilišta	313
Veliki povijesni dani hrvatskog sveučilišta i visokih škola	319
Novi dekan medicinskoga fakulteta	363
Predstavnici Hrvatske akademije znanosti kod Poglavnika g. dra Ante Pavelića i kod Dogačnika, ministra g. dra Mile Budaka	365
Osniva se Hrvatski državni ured za jezik	367
Ukidanje zaklade tiskare »Narodnih novina«	367
Oštra izjava protiv medicinskoga fakulteta, koji je onemogućavao rad hrvatskom naučnom podmlatku	368
Zakonska odredba o aktivnoj nastavničkoj službi profesora sveučilišta i visokih škola	368
Zabranjeno je otuđivanje i izvažanje starih umjetničkih, kulturno prosvjetnih i prirodnih spomenika	369
Državna zaštita arhivske građe	369
Zavod za talijansku kulturu u Zagrebu	370
Boravak prof. Luigi Salvini-a u Zagrebu	370

IZGRADNJA SVEUČILIŠTA I VISOKIH ŠKOLA :

Izgradnja ekonomske komercijalne visoke škole	33
Gradnja doma za sveučilištarce u Zagrebu, mora se dovršiti	121
O izgradnji neurološko-psihijatričke klinike	123

Nova zgrada tehničkog fakulteta na Ciglani	129
Izgradnja medicinskoga fakulteta na Salati	279
Konferencija o izgradnji Finsen-Instituta	280

PUČKO SVEUČILIŠTE :

Rad pučkog sveučilišta u škol. god. 1938/39 i 1939/40	71
Pučko sveučilište — sastavni dio sveučilišta	120
Prof. Dr. Ivo Horvat, novi predsjednik pučkog sveučilišta	133

SA STRANIH SVEUČILIŠTA :

Universitas Slovaca Istropolitana (Hinko Wolf)	2
Ljubljana je dobila potpuni medicinski fakultet	33
Osniva se poljoprivredno-šumarski fakultet u Sarajevu	33
Teza o gospodarskoj slozi izrađena u Napulju	34
Radni logori mađarskih sveučilištaraca	34
Sveučilišne vijesti iz Bugarske	34
Briga za prosvjetu u Sovjetskoj Rusiji	80
Prvo američko sveučilište (Josip Tabak)	134
Slavistika na bečkom sveučilištu	134
Kolegij o Kukučinu na bratislavskom sveučilištu	135
Broj slušača ljubljanskog sveučilišta	135
Sveučilište u Cluju, drugo sveučilište, koje je Rumunjska izgubila	135
Novi nacionalno-odgojni institut u Njemačkoj	137
300-godišnjica sveučilišta u Helsinki u Finskoj (Franjo Bučar)	166
Neredi na beogradskom sveučilištu	167
Izbori na pravnom fakultetu u Ljubljani	167
Talijanske visoke škole	167
8-godišnji plan za odgoj vođa njemačke omladine	167
Obavezna školarina na sovjetskim visokim školama	167
Otvorenje rumunjskog sveučilišta u Sibiu	199
Organizacija njemačkih sveučilištaraca (Vilko Rieger)	219
Šumarski fakultet u Sarajevu?	221
Zelja da se pravni fakultet iz Subotice prenese u Novi Sad	221
Prijedlog da se produlji studij prava na sveučilištu u Bratislavi	221
Opet semestri u Njemačkoj	221
Radio kao nauka na njemačkim sveučilištima	221
Strani studenti na njemačkim visokim školama	222
Visoke činovničke škole u Njemačkoj	222
Prvi njemačko-talijanski kongres visokoškolaca	222
Sveučilište u Reykjaviku	222
Sveučilišta za internirce u Švicarskoj	223
Katolička sveučilišta u svijetu	223
Papinsko sveučilište u Salamanci	321
Izgradnja sveučilišta u Strassburgu	321
Njemački studenti u Poljskoj	321
Lincolnova biblioteka poklonjena sveučilištu u Upsali	321
Talijanski studenti prijavljuju se u ratne dobrovoljce	322
Predavanje »nauke o ishrani« na sveučilištima u Italiji	322
Odgajanje talijanske mladeži	357
»Velika proslava«	370
Dar sveučilištu u Ljubljani	370
Slovački sveučilištarci radit će u poljoprivredi	370
Svečano otvorenje njemačkog sveučilišta u Posenu	371
Katoličko školstvo u Francuskoj	371
Njemački zavod za psihijatrijsko ispitivanje u Münchenu	371

ĐACKI PROBLEMI :

O slušačima	31
Prilike studenata na sveučilištima u Jugoslaviji	117
Slovački sveučilištarci u Zagrebu	121

Nova naredba o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti slušača sveučilišta i visokih škola	132
Učenje pravnih nauka nije rentabilno	132
Postupak na kemijskom odjelu tehničkog fakulteta	134
Organizacija njemačkih sveučilištaraca (Wilko Rieger)	199
Statistika sveučilišnih nastavnika i slušača kroz 65 godina	217
Broj studenata na zagrebačkom sveučilištu porasao na 7.000!	217
Četiri zagrebačke visoke škole van sveučilišta imaju preko 1.000 slušača	218
Iz rezolucije zagrebačke odvjetničke komore	219
Strani studenti na njemačkim visokim školama	221
Prvi njemačko-talijanski kongres visokoškolača	222
Studenti sveučilišta u Carigradu	223
Propisan je prijavni ispit za absolvente srednjih tehničkih škola koji se upisuju u tehnički fakultet	281
Dali će se absolventi Gazi-Husrevbegove medrese moći upisati na sveučilište	281
Organizacija bugarske omladine	287
Inženjeri tehnike protiv naslova »inženjer ekonomije«	309
Njemački studenti u Poljskoj	321
Talijanski studenti prijavljuju se u ratnu službu	321
Slovački sveučilištarci radit će u poljoprivredi	370
<i>Ja pisama nekolicini opeteta... (M. Bazala)</i>	362

DRUŠTVENE VIJESTI :

Zapisnik V. redovne sjednice vijeća	35
Izvještaj o izdavanju sveučilišnog godišnjaka za škol. god. 1933/34—1938/39	42
Društveni glasnik	46, 136, 168, 224, 288, 323
O sveučilišnom godišnjaku za škol. god. 1933/34—1938/39	96
Botanički vrt i meteorološka stanica na Velebitu	136
Delegati sveučilišnoga senata	224
Dr. V. Bazala pozvan na dulji boravak u Njemačku	288
Izvještaj o društvenom radu u prošloj godini	375

STRANICA ANEGDOTA I KARIKATURA : 324

IZ UREDNIŠTVA :

Uvodna riječ	1
O društvenom glasniku	46, 136, 168, 224, 288, 323
Naslovni list	47
O raspravi »Universitas Slovaca Istropolitana«	163
Ispravi!	168
Časopisi koji dolaze uredništvu	168
Bibliografija književnih radova članova medicinskog fakulteta	224, 288, 323
Dr. V. Bazala pozvan na dulji boravak u Njemačku	288
Živila Hrvatska! Živio dr. Ante Pavelić!	289